

Tartu Ülikool

Sotsiaal- ja haridusteaduskond

Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut

Koosolekukommunikatsiooni analüüs Eesti Päevalehe näitel võrdluses Irish Timesiga

Magistritöö

Teele Tammeorg

Juhendaja: prof. Halliki Harro-Loit

Tartu

2012

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
1. Teoreetilised lähtekohad	6
1. 1 Uudisväärtustamine.....	6
1. 2 Ressursid ajakirjandustöös	6
1. 3 Väravavahiteooria ja meediaorganisatsioon.....	8
1. 3. 1 Koosolek kui rutiin ja flaar	10
1. 4 Kommunikatsioon toimetuses.....	11
1. 4. 1 Väärtuste kommunikatsioon.....	11
1. 4. 2 Arengunõustamine ehk <i>coaching</i>	13
1. 5 Ajakirjanike autonoomia ja motivatsioon	14
2. Probleemipüstitus ja uurimisküsimused	16
3. Empiirilised lähtekohad	18
3. 1 Ülevaade toimetustest.....	18
3. 1. 1 Eesti Päevaleht.....	18
3. 1. 2 The Irish Times.....	18
3. 2 Ülevaade toimetuste tööruutiniist	19
3. 2. 1 Eesti Päevaleht.....	19
3. 2. 2 Irish Times.....	23
4. Meetodi kirjeldus.....	28
4. 1 Vaatluspäevad toimetustes	30
4. 1. 1 Vaatlus Eesti Päevalehes.....	30
4. 1. 2 Vaatlus Irish Timesis	32
4. 1. 3 Intervjuud ajakirjanikega	33
4. 2 Analüüsi kategooriad.....	33
5. Analüüs	36
5. 1 Koosolekud kui kommunikatiivsed sündmused	36
5. 1. 1 Eesti Päevalehes	36
5. 1. 2 Irish Timesis	44
5. 1. 3 Võrdlus.....	45
5. 2 Interaktsiooni efektiivsus.....	48

5. 2. 1 Eesti Päevalehes	48
5. 2. 2 Irish Timesis	50
5. 2. 3 Võrdlus.....	51
5. 3 Uudisväärtustamine ja väärtuste kommunikatsioon	52
5. 3. 1 Eesti Päevalehes	52
5. 3. 2 Irish Timesis	65
5. 3. 3 Võrdlus.....	67
5. 4 Instrueerivad registrid.....	69
5. 4. 1 Eesti Päevalehes	69
5. 4. 2 Irish Timesis	78
5. 4. 3 Võrdlus.....	80
5. 5 Ressursid ja motivatsioon.....	82
5. 5. 1 Eesti Päevalehes	82
5. 5. 2 Irish Timesis	83
5. 5. 3 Võrdlus.....	84
6. Järeldused ja diskussioon.....	85
6. 1 Meetodi kriitika ja edasised uurimisvõimalused.....	92
Kokkuvõte	93
<i>Summary</i>	95
Kasutatud kirjandus.....	97

Sissejuhatus

Pinged ajakirjanduses on nüüdisajal teravad: meediaväljaannete tiraafid on langemas, katsetatakse uusi majandusmudeleid ja atraktiivsuse säilitamiseks püütakse pidevalt sisu ja välimust muuta, ent kulude kokkuhoiu nimel on vähenenud ajakirjanike arv ja nende palgad. Pingetele vaatamata tuleb meediaorganisatsioonidel siiski ajakirjanduslikku sisu luua. See eeldab aga pikaajalisemat planeerimist ja efektiivset otsustusprotsessi.

Sellest lähtuvalt pakub töö autorile huvi, kuidas ajalehetoimetused oma igapäevases töös ja olukorras, kus ajakirjandustöö on mitmete faktorite koosmõjul muutumas, ajakirjanduslikku sisuloomet mõjutavaid valikuid ja otsuseid teevad.

Shoemakeri & Reese'i (1991) mudeli järgi on nn värvavahiteooria, mida selle loomise ajal möödunud sajandi keskpaigas vägagi üheplaaniliselt peeti, hoopis komplitseeritum hierarhiline süsteem, kus lisaks individuaalsele otsustustasandile mängivad rolli ka meediatöö rutiinid, meediaorganisatsiooni mõjud ja laiem sotsiaalne kontekst. Mõistmaks mõjude dünaamikat igapäevases ajakirjandustöös, on käesoleva töö raames paslik keskenduda individuaalsele ja meediatöö rutiinide tasandile.

Ehkki otsustusprotsessid ei pea alati toimuma formaalselt ja laua taga, tekib võimalus otsustusprotsesside jälgimiseks igapäevastel toimetuse koosolekutel, mis on osa meediatöö rutiinidest. Käesoleva magistritöö eesmärgiks on koosolekukommunikatsiooni kaudu uurida kahte kriitilist aspekti toimetuse ajakirjandusliku sisuloo protsessis:

(a) kuidas toimub uudiskriteeriumitele vastava materjali hindamine ehk uudisväärtustamine ja kas tegemist on kollektiivse või individuaalse protsessiga;

(b) kui efektiivne on koosolek toimetuse töö planeerimise ja otsuste vastuvõtmise seisukohast.

Uurimistöös otsin vastuseid järgmistele uurimisküsimustele: milline on Eesti Päevalehe koosolekukommunikatsioon võrdluses Irish Timesiga, kuidas väljendub interaktsioonis teemade uudisväärtustamine ning kui suurele ajakirjanike individuaalsele autonoomiale koosolekukommunikatsioon viitab.

Toimetuse liikmete omavahelise kommunikatsiooni uurimise kaudu on võimalik tuvastada toimetuse väärtusi ja rollikäsitlust ning seda, kas neid väljendatakse eksplitsiitselt või pigem implitsiitselt, eelduste ja enesestmõistetavustena.

Uurimus keskendub Eesti Päevalehe toimetusele, kuid analüüsil on kasutatud võrdlust Iiri kvaliteetpäevalehe Irish Timesiga, eristamaks Eesti Päevalehe toimetuse töös unikaalset universaalsest praktikast. Kuna vaatlusperioodi ajal tuli ootamatult Ekspress Grupi otsus liita Eesti Päevalehe ja Delfi toimetused üheks nn päevauudiste toimetuseks, on üheks uurimisküsimuseks, kas ja kuidas muutus koosolekukommunikatsioon ühendamise järel.

Metodoloogiliselt olen uurimistöös kombineerinud kommunikatsioonietnograafia (Saville-Troike 1982/2003) ja 1960. aastatel USA-s sotsioloogiast võrsunud konversatsioonianalüüsi, mille puhul lähtutakse põhimõttest, et interaktsioonijadade kaudu luuakse sotsiaalset konteksti ja väljendatakse identiteeti (Heritage 2005).

Töö koosneb kuuest osast. Esimeses peatükis esitan töö teoreetilised lähtekohad: juba eespool mainitud Shoemaker & Reese'i (1991) meediasisu mõjude hierarhilise mudeli, mille tasanditest on fookuses meediaorganisatsioon ja meediatöö rutiinid. Sellele järgneb ülevaade koosolekust kui meediatöö rutiinist ja iseseisvast flanrist ning seal rakendatavatest juhtimisstiilidest, mis seotud ka ajakirjaniku autonoomia küsimusega.

Teises peatükis sõnastan uurimisprobleemi ning püstitan uurimisküsimused; kolmandas osas on esitatud töö empiirilised lähtekohad ö ülevaade Eesti Päevalehe ja Irish Timesi toimetustest ning nende rutiinidest. Neljandas, meetodi peatükis on toodud metodoloogilised alused ja analüüsikategooriad. Viiendas peatükis esitan vaatluse, konversatsioonianalüüsi ja intervjuude analüüsi tulemused. Kuuendas, järelduste ja diskussiooni peatükis võtan püstitatud uurimisküsimuste kaupa kokku töö põhilised uurimistulemused.

1. Teoreetilised lähtekohad

1.1 Uudisväärtustamine

Ajakirjanduses on kesksel positsioonil uudis ja seetõttu on ajakirjanduse uurimise jaoks olnud kaua keskel kohal küsimused, kuidas ja miks valivad ajakirjanikud mõned maailmas aset leidvad sündmused ja konstrueerivad neist uudise, jättes teisalt suurema osa tähelepanuta.

McQuail (2000) viitas, et küsimusele, mis on uudis, ei oska tihti vastata ka ajakirjanikud ise, lähtudes selle määratlusel pigem vaistust. Samas on teoreetikud loonud mitmeid nimekirju faktoritest, mille alusel sündmust uudisena hinnata, kuid kanoniseeritud ja lõplikku loetelu pole. McQuail tõi Lääne meedia peamiste uudisfaktoritena välja sündmuste ulatuse, läheduse, selguse, värskuse, relevantsuse, kooskõla, personifitseerituse, negatiivsuse, olulisuse ning dramaatilisuse ja aktiivse tegevuse (2000 : 306).

Kepplinger & Ehmi (2006) aga eristasid uudisfaktoreid uudisväärtusest, defineerides uudisfaktoreid uudislugude omadustena ning uudisväärtust kui ajakirjaniku hinnangut uudisfaktoritele. Seega on uudisväärtustamine on seotud ajakirjaniku enda, mitte tekstiga. Samas viitasid Kepplinger & Ehmi, et uudisväärtustamine pole erinevates ajakirjanduslikes väljaannetes ühesugune ja sama sündmust võib ühes väljaandes intensiivsemalt esitada kui teises (2006 : 27).

Analoogsel moel tegeleb uudiste valikuga ka auditoorium ja inimesed pööravad tähelepanu informatsioonile, mis sobib nende juba olemasolevate mõttemustritega (Eilders 2006). Kuna ka auditoorium mõjutab väljaannete uudistevalikut, on uudisväärtustamine mitmete faktorite mõjuväljas.

Käesoleva uurimuse kontekstis on eelkõige oluline Kepplinger & Ehmi käsitus uudisväärtustamisest, mille järgi väljaannete nn objektiivsetele uudisfaktoritele antav hinnang on erinev. Järelikult on uudisväärtustamise uurimise kaudu aimu ka toimetuse enesemääratlusest ja rollikäsitlusest.

1.2 Ressursid ajakirjandustöös

Kunelius & Ruusunoksa (2008) toovad välja, et enamik toimetajaid ei nõustu väitega, justkui oleks ajakirjandus äri nagu iga teinegi. Teisalt on ajal mil paberlehtede tiraafid on langemas,

saab järjest olulisemaks äriine mõtlemine, sest pelgalt missioonitundest ei suuda ükski toimetuse funktsioneerida.

On uuringutulemusi, mille järgi ajakirjanikud peavad nüüdisajal tootma kolm korda enam sisu kui 20 aasta eest ning ajalehed avaldavad kaks ja pool korda rohkem lehekülgi, kui toona (Lewis *et al* 2008). Nendele nõudmistele rahuldamiseks on toimetustel tarvis ressursse, mida niigi kunagi pole piisavalt ümber jagada.

Ajakirjaniku ressursid on majandusteoorias lähtuvalt aeg, allikate kvantiteet ja kvaliteet, erialased teadmised, toimetuse eelarve (Fengler & Russ-Mohl 2008 : 6756676). Nii nagu klassikalise majandusteooria järgi talitab ideaaltüüp *homo economicus*, teeb ka ajakirjanik oma igapäevases töös tehinguid: näiteks küsib ta allikatelt infot või saab seda küsimatagi (PR-i ei pruugi ajakirjanikud sallida, kuid see on ressursipuuduses asendamatu), vastutasuks pakub ajakirjanik kajastust või lausa esitleb allikat loos nii, nagu allikas soovib.

Nii nagu majandusteoorias, kus ratsionaalsete otsuste tegemine on piiratud, sest inimestel puudub võimalus tulevikku ette näha, on olulisi piiranguid ka ajakirjandustöös. See väljendub infomatsiooni asümmeetrias, kui ajakirjanik alustab temaga tegelemist, pole ta infovaldaja, vaid on infootsija, kes sõltub infovaldajatest, olgu nendeks PR-töötajad, ametnikud või spetsialistid. Ajakirjanik on omakorda oma auditooriumi jaoks infovaldaja, kellest auditoorium sõltub, sest tavainimestel enamasti samaväärsele infokogusele juurdepääsu pole. Selline topeltroll on keeruline ja ajakirjanikud ei saa ealeski tunnistada, et neil polegi täielikku ligipääsu infole. Oma töö peavad nad seega tegema piiratud inforessurssidega (Fengler & Russ-Mohl).

Selleks et ajakirjanikke pideva ja odava informatsiooniga varustada, on tekkinud tugev PR-i pealetung, samuti toetuvad toimetused uudisteagentuuride pakutavale materjalile. Ajakirjanduse sõltuvus neist on järjest ilmsam, väidavad Lewis *et al*: umbes 60 protsenti uurijate analüüsitud Briti kvaliteetlehtede uudiseid olid kirjutatud täielikult või suuremas osas PR-tekstide ja uudisteagentuuride info põhjal (2008 : 31).

Ka esineb palju teistest meediaallikatest saadud info kasutamist. Fengler & Russ-Mohl (2008) toovad jällegi analoogiaid majandusteoorias: pomm uudiseid (*breaking news*) käsitletakse nende šplahvatamise järel majandusteoorias tuntud avaliku hüvena, mida võib tasuta kasutada ja ümber töödelda nii kaua, kuni auditooriumil on huvi. Niinimetatud jätkulugude kirjutamine on tunduvalt lihtsam ja odavam, kui uue teema esitlemine, mida muu seas ei pea

ajakirjanik ka uue teema šöppimisega tegelema). Ühe teema lõpmatu käsitlemine vähendab aga avaliku sfääri mitmekesisust.

Toimetuse igapäevases töös võib majanduslike survete ja ressursipuududuse tulemusena ilmned praktika, mida ajakirjanduse idealistlike eesmärges silmas pidades võib lausa küüniliseks nimetada. Nii näiteks võivad valdkonnareporterid kirjutada väljaandele artikleid ka siis, kui tema valdkonnas erilist midagi ei toimugi, ning toimetuse võtab täie teadlikkusega vastu, sest reporteri töösse on investering juba tehtud ja reporter saab ju palka (Shoemaker & Reese 1996 : 115). Weinhold (2008) aga täheldas, et toimetajad paigutasid koosolekutel artikleid külgedele nende potentsiaalsest turuväärtusest, mitte uudisväärtusest lähtuvalt ja esikaanale läks see, mida toimetajad uskusid paremini müüvat. Teisalt pidid aga ajakirjanikud toimetajatega läbirääkimisi pidama, et saada oma lugu paremini nähtavale kohale.

Ajakirjandusliku materjali presentatsioon on kohati olulisemgi kui nende sisu. Näiteks tunnevad Soome ajakirjanikud, et peavad varasemast enam tähelepanu pöörama ajakirjanduslike tekstide špakendamisele ja visuaalsele esitusele (Kunelius & Ruusunoksa 2008). Enam otsitakse meelelahutuslike elemente ning laiendatakse ajalehe kultuurilist repertuaari. Pidev atraktiivsema presentatsiooni otsimine on toonud kaasa ka pidevad muutused toimetuste töös, muutes selle endisest n-ö projektikesksemaks. Projekti raames püütakse muuta (švärskendada) ajalehe välimust, flarivalikut, toimetuse tööaotust vms (Kunelius & Ruusunoksa 2008).

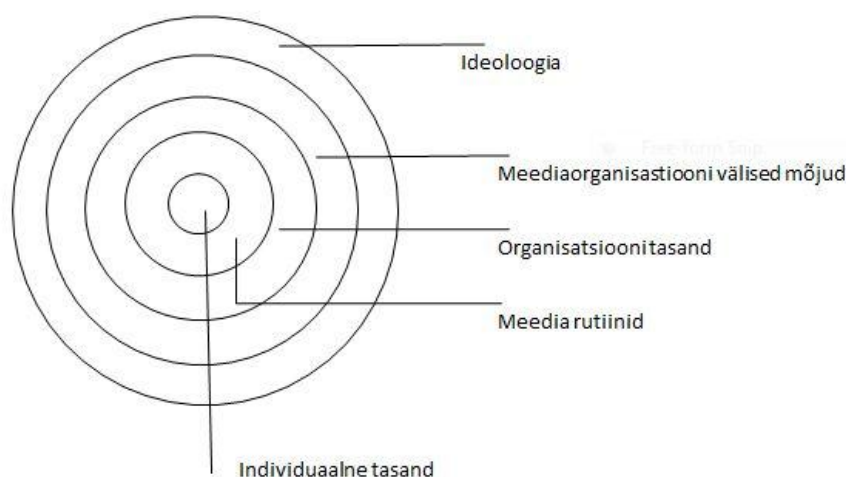
Tehnoloogia arengut ja mõju nähakse praktikute seas kui vääramatut looduse jõudu ja uue meedia tulek on tähendanud, et toimetuste töös on tulnud teha muutusi, sest kohaneda tuleb uute tehniliste standardite ning arvestada auditooriumi võimalusega otsida-luua-jagada informatsiooni veebi kaudu. Praktikas manifesteerub tehnoloogia varasemast suurema nn –abloonijakirjanduse näol (*template journalism*; muuseas kasutatakse väljendit *template* ka Eesti toimetustes) ja juba artikli teemat planeerides mõeldakse ka selle esitusviisidele, ajakirjanikul tuleb täita kindel tähe märkide arv, nii-öelda kirjutada šauk täisö.

1.3 Väravavahiteooria ja meediaorganisatsioon

Väravavahite kontseptsioon (*gatekeeping*), mis sai meediauuringutes alguse juba 1950. aastatel, püüdis vastata küsimusele, miks on väljaande uudistevalik selline, nagu ta on. Kontseptsioon oli lihtne, eeldades vaid üht šväravatö ja üht komplekti valikukriteeriume ning vägagi individuaalset otsuste langetamist (Shoemaker et al 2001, McQuail 2000). Nn

värvavavalve ei pea piirduma vaid hetkede tuvastamisega, mil üks uudis švāravasseõ jõuab või teine sealt tõrjutakse, vaid seda võib mõista kui ajakirjanduse viisi reaalsust konstrueerida (Shoemaker et al 2001 : 233). Singer (2007 : 82) viitab, et nn värvavahiotsuste kaudu kujundab ajakirjanik agendat, andes auditooriumile teada, millised teemad on olulised ja vāārivad tähelepanu ning osaliselt ka seda, kuidas neist teemadest mõelda.

Shoemaker ja Reese (1991) arendasid algset värvavahiteooriat edasi, lisades meediatöötajate individuaalsete valikute tasandile veel neli hierarhilist tasandit: meediatöö rutiinid, meediaorganisatsiooni omadused, meediaorganisatsiooni välised institutsioonid ning ideoloogia.

Joonis 1: Meediasisu mõjude hierarhiline mudel (Shoemaker & Reese 1991:185)

Individuaalsel tasandil vaadeldakse ajakirjaniku isiklikku ning professionaalset tausta, hoiakuid ja rollikäsitlust. Meediatöö rutiinide tasand käsitleb ajakirjanduse igapäevast praktikat ó info kogumise (nn objektiivsed valikukriteeriumid, uudisfaktorid) ja esitamise (nn ümberpööratud püramiidi skeem) protseduure. Tähtaegadest kinni pidamine on samuti rutiin, sest toimetus peab iga päev hoolimata maailmas toimuvatest sündmustest (lehekülgede või eetriaaja täitmiseks) kindla mahu ajakirjanduslikku sisu looma. Tööprotsessi lahutamatuks osaks on ka toimetusesisene kommunikatsioon ning selle erinevad formaadid: e-kirjade vahetamine, e-kirja listidesse kuulumine ja koosolekud. Põhimõtteliselt aitab rutiini järgimine meediaorganisatsioonil toimida maailmas, kus on lõpmatu arv ootamatuid sündmusi, millest

oma auditooriumi teavitada. Teisalt aitab näiteks järjekindel nn objektiivsete valikukriteeriumite kasutamine ning info allikatele viitamine kriitikat tõrjuda (Shoemaker & Reese 1991).

Organisatsiooniline mõju väljendub toimetusesiseses hierarhias ja rollijaotuses, millede efektiivne ülesehitus võimaldab väljaandel oma eesmärgke täita. Nii näiteks on reporterite-toimetajate ülesanne koguda ja esitada ajakirjanduslikku materjali, nn kesktaseme töötajate ülesandeks aga protsessi koordineerida ning vahendada suhtlust alumise taseme töötajate ja organisatsiooni juhtide vahel. Juhtkond tegeleb aga organisatsiooni (majanduslike) huvide, eelarve, personalipoliitika jms. Organisatsiooni tasandit käsitledes on aga keskseks küsimuseks: kuivõrd autonoomselt saavad ajakirjanikud organisatsiooni huvide ja kontrolli tingimuses töötada?

Meediaorganisatsiooni väliste mõjude alla võib paigutada allikad, reklaamiandjad, suhtekorraldajad, valitsus, survegrupid jne, kelle huvid võivad organisatsiooni omadest vägagi erineda, kuid kellest ollakse ajakirjanduslikku sisu luues teataval määral sõltuvad. Viies, ideoloogia tasand tegeleb laiema sotsiaal-majandusliku sfääriga ó meediasisu mõjutavad näiteks kapitalistliku majandussüsteemi, liberaaldemokraatia, eraomandi ja vabaturu väärtustamine ühiskonnas.

Käesoleva uurimuse seisukohalt on relevantssed just meediatöö rutiinide ja organisatsiooni tasandid: rutiinsetel koosolekutel toimuv ajakirjanikevaheline kommunikatsioon ning sellest lähtuvalt ka ajakirjaniku autonoomia ja organisatsiooni kontrolli suhe, mis kokku mõjutavad ajakirjandusliku sisu loomist.

1. 3. 1 Koosolek kui rutiin ja žanr

Toimetuse (laiemalt igasuguse organisatsiooni) tööruutiini üks osa on koosolekute pidamine. Ehkki varem on teoreetikud väitnud, et koosoleku tunnevad osalejad ära iseenesest mõistetavalt, märgivad Angouri & Marra (2010), et koosolekul on kindlad tunnused: struktureeritud algus ja lõpp, kõnevoorde jagamine ning eesistuja olemasolu. Seega ó koosolek on vaadeldav eraldiseisva flannina, mille on alaliigid on formaalne ja mitteformaalne koosolek. flanniteoreetikud viitavad, et flanni etendamisega ühest küljest kinnitatakse oma kuulumist teatud kogukonda ning teisalt taastoodavad osalejad oma kogukonna identiteeti ja toimimismehhanisme (Orlikowski & Yates 1994, viidatud Angouri & Marra 2010 kaudu).

Eesistuja rolli on üldiselt peetud üheks koosoleku olulisemaks tunnuseks. Eesistuja funktsioonid on: koosoleku alustamine ja lõpetamine, päevakorra seadmine, päevakorrapunktides edasi liikumine, kõnevoorude jagamine, ebasobiva käitumise sanktsioneerimine (Angouri & Marra 2010 : 619).

Koosolek koosneb kolmest plokist: avang, debatt ja lõpetamine (Bargiela-Chiappini & Harris, 1997, viidatud Angouri & Marra 2010 kaudu). Keskseks tegevuseks koosolekul on aga ülesannete haldamine ja jagamine.

Angouri & Marra viitavad, et koosoleku eesmärgi järgi lahterdamine võib osutuda keeruliseks, sest osalejad n-ö teevad seal rohkem kui üht asja ning koosoleku jooksul võib eesmärk olenevalt osalejate manifestest või latentsest agendast muutuda (2010 : 629). Sellest lähtuvalt väidab Fetzer (2009 : 1825), et koosolekud on sageli fookuseta, langevad diskussioonidesse, mis huvitavad ainult üksikuid osalejaid ning kestavad liiga kaua. Ta märgib, et süüdi pole mitte päevakorra puudumine, vaid põhireeglite eiramine koosoleku pidamisel. Peamiste reeglite hulka arvab Fetzer näiteks kordamööda rääkimise ja isiklike rünnakute vältimise (2009 : 1826).

Nagu eelnevalt märgitud, võib koosolekud jagada formaalseteks ja mitteformaalseteks. Käesolevas töös vaatluse all olevate toimetuste, Eesti Päevalehe ja Irish Timesi puhul olid formaalse koosoleku tunnustega igapäevased toimetuse koosolekud, mis toimusid kindlal ajal, osalejad kogunesid ühise laua ümber ning oli võimalik tuvastada koosoleku eesistujat. Ehkki toimetustes esineb ka muid, mitteformaalseid nõupidamisi (näiteks küljetoimetajate koosolek Eesti Päevalehes), kus eesistuja rolli on täitjat keerulisem identifitseerida ja eesistuja roll konstrueeritakse koosolekul osalejate interaktsiooni käigus ó osalejad võivad rolli kordamööda kanda (Angouri & Marra 2010 : 622-623) ó, keskendub antud uurimus just formaalsetele koosolekutele toimetuses.

1.4 Kommunikatsioon toimetuses

1.4.1 Väärtuste kommunikatsioon

Ajakirjandustöö üks peamine pingeline on, et ajakirjanikel tuleb ühest küljest teenida ühiskonda ó nii on neile ju õpetatud ó, ent teisalt töötavad nad äriettevõttes ning neil tuleb selle toimumisloogikat arvestades tegutseda (Weinhold 2008). Levinud on eeldus, mille järgi ajakirjanikud kannatavad pingetest tulenevalt pideva sisemise konflikti all. Samas pole

võimatu, et osa ajakirjanikke pole endale kunagi suuri idealistlikke eesmärke seadnudki ning ehkki nad ei taha teha allahindlust oma kajastuse tasakaalus ning allikate ja faktide kontrollimises, ei näe nad oma töös ja väljaande majanduslikes taotlustes šmürgistõ vastuolu.

Weinhold (2008) märgib, et uuringud selle kohta, kuidas kahe vastandliku väärtuse tingimustes ajakirjanike tööelu toimetustes toimub, on olnud pigem juhuslike küsitluste ja üksikute juhtumianalüüside tasandil ning uurijad on keskendunud suurtele ajalehetoimetustele. Ehkki on teada, et ajakirjanike arv toimetustes on vähenenud, moraal on toimetustes madal ning majanduslikku survet tunnetatakse tugevalt, on selgusetu, kuidas nimetatud faktorid mõjuvad toimetuse kui terviku tööruutini, ajakirjanike endi rollitunnetusest ja minapildist rääkimata (Ryfe 2009).

Juhtumikirjeldused näitavad, et ühiste väärtuste või hoopis väärtuste muutmise kommunikeerimine võib toimetustes ebaõnnestuda. Ryfe (2009) kirjeldab väärtuste muutust ühe USA ajalehetoimetuses, kui uus peatoimetaja saabus kreedoga: võidujooksus digitaalmeediaga pole mõtet keskenduda igale liiklusõnnetusele, digitaalmeedia jõuab selleni igal juhul varem, kui lugejatele tuleb aga pakkuda infot šsügavuti ja laiemalt, leides üksikintsidendide tagant trende ja seaduspärasusi. Oma filosoofia pragmaatilise väljundina käskis uus peatoimetaja ajakirjanikel lõpetada tavapärase allikate kasutamise: jõustruktuuridest ja kuritegevusest kirjutaval reporteril ei olnud enam lubatud politseiametnikega kohtuda, kohtumajades otsuste väljakuulutamist oodata jne. Sealjuures polnud peatoimetaja ise see, kes muutusi kommunikeeris, vaid jättis selle töö vanemtoimetajatele, kes ei pruukinud aga muutuse vajalikkust ei mõista ega muudatusi toetada. Tulemusena hakkasid ajakirjanikud esialgu oma rollis ja identiteedis kahtlema, hiljem aga uskusid, et uus suund on suisa vale, vastupidine sellele, mida ajakirjandus kehastab. Kokkuvõttes läks aga pooleteistaastane n-õ suunamuutus toimetusele kulukaks, mitmed ajakirjanikud lahkusid ning šsügavuti ja laiemalt artiklite loomine neelas tunduvalt enam ressursse kui lihtsate uudislugude kirjutamine.

Väärtuskommunikatsiooni ei pea tingimata vaatlema vaid kirjeldatud (äärmuslike) nn kreedomuutuste ajal, üheks võimaluseks on seda analüüsida koosolekutel toimuva interaktsiooni kaudu, et välja selgitada, kuivõrd arutlust väärtuste üle üldse toimub ja kui teadlikult seda tehakse.

1. 4. 2 Arengunõustamine ehk *coaching*

Coaching ehk arengunõustamine¹ on juhtimisstiil, mille puhul aidatakse juhendataval leida tema spetsiifiliste väljakutsetega toimetulekuks uusi strateegiaid ilma lahendust n-ö ette kirjutamata (Rettinger 2011, Stowers & Barker 2010). Rettinger (2011) märgib, et arengunõustamises on kesksel kohal abistavate küsimuste esitamine, mitte ekspertteadmised ó juhendajal (*coach*) tuleb suunata, mitte juhtida, olles usaldusväärne ja kompetentne partner. Seega ó eeldatavasti on juhendatav arengunõustamise situatsioonis peamine kõneleja ning juhendaja ülesandeks on küsida õigeid küsimusi, et juhendatav kõnelema panna, ning selle protsessi kaudu anda võimalus juhendataval ise oma tegevuse kohta järeldusi teha või probleemidele lahendusi leida (Rettinger 2011 : 4296430).

Stowers & Barkeri (2010) sõnul on varasemad juhtimisstiil olnud otsekohesemad: juht edastab alluvale käsu ning alluv asub seda täitma. Ehkki näiliselt on tegemist efektiivse juhtimisega, muutuvad alluvad paradoksaalselt juhust veel enam sõltuvaks, sest käsu andmine ei arenda alluvate võimeid. Vastupidi ó vaid käsklustele rajatud juhtimisstiil vähendab töötajate motivatsiooni ja produktiivsust (Stowers & Barker 2010 : 3646365).

Organisatsioonides sageli eeldatakse, et töötajad suudavad õigesti talitada ilma, et neid tuleks juhendada (Fournies 2000, viidatud Wrench & McCroskey 2008 kaudu). See aga viitab kommunikatsiooniprobleemidele organisatsiooni juhtide ja alluvate vahel ó kui Fournies küsis 25 000 juhilt, miks nende alluvad ei tee, mida neilt oodatakse, olid levinumad vastused: nad ei tea, mida nad tegema peaksid ja kuidas seda teha (*ibid*).

Arengunõustamine seevastu võimaldaks kommunikatsiooniprobleemi lahendada. Hea juhendaja on võimeline töötajate oskusi ja võimeid arendama (Brounstein 2000, viidatud Wrench & McCroskey 2008 kaudu). Wrench & McCroskey hinnangul on Brounsteini pakutud organisatsiooniline arengunõustamine olemuselt instrueeriv kommunikatsioon, mille elemendid on eesmärkide ja tegevusplaanide seadmine, tegevuse tagasisidestamine, arengu juhendamine, abistavate küsimuste esitamine, töötaja šoma tiiva allaõ võtmine, töötaja motiveerimine ja tema arengu toetamine jne (2008 : 281).

Antud töö kontekstis on küsimuseks, kas koosolekuolukorras kasutatakse arengunõustamist kui juhendavat juhtimisstiili või leidub viiteid selle toimumisele toimetuse tööpäeva jooksul.

¹ Eesti keeles kasutatakse mõnel pool *coaching*u vastena ka sõna arengutreening. Siin tekstis on kasutusel arengunõustamine ó valik lähtus eelkõige sümpaatiast. Samas võib väita, et seegi pole päris õige eestikeelne vaste, sest nõustamist võib mõista otseselt juhtnõõride andmisena.

1.5 Ajakirjanike autonoomia ja motivatsioon

Zelizeri (2008) sõnul on pole ajakirjanikud mitte lihtsalt informatsiooni edastajad, vaid tähenduste loojad. Deuze leidis, et ajakirjanike seas eksisteerib ühine professionaalne ideoloogia, mille moodustavad viis (ideaal)elementi ó tunnust ja väärtust (2005 : 4466447):

- a) ajakirjanik on avaliku teenuse osutaja;
- b) ajakirjanik on erapooletu, neutraalne, objektiivne, õiglane, usaldusväärne;
- c) ajakirjanik peab olema oma töös autonoomne, vaba, iseseisev;
- d) ajakirjanik tajub aktuaalset, tema töö on kiire ja vahetu;
- e) ajakirjanik peab silmas eetilisi küsimusi, tõele vastavust, õigusjärgsust.

Ometigi on tegelikkuses erinevusi põhimõtetes ja praktikas, kui võrdleme lääneriike Aasiaga või isegi Suurbritannia toimetusi Saksamaa omadega. Just viimasena nimetatute töökorraldust analüüsisides märkis Esser (1998), et saksa toimetustes on ajakirjanikel brittidest enam kohustusi ja vastutust, kuni selleni, et ajakirjanik planeerib, kirjutab, toimetab ja koostab ise terve ajalehekülje. Taolise holistliku suhtumise vastandina kehtib angloameerika toimetustes range tööjaotus ning tööprotsess on hierarhiline ja tsentraliseeritud. Seega ó kultuurilisest taustast võib oleneda, kui autonoomne on ajakirjanik oma töös.

Kunelius & Ruusunoksa märgivad, et kui aastakümnete eest said Soome ajakirjanikud enamasti ise valida, milliseid uudiseid, millise fookusega ning millises formaadis nad kirjutada soovisid, siis nüüdisajal prevaleerib koostöö toimetajate, kujundajate ja teistega (2008 : 672). Seega ó ajakirjanike individuaalne autonoomia võib olla vähenenud. Ent 2007. aastal tahtis 45 protsenti Soome ajakirjanikest oma lugude puhul mõningal määral või palju rohkem juhiseid ja juhendamist (Jyrkiäinen 2008, Kunelius & Ruusunoksa 2008 kaudu). Põhjuseks võib olla, et uue meedia ja suurema konkurentsi tingimustes pole ajakirjanikud enam kindlad, kas teevad oma tööd n-ö õigesti ó see aga kinnitaks veelgi vajadust arengunõustamise (vt eelmist alapeatükki) järel toimetustes.

Tõepoolest, toimetuses töötamine iseenesest tähendabki, et ajakirjanikul tuleb osa isiklikust autonoomiast loovutada, sest toimetuse töö ülesehitus on enamasti hierarhiline (Singer 2007 : 81). Seetõttu käsitletakse ajakirjanikke sageli majanduslikele tulemustele rõhuvate meediaorganisatsioonide ja nende juhtide ohvritena, väites, et meediaettevõtete kasumid tulevad ajakirjandusliku autonoomia, kvaliteedi ja aususe arvelt (Fengler & Russ-Mohl 2008, Lewis *et al* 2008).

Ometi minimeerivad kulusid ka ajakirjanikud ise, olles tähelepanelikud, kui palju aega nad artikli kirjutamisele pühendavad, mitut ja milliseid allikaid kasutavad. Ajakirjanikud ise ei pruugi tunnista oma sõltuvust majanduslikest survetest, identifitseerides end ikkagi idealistlikes terminites: valvekoer, neljas võim jne. Selle identiteeditunnetuse jätkumine on ka juhtivtoimetajate huvides, et ideoloogia nimel lepivad ajakirjanikud näiteks madalama palga ja suurema arvu töötundidega (Fengler & Russ-Mohl 2008).

Ajakirjanike puhul võib eristada materiaalseid ja mittemateriaalseid (ehk sisemisi) motivaatoreid. Vähesed noored ajakirjanikud alustavad karjääri raha nimel (Splichal & Sparks 1994, viidatud Fengler & Russ-Mohl 2008 kaudu). Mittemateriaalsed motivaatoreid hindavad ajakirjanikud erinevalt teiste ametite esindajatest erakordselt kõrgelt. Erinevalt pangatellerist või raamatupidajast on ajakirjanikul võimalik oma tööga laiemat avalikku tähelepanu saavutada.

Singeri (2006) sõnul võib ajakirjanike sisemiste motivaatorite puhul eristada kaht filosoofilist suunda: eksistentsialismi ja sotsiaalset vastutust. Kui esimesena nimetatud suuna puhul on ajakirjanikku motiveerivaks jõuks iseenda oskuste-võimete realiseerimine, siis sotsiaalse vastutuse teooria järgi on ajakirjaniku tegevus pigem altruistlik: täita kohustust ühiskonna ees. Singeri hinnangul on oluline, et ajakirjanikud neid motivaatoreid kombineeriks.

Materiaalset motivatsiooni võib aga ajakirjandustöö muutuste kontekstis järjest vähem leida. Ka ajakirjanike karjäärimudelid pole enam samad: püsiva töölepingu ja selge karjääriredeli asemel on meediaettevõtted asunud pakkuma väga erinevaid lepingutüüpe (veerand-, poole- ja täisaajaga, ajutisi ja töövõtulepinguid, ühekordsed honorarid jne). Nii muutub arusaam ajakirjaniku tööelust hägusemaks, sest palga- ja töötingimused on väga erinevad. Cushion (2007) toob välja, et rahvusvahelise ajakirjanike föderatsiooni (IFJ) uuringu järgi leidis 2000. aastate alguses pisut enam kui pool uuringus osalenud ajakirjanikest, et nende palk on viie aasta jooksul vähenenud või märgatavalt vähenenud. Samuti pole ka Eestis (ning paljudes teistes riikides) ajakirjanikel toimivat ametiühingut, mille abil palga- ja töötingimuste üle läbirääkimisi pidada, et nende eest peab ajakirjanik enamasti üksikisikuna seisma. Sellistes tugevalt piiravates tingimustes tekib küsimus, mis (või kes) ajakirjanikke nende töös üldse motiveerida suudab.

2. Probleemipüstitus ja uurimisküsimused

Teooriapeatükist lähtuvalt võib toimetuse koosolekuid vaadelda foorumina, kus kohtuvad mitmed faktorid ó ühest küljest defineerivad iga ajakirjanikku tema individuaalsed väärtused (sh uudisväärtustamine) ja autonoomia, teisalt valmib ajakirjanduslik sisu kollektiivse töö tulemusena ning kollektiivilgi on omad väärtused ja enesemääratlus. Sealjuures on loomeprotsessi mõjuteguriteks ka meediaorganisatsiooni majanduslikud huvid, ressursid jms. Ehkki ajakirjandusliku sisu loomisel on oluline koht ka ajakirjanike individuaalsel töö ja valikutel, keskendub käesolev töö koosolekule kui kriitilisele punktile sisuloo protsessis, kus on kohtub ehk suurim arv mõjusid ning on võimalik leida viiteid ka ülejäänud sisuloo protsessile. Seega ó koosoleku kui loomeprotsessi sõlmpunkti uurimine on piltlikult väljendudes kui lakmuspaberi kasutamine toimetuse töö korralduse mõistmisel.

Probleemipüstitusest ja töö teoreetilisest peatükist lähtuvalt esitan järgmised põhilised uurimisküsimused:

Kuidas toimub Eesti Päevalehe toimetuse koosolekukommunikatsioon? Kuna koosolekute puhul on tegemist meediatöö rutiiniga ning rutiinidel on mõju loodavale ajakirjanduslikule sisule (Shoemaker & Reese 1991), siis koosolekukommunikatsiooni analüüsid on võimalik aimu saada, kas toimetuse valikud on teadlikud või pigem juhuslikku laadi.

Kuidas toimub Eesti Päevalehe koosolekutel teemade uudisväärtustamine ja väärtuskommunikatsioon? Millest räägitakse, kui arutlusel on artikli sisu: väljaande prestiiil ja enesemääratlus, juriidilised küsimused, eetika, eeldatav lugejahuvi, produktsioonikulud vms? Millised aspektid saavad teema kasuks otsustamisel määravaks?

Kui suurt ajakirjanike individuaalset autonoomiat peegeldab Eesti Päevalehe koosolekukommunikatsioon? Kui suur on ajakirjaniku iseseisev otsustamisõigus? Kas üksikud ajakirjanikud saavad toimetusele väga konkreetseid juhtnööre tööks konkreetse artikliga või jätab toimetuse n-õ vabad käed artikli fookuse seadmisel, allikakasutusel, tonaalsuses? Millisele juhtimisstiilile kommunikatsioon viitab?

Kuidas peegeldab koosolekukommunikatsioon muutusi uudisväärtustamises ja otsustusprotsessides Eesti Päevalehe ja Delfi toimetuste ühinemise järel? Toimetuste ühendamise manifestseks eesmärgiks on esitatud sünergia loomine, sealhulgas ressursside kokkuhoid. Kas ühinemise järel on märgata suuremat rõhuasetust koostööle ja kokkuhoiule?

Kas Eesti Päevalehe ja Irish Timesi toimetuse uudisväärtustamises ja otsustusprotsessides on olulisi erinevusi? Millised aspektid Eesti Päevalehe tööprotsessis on koosolekukommunikatsiooni põhjal universaalsed, millised unikaalsed?

3. Empiirilised lähtekohad

3.1 Ülevaade toimetustest

Uurimuse fookuses on seega Eesti ajakirjanduspraktika Eesti Päevalehe (EPL) näitel, referentspunktiks on anglo-ameerika praktika Iiri kvaliteetpäevalehe Irish Timesi (IT) näitel.

3.1.1 Eesti Päevaleht

2012. aasta aprilli seisuga ja trükikoja andmetel oli EPL-i keskmine tiraafli 27 800 eksemplari (võrdluseks: suurima päevalehe, Postimehe keskmine tiraafli oli 57 700)². TNS Emori teatel oli 2012. aasta varakevadel Eesti Päevalehel 84 000 lugejat³. Eesti rahvaarv on 2012. aasta 1. jaanuari seisuga 1,318 miljonit elanikku⁴.

Keset uurimust tuli uurijale ootamatult teade Eesti Päevalehe ja Delfi toimetuste ühinemisest (13. märtsil 2012). Umbes kella 10. 45 ajal said uudisest peatoimetaja käest teada osakondade juhid, kella 11 paiku kogunes EPL-i toimetuse puhkenurka, kus ühinemisest rääkis Ekspress Grupi juhatuse esimees. Ajakirjanikel oli vähe küsimusi, küll aga esitas üks toimetuse liige küsimuse, mida tähendab ühinemine ajakirjanike töökoormusele, põhjendades, et see on talle ja tema meelest ka teistele kõige olulisem küsimus. Juhi vastus: tööd juurde ei tule, pigem jääb koormust vähemaks. Hiljem nentis üks EPL-i ajakirjanikest vestluses, et muudatus ei kõlanud talle sugugi uuena ó sarnastest ideedest olevat juhatuse viimase viie-kuue aasta jooksul rääkinud ka varem ning ajakirjanik väitis, et ei usu, et toimetuse korralduses midagi kardinaalselt muutub.

3.1.2 The Irish Times

Irish Timesi keskmine tiraafli oli 2011. aasta jaanuarist juunini 100 951 koopiat, riigi loetavaimal päevalehel, Irish Independentil aga 134 228⁵. Irish Timesi iseloomustatakse kui *morning quality market* ajalehte. Ajaleht asutati 1859. aastal, esimesed kolm kuud ilmus leht kolm korda nädalas, alates sama aasta 8. juunist sai Irish Timesist igapäevaselt ilmuv ajaleht. Iiri rahvaarv 2011. aasta rahvaloenduse esialgsete andmete järgi 4,58 miljonit⁶.

² Eesti ajalehtede liidu koduleht, <http://www.eall.ee/tiraazhid/index.html>

³ TNS Emor. (2012). 99 trükimeedia väljaannet varakevadel 2012, 3. aprill. URL: <http://www.emor.ee/99-trukimeedia-valjaannet-varakevadel-2012/>

⁴ Statistikaamet, www.stat.ee

⁵ National Newspapers of Ireland, www.nni.ie, <http://www.nni.ie/v2/broad/portal.php?content=../includes/circulation.php>

⁶ Central Statistics Office Ireland, <http://cso.ie/en/census/census2011preliminaryreport/>

3.2 Ülevaade toimetuste tööruutiniist

3.2.1 Eesti Päevaleht

Uudistetoimetuse töö algab ametlikult uudistetoimetuse koosolekuga kell 10 (v.a reedeti, kui alustatakse kell 9.30; alates 2012. aasta märtsi keskpaigast alustatakse kõigil tööpäevadel kell 9.30). Üldiselt saabuvad reporterid tööle kuni 15 minutit varem, vahel tullakse otse koosolekulaua taha. Alati on varem kohal uudistejuht⁷. Uudistereportereid on kokku kaheksa⁸, neist üks töötab igapäevaselt pealinnast väljastpoolt regionaalses kontoris ning suhtleb toimetusega telefoni või meili teel, käies toimetuses ja koosolekul mõned korrad kuus.

Uudistekoosolek kestab üldiselt 10630 minutit. Koosolekul eeldatakse, et iga reporter esitab idee, teema artikli jaoks, mille plaanib sel päeval ka valmis kirjutada, st eelistatakse, et reporteril on loo fookus selge. Mõni reporter on juba varem uudistepühile meili saatnud, kus kirjeldab oma plaani, teised kirjeldavad ideed koosolekulaua ääres. Tavaliselt on üks idee, harvemini kaks, üle selle enamasti mitte. Igal reporteril on enamasti oma kalendermärkmik, kus teemad, tähtpäevad, sündmused markeeritud. Uudistejuht kirjutab teemad välisel vaatlusel suhteliselt juhuslikule paberilehele.

Kell 10.30 (alates märtsist 2012 kell 10) on nn suur koosolek, kus osalevad kõikide toimetuste (uudised, välisuudised, majandus, arvamus, kultuur, sport, kujundusosakond) juhid⁹, koosolekut juhib peatoimetaja. Koosolek kestab 20650 minutit, kusjuures ligi tunniajased koosolekud iseloomustavad pigem EPL-i ja Delfi toimetuste liitmise järgset olukorda.

Pärast koosolekut saadab uudistejuht laiali päevase teemameili (adressaatideks terve uudistetoimetuse, terve arvamustoimetuse, fototoimetuse, kõigi toimetuste juhid). Teemameilid (nimetatakse ka päevameilideks) on üldiselt napid ó enamasti on seal kirjas vaid uudistetoimetuse reporterite samal hommikul esitatud teemad (vt tabel 1). Üldise toimetuses valitseva arusaama järgi kõik reporteri nime järele märgitud teemad ei pea samal päeval artikliks vormuma, ent reporter peaks olema valmis seda kirjutama ning tööpäeva jooksul

⁷ 2011. aasta aprillist on EPL toimetuses vaid üks uudistejuht, aasta varem oli neid ametis kolm, sellele eelnevalt aga neli, kes kordamööda hoidsid ühe nädala jooksul uudistetoimetuse ohje. Enamasti käisid kõik neli (või kolm) ka koosolekutel.

⁸ 2012. aasta aprilli seisuga

⁹ EPL-i ja Delfi toimetuste ühendamise järel osalevad koosolekul ka Delfi Publiku (melu) toimetaja ja Delfi Rahva Hääle toimetaja. Delfi arvamustoimetaja tegi EPL-i arvamustoimetusega koostööd ning võis koosolekul ka EPL-i arvamusteemasid esitleda. Delfi, EPL-i, Eesti Ekspressi ja Maalehe fotograafid koondati üheks foto- ja videogrupiks 2011. aasta keskel ning selle juht osales kuni 2012. aasta aprillini EPL-i koosolekutel episoodiliselt, edaspidi regulaarselt. Kuni 2012 veebruari lõpuni osales koosolekutel ka EPL-i produtsent (üldjoontes vastutas kujunduse eest, tegelik töövaldkond oli mitmekesine), kes siis lapsehoolduspuhkusele siirdus.

teemaga tegelema, st infot koguma. Toimetuste liitmise järel on teemameilides kirjas kõigi toimetuste teemainfo ning alguses ka sama päeva lehe tagasiside.

Tabel 1: Näide hommikusest teemameil Eesti Päevalehes, 12. märts 2012 kell 11:18

REPORTER 1 Teder, ESM, riigikohus, -kogu ja Ansip
REPORTER 2 Politsei ei taha isehakanud Sherlockeid appi. Piret Järvisse keiss kohtusse ei jõua, Narva pedolugu lõpes üldse laimuga
REPORTER 3 Pomerantsi Toila-keissi analoog Raasiku vallas, kus S. Saar jäänud vallavanema ametist ilma ähvardusega muidu võtta ära staadioniraha Kesk & opositsionäärid Riigikogu esimehe valimised
REPORTER 4 Nunnu hülgepoeg Laulasmaal. Foto pluss väike stoori, et mis see hüljes seal siis õigupoolest ikkagi teeb. Hooldekodundus. Inimestelt võeti puudetoetus ära, sest et ema on hooldekodus ja nüüd ei jaksa oma pensionides hooldekodu tasu maksta. Foto sellest, kuidas nikerdab kadakat, et pensilisa teenida?
REPORTER 5 Kommunaalia: teede joonimine, aukude lappimine, rentslite lahti raiumine ja kevadkoristus ó Tallinn valmistub kevadeks! FOTO!?
REPORTER 6 T-a-t-ini välja andmine
REPORTER 7 PERH ja Peruu tohtrid Casa Nostra Juhtkiri?
REPORTER 8 Vabakäiguvangid kui hinnatud tööjõud ka mujal kui vaid Eesti suurimas kitsefarmis. Kui palju vange üldse vangimajast välja tööle käib?

Kella 14-ks saavad tööle toimetajad¹⁰, kes kogunevad valge tahvli ette, millele uudistajuht on visandanud kõik järgmise päeva leheküljed (st mitte ainult uudisteküljed). Briifimine on küllaltki mitteformaalne: tihti naljatletakse; kui uudistajuht pole kindel, milline on artikli fookus, hüüab ta reporterile (škuule, mille peale sa selle loo teed?õ on tüüpiline küsimus); vahel astub reporter juurde, et oma teemast põhjalikumalt rääkida; sageli kommenteerivad toimetajad teemasid isiklikust kogemusest lähtuvalt (šsõitsin eile seda teed pidi ó polnud hullu midagi!õ, šMa ei tea, mind küll see ei huvita...õ). Küsimus, mida toimetajad ilmselt kõige sagedamini uudistehile esitavad, on seotud presentatsiooniga: millist illustratsiooni on plaanis kasutada (otseselt: šPilti on sinna?õ)? Vahel pole enne toimetajate saabumist illustratsiooniga tegeletud.

Toimetajate koosolekuks võib materjalide valmimise staadium iga päev erineda. Näiteks võib küljele olla planeeritud keskne artikkel (nn aknalugu), ent näiteks veerg ja külje alumine nurk võivad olla planeerimata. Enamasti on kella 14-ks valmis üksikud artiklid, näiteks tagakülje materjal (erinevad rubriigid filmist lemmikloomani), mis pole ajatundlik.

Toimetajate rutiin on järgmine: jagatakse omavahel küljed, isiklikule väikesele maketilehele märgitakse üles iga külje reklaamimahud, vesteldakse reporteriga, asutakse tegelema illustratsiooni või mõne juba valminud looga. Esmane vestlus reporteriga võib olla kas väga lühike (šMina toimetan sinu lugu. Kaua sul minna võib?õ) või pikem (šRäägi mulle, milles point on.õ).

Pärastlõunane toimetuse koosolek on kell 16, osalejad on üldjoontes samad kui hommikuselgi koosolekul, ehkki näiteks arvamustoimetuse juhti võib asendada üks arvamustoimetajatest. Lisaks on kohal digitoimetaja, kes tegeleb ajalehe iPadi-versiooniga (nn digilehte saab lugeda ka tavalise arvuti abil) ja kelle ülesandeks on muuta artiklite pealkirju vms digiversioonile sobivaks, lisada videoid, fotogaleriisid jne.

Koosolekul esitab iga toimetuse lõplikud teemad, ehkki artiklid on alles valmimisel. Enim võib muudatusi tulla uudistetoimetusel. Samas pole haruldane, et mõne külje puhul pole selge, millise materjaliga seda täidetakse, või on uudistehil mitu varianti pakkuda. Samamoodi pole haruldased juhtumid, kui näiteks kaheksandale leheküljele, majanduse rubriigi alla planeeritud lugu tuuakse koosoleku otsusega teisele-kolmandale küljele nn avalooks (ühtlasi

¹⁰ Ehkki varem kuulusid toimetajad konkreetse toimetuse (uudised, kultuur, sport jne) juurde, on juba paar aastat toimetajad moodustanud ühtse grupi, kes omavahel kõik leheküljed (v.a arvamusküljed) ära jagavad. Kuigi eraldi šspetsialisteõ enam ei ole, eelistavad mõned toimetajad siiski üht valdkonda teisele. Toimetajad jaotavad jaotavad küljed eeldatava töömahu järgi špakettideksõ ning jagavad need omavahel ära, kasutades mündi viskamist või loosi tõmbamist.

nõudes artiklile tunduvalt suuremat mahtu, kui hommikul planeeritud) ning teisele kolmandale plaanitud artikkel lükatakse tahapoole (ning vajalikuks osutub artikli ulatuslik kärpimine). Olenevalt ajakirjaniku temperamendist võivad loo autorid sellisel puhul kõvahäälselt protestida, ent üldiselt jääb peale koosoleku otsus (kirjeldatud juhtumi puhul ó kui ette tõsteti artikkel mobiililevist ning tahapoole artikkel ministri ettepanekust, mille puhul ajakirjanik esitas infot, mis viitas, et tegemist võis olla ettevõtjate lobitööga).

Koosolek kestab vähem kui hommikul ó 20ó30 minutit. Kui koosoleku jooksul tekib muudatusettepanekuid vms, siis üldiselt edastab uudistejuht teated personaalselt kas reporterile või vastavale toimetajale. Kella 17ó18 ajal lahkuvad toimetuse juhid ning enamik reportereid, tööle jäävad toimetajad, küljendajad ja korrektuur. Leht peab trükkis olema kell 22, ent hiline misi võib ette tulla igal nädalal.

Reporterid püüavad artikleid mahuliselt võimalikult täpselt kirjutada (kuna 2011. aasta suvel loobuti *template*dest, siis on mahtuva teksti arvestus umbkaudsemaks muutunud) ning kindlasti kirjutab ka artikli pealkirja, liidi, vahel ka pildiallkirja. Uudistejuht vaatab loo üle enne toimetajat pigem harva. On keeruline hinnata, kui sageli ja põhjalikult toimetajad artiklit reporteriga arutavad ó üldiselt tulevad reporterid vähemalt teatama, et lugu on valmis ja ootab serverikaustas. Kuivõrd toimetajad ja reporterid istuvad üksteise kõrval, siis enamasti olukordi, kus mitte midagi üksteisele ei öelda, ei teki. Pikemad arutelud toimuvad pigem keerulisemate teemade või nooremate reporteritega, kelle esitatud lugu esmapilgul toimetaja standarditele ei pruugi vastata.

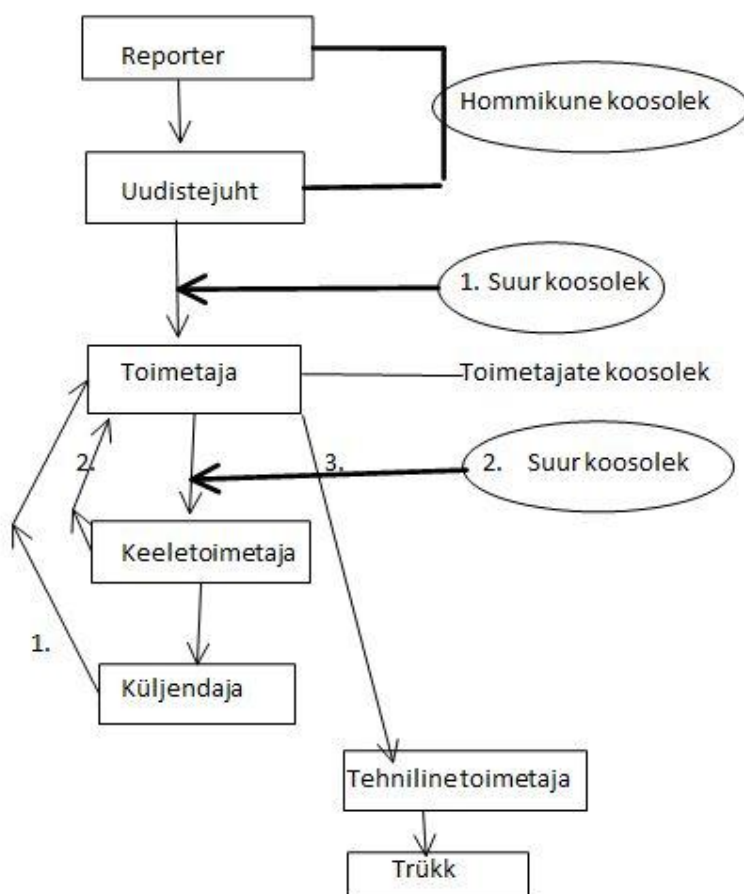
Kui toimetaja on artikli läbi lugenud ja parandused teinud, liigub tekst edasi keeleteoimetusse, kus olenevalt keeleteoimetaja maailmavaatest toimub vaid grammatika ülevaatus või lisaks ka uus fakti- ja loogikakontroll. Seejärel laob küljendaja teksti leheküljele. Kuni 2012. aasta alguseni lühendasid toimetajad artikleid külje A3-mõõdus väljaprintil, seejärel alustati praktika juurutamist, mille järgi küljendaja paigutab tekstid küljele ning toimetaja lühendab teksti samuti kujundusprogrammi kasutades (InDesign) ning väljaprinti loeb korrektuur. Kui väljaprint on korrektuuri läbinud, jõuab külg uuesti toimetaja kätte, kelle ülesandeks on otsustada, kas külg on valmis trükkikotta saatmiseks. Seejärel lisab tehniline toimetaja külgedele reklaamid ning saadab need trükki (vt joonis 1).

- **Autori töökogemus Eesti Päevalehes**

Esimest korda olin bakalaureusetudengina uudistetoimetus mitteametlikul reporteripraktikal (TÜ õppejõu soovitusel võttis uudistetoimetus ise minuga ühendust) kaks kuud 2008. aasta

suvel. Kuna praktika läks edukalt, kutsuti mind 2009. aasta suvel uuesti uudistereporterina praktiseerima. 2010. aasta kevadel alustasin tööd aga juba lepingulise reporterina. Seitse kuud hiljem lahkusin ametist, et õppida magistrantuuris välismaal. 2011. aasta suvel tegi toimetus mulle ettepaneku asendada puhkuse ajal toimetajat, septembris allkirjastasin aga püsiva lepingu ning töötan Eesti Päevalehes toimetajana siiani (2012. aasta aprilli seisuga olen ametis olnud kümme kuud). Reporteritöö kogemus on kumulatiivselt üks aasta.

Joonis 1. Tööprotsessi struktuur Eesti Päevalehes

3. 2. 2 Irish Times

Esimest korda külastasin Irish Timesi 3. juunil 2011. Tookord kestis külastus vaid paar tundi. Fototoimetaja (*photo editor*, põhimõtteliselt fototoimetuse juht) Frank Miller oli teejuhiks ning rääkisime eelkõige pressifoto ning lehepiltide valiku teemadel. Toimetuse tollase

päevaplaani järgi oli hommikune suur toimetuse koosolek kell 10.45 ning teine, pärastlõunane koosolek kell 14.30. Tookord oli mul võimalik osaleda vaid pärastlõunasel koosolekul.

Koosolekule ilmus umbes tosin meestoimetajat, peatoimetaja jäi ainsaks naiseks ruumis. Igale koosolekul osalejale jagati mitu A4-lehekülge järgmise päeva teemadega ning iga osakonna (uudised, välisuudised, arvamus, sport jne) juhid lugesid paberitele kirjutatu suhteliselt kiires tempos ette. Mulle näis, et ühelgi teemal ei peatunud rohkem kui need mõned sekundid, mis kulus nende ettelugemisele.

Uue peatoimetajaga muutus ka toimetuse päevakava – kahe suure koosoleku asemel peetakse Irish Timesis praegu igapäevaselt üks toimetuse koosolek kell 12 ning hiljem tuleb peatoimetaja uudistetoimetusse, et lehekülgede väljatrükkidega tutvuda ning esikaane materjali valida.

Irish Timesi toimetuse šüdameks on *newsdesk* – nn toimetajate laud, väliselt on tegemist laudade ringiga, mis eraldab juhtivad toimetajad reporteritest ning küljetoimetajatest. Ometi pole tegemist ainult laudade, vaid ülekantud tähenduses kõigi juhtivate toimetajatega, st uudistejuht (*news editor*), tema kõrval ka õhtune uudistejuht, kes võtab juhtimise üle kella 17 ajal; assistent, kelle peamiseks ülesandeks on päevakava (või tööplaani) ehk *diary* hallata; fototoimetaja (*photo editor*), *online* juht (*online editor*), küljetoimetajate juht (*head sub-editor*) jne.

Reporterite osalusel koosolekut uudistetoimetuses ei peeta – iga ajakirjanik käib uudist juhiga personaalselt vestlemas või helistab. Kusjuures eristatakse reportereid (*general reporters*), kellel pole konkreetset teemavaldkonda, vaid kirjutavad vastavalt vajadusele, ja korrespondente (*correspondent*), kellel on oma valdkond. Hinnanguliselt on Irish Timesis seitse reporterit (lisaks samapalju *online* reporterid, kes vahel samuti lehe jaoks kirjutavad), kümme korrespondenti ja vabakutselised kaastöötajad. Vestluses toimetuse ühe reporteriga ilmnes, et iga päev tal endal artikliideed ei ole, vaid saab selle *newsdesk*ist. Samas nentis ta, et tahab siiski võimalusel ise teemasid pakkuda, sest toimetajad tahavad originaalseid lugusid ja ta šoleks pettunud, kui tal oma teemat ei oleks (vt intervjuu lisas).

Tööprotsess on järgnev: reporterite artiklid jõuavad *newsdesk*ile, uudistejuht loeb üle, annab üldjoontes tagasisidet või küsib infot juurde, reporterilt võidakse nõuda pisiparandusi. Küljetoimetajate juht paigutab lood spetsiaalselt toimetuse jaoks loodud kujundusprogrammiga (näeb välja nagu MS Wordi ja InDesigni lihtsakoeline ristand) küljele,

seejärel šlukustabö külje ning annab küljetoimetajatele lood samas programmis toimetada ja lühendada (vt joonis 2).

Küljetoimetajate juht selgitas mulle, et alustab külje kokkupanemist pildist, mille valib talle välja fototoimetaja (kes ühtlasi nentis pooleldi naljatledes, et vahel peetakse pildi nimel lahingut). Uudistejuht märkis vestluses, et püüab igale küljele ühe põhifotoga loo planeerida ning pea pildi nimel ollakse nõus pigem teksti ohverdama (vt lisa 3).

Keelekorrektuuri ega küljendust toimetuses eraldi ei ole; kui selgitasin, et Eestis on eraldi inimesed õigekirja ning küljenduse jaoks, pidasid kolm toimetajat seda vanamoeliseks, põhjendades, et reporteritelt oodatakse igal juhul juba väga head inglise keelt ja kirjutamisoskust.

Päeva jooksul täiendab uudistejuht järjekindlalt mitmeleheküljelist Wordi-dokumenti, kus kirjas kõik järgmise päeva lehe teemad. Iga lehekülge markeeriva lõigu ees on kirjas lehekülje number ning küljele määratud reklaami suurus, sellele järgneb paarirealine lühikirjeldus igast planeeritud loost, kusjuures teemad on esitatud tähtsuse järjekorras. Lisaks on märgitud artikli vorm (*bold* ó lühiuudis, *superbold* ó eelmisest kaks korda pikem lühiuudis, *display with nest of pics* ó külje keskne lugu mitme pildiga jne), eeldatav pikkus veeruridades (L ó *lines*; 60L, 90L, 140L jne), loo autor, foto olemasolu (vt joonis 3).

Kella 12 koosolekule, mis sisuliselt ei olnud võrreldes 2011. aastaga muutunud, kulub umbes 20 minutit.

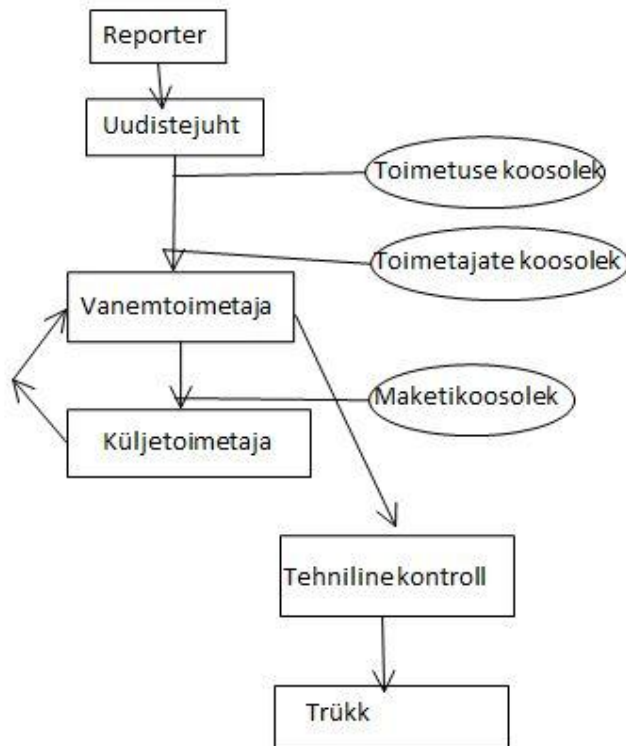
Kell 14.47 peetakse *newsdesk*i laudaderingi sees üksjagu mitteformaalsemat koosolekut, kui uudistejuht tutvustab küljetoimetajate juhtidele (*head-sub*) uudistekülgede teemasid. Selleks on uudistejuht teinud memost uue, täiendatud versiooni. Istutakse ringis, seljatugedega toolidel, ning igaüks teeb oma teemamemole märkmeid. Jutt on enamasti tehniline, mida kõrvaltvaatajal esialgu raske mõista, stiilis š100 rida küljele 6, 60 rida lükkame 4-ndaleö jne.

Umbes kella 17 ajal on toimetuse kaugemale seinale üles pandud kõik järgmise päeva lehekülgede väljaprindid, kusjuures enam kui poolte külgede puhul on markeeritud vaid külje üldine ülesehitus (tekstiridade asemel on lihtsad jooned; fotode kuju ja suurus on määratud, mitmel puhul on fotod olemas; pealkirjades on esitatud vähemalt loo märksõnad). Peatoimetaja ja toimetusejuhid seisavad külgede ees ning oma toimetuse külgi tutvustatakse kordamööda.

Seejärel jalutatakse mõned meetrid tagasi *newsdesk*i keskele ning õhtuse vahetuse uudistejuht jagab laiali paberilehed, kus kirjas plaan esikülje jaoks, valitakse välja

esikaaneviited. Ajalehe varajane nn rahvusvaheline versioon (*edition*) valmib kella 21-ks, mis saadetakse lennukiga näiteks Londonisse ja mujale. Hilisem, kohalik versioon võib sisaldada värskemaid fotosid, hilisõhtul saabunud uudiseid või muid täiendusi.

Joonis 2. Tööprotsessi struktuur *Irish Times*is

Page 5/News (36x6):

Display: The guitar which James Joyce was pictured playing has been on display at Joyce Tower in glass casing for 45 years but no real care was given to it over the years. Fran O'Rorke at UCD has organised for a lutenist to come over from UK to restore it. He hopes to play it tomorrow or Friday at Joyce Tower in Sandymount. Terence Killeen 087-1271892, *with live pic and archive pic of Joyce with guitar, xref to online video (to go live tomorrow)*

The director of an independent Irish book said today that Ryanair's baggage allowance is having more of a negative impact on sales than e-books. O'Mahony's Booksellers operate four bookstores and a warehouse in the Limerick city and Co Clare and Kerry and Frank O'Mahony says book sales have dipped in the summer and attributed the drop to the Ryanair baggage allowance. Gordon Deegan (60L)

Page 6 (20x3):

More reaction to Vatican report, incl Frances Fitz who said new report due by Geoffrey Shannon and Nora Gibbons on children in care would be "harrowing". Elaine Edwards, Carl O'B - TBC

Display with nest of pics: Feis Ceoil: Fiona Gartland (60L of copy & results.) *Caroline processing results, xref to online package*

✓ *Pic and story:* National Library of Ireland receiving people today with WWI stories. Tim O'Brien. *Xref to previous online video*

- Oral History Network seminar on collecting oral narratives; ethics, best practice and the law' – 6pm RIA. Genevieve Carbery

✓ Prof. Brian MacCraith to launch DCU Media History Collection which will include the papers of Douglas Gageby and Conor Brady. 6.30pm John & Aileen O'Reilly Library, DCU. (100L) Alison Healy, *pic?*

✓ Senator Catherine Noone will launch a website to encourage people who are planning a foreign trip to holiday at home this year. She will be joined by Michael Ring, and representatives from the Blue Book and the Restaurants Association. 11am The Gazebo, St Stephen's Green (close to the Shelbourne). Tim O'Brien (60L)

4. Meetodi kirjeldus

Toimetuste koosolekukommunikatsiooni uurimisel kasutan kombineeritud meetodit, milles ühendatud etnograafilise vaatluse elemendid ja interaktsioonianalüüs.

Willise & Trondmani definitsiooni järgi on etnograafia šmeetodite perekondö, mille ülesandeks on otsese sotsiaalse kontakti kaudu šrikkalikultö kirjeldada, respekt eerida, dokumenteerida ja representeerida inimkogemust (2000 : 5). Etnograafia põhiline meetod on vaatlus, mis traditsioonilise käsitlese järgi hõlmab uurija pikaajalist ning štäiskohagaö vaatlusaluste inims subjektide kodukeskkonnas viibimist ja katkematut interaktsiooni nendega (Van Maanen 1988/2011 : 2).

Patton (1990) märgib, et vaatluse teel saadud informatsiooni eesmärgiks on kirjeldada vaatlusalust olustikku, olustikus toimuvaid tegevusi, tegevustes osalevaid inimesi ning tõlgendada vaatlusaluse tähendusi osalejate perspektiivist. Vaatlus kui meetod võimaldab uurijal koguda informatsiooni personaalselt, vahendamata; teiseks erineb uurija perspektiiv vaatlusaluste omast, seega on tõenäoline, et uurimuse käigus tuvastatakse tendentse, mis rutiinses keskkonnas viibijatel jäävad teadvustamata (Patton 1990 : 202ö205). Mitte vähem tähtis pole tõsiasi, et vaatlus kui meetod võimaldab uurijal minna vaatlusaluste pertseptsioonist kaugemale ö kui näiteks intervjuu käigus esitatav on teadlik selektsioon sündmustest, siis vaatluse kaudu saab uurimistulemustele lisada ka uurija enda perspektiivi. Sealjuures rõhutab Patton, et vaatluse tõeliseks väljakutseks on osalemise ja vaatluse kombineerimine viisil, mis võimaldaks mõista olustikku sarnaselt vaatlusalustega, kuid kirjeldada olustikku ka laiemale auditooriumile arusaadavalt. Van Maanen märgib, et etnograafia paigutub kahe tähendussüsteemi ö etnograafi ja tema sihitava auditooriumi ning vaatlusaluste (ka sihtgrupistaatusest kõrvale jäänud auditooriumi) maailma vahele, mis ühtlasi tähendab, et üht kultuuri dekodeerides tuleb teist uuesti kodeerida (1988/2011 : 4).

Samas on sotsiaalteaduslikke uurimismeetodeid palju ka kritiseeritud, sest šsteriilseltö esitatud uurimuse puhul on lähtepunktid siiski möödapääsmatult personaalsed ö uurija otsustab, mida, millal ja kuidas uurida ning iga otsuste initsiaatoriks on latentselt isiklikud kogemused, huvid, eelistused (Ellis *et al*, 2011). Veelgi enam, uurijate šleitudö faktid ja tõed on uurijate valitud paradigmade ja sõnavaraga lõimitud. Sellest lähtuvalt leiavad Ellis *et al*, et ehkki osa uurijaid endiselt usub, et sotsiaalteaduslikku tööd võib teha impersonaalselt, objektiivselt lähtepositsioonilt, võimaldab autoetnograafiline meetod uurija subjektiivseid ja emotsionaalseidki mõjusid uurimusse integreerida, loobudes seega eeldusest, et neid mõjusid

ei eksisteeri või et uurija suudab neist täielikult distantseeruda. Seega ó tulemuslik võiks olla mõtteviis, mille järgi sotsiaalteadused on lähemal kirjandusele, kui füüsikale (Ellis *et al* 2011).

Isegi kui arvestada uurija subjektiivse lähtepositsiooniga, on etnograafilisel vaatlusel teisigi piiravaid faktoreid. Patton nendib üsnagi lihtsat tõsiasja ó vaatlusaluste teadlikkus uurija kohaolust ja tema teaduslikest eesmärkidest võib muuta vaatlusaluste käitumismustreid (1990 : 209). Ellis *et al* toovad välja, et autoetnograafilise meetodi puhul võib uurijaid süüdistada piiratud ajaraamides ja piiratud subjektide arvu analüüsis, enda kogemuste esitlemise puhul ka liigset nartsissismi (2010).

Ometigi on etnograafilised uurimused konkreetselt ajakirjanduse puhul olnud meedia toimimise mehhanismide mõistmisel kaaluka tähtsusega. Patersoni (2008, viidatud Patterson & Zoellner 2010 kaudu) sõnul oleksime ilma Epsteini, Schlesingeri, Tuchmani ja teiste 1970.61980. aastatel läbi viidud uuringuteta endiselt ajakirjanduse puhul kontendikesksed ning lähtuksime sellest, mida šajakirjanikud ütlevad end tegevat (mis ó nagu iga etnograaf peagi täheldada võib ó erineb tihti märkimisväärselt sellest, mida tegelikult tehakse)ö (2010 : 98). Ent konkurentsi tingimustes võib ligipääs toimetusele olla raskendatud. Patersoni ja Zoellneri (2010) hinnangul on eelnev professionaalse ajakirjandustöö kogemus toimetuste etnograafilise uurimise puhul vajalik, sest:

- kogemuse põhjal on olemas arusaamad ajakirjanduslikust praktikast;
- nn insaideri staatus võimaldab lihtsamat ligipääsu;
- võimaldab uurimisaluste ajakirjanikega usalduslikumat läbisaamist. (2010 : 98699)

Käesolev magistritöö sobib etnograafilise uurimuse raamidesse, ning ehkki töö autorina ei soovi ma uurimuse ülesehitusel lähtuda täielikult Ellis *et al* autoetnograafia-käsitlusest (mille järgi on autoetnograafiline uurimus suisa romaanilaadne ja kirjutajale terapeutiline), nõustun ma ometigi autoritega sel määral, et käesoleva uurimuse puhul oleks mul väga keeruline võtta täielikult objektiivse vaatleja roll, kuivõrd olen olnud seotud Eesti Päevalehe toimetuse, toimetuse liikmete ja toimetuse tööpraktikatega juba mitu aastat. Autoetnograafiliste põhimõtete rakendamine võimaldaks enam rakendada minu personaalseid kogemusi nii Eesti Päevalehes praktiseerimisel kui ka Iirimaal ajakirjanduse õppimisel ning Irish Timesi toimetuses vaadeldu lahtimõtestamisel.

4.1 Vaatluspäevad toimetustes

4.1.1 Vaatlus Eesti Päevalehes

Osaesin ajavahemikul 9. veebruarist 16. aprillini kokku kolmel vaatluspäeval Eesti Päevalehe (EPL) toimetuse koosolekutel.

Päevas peetakse EPL-is kolm koosolekut: kell 10 peavad nõu uudistetoimetuse reporterid ja uudistejuht, kell 10.30 on esimene kogu toimetuse koosolek (kohal iga toimetuse juht ja peatoimetaja) ning kell 16 kohtutakse uuesti (viimast kahte nimetatakse toimetuse sees nn suurteks koosolekuteks). Päevakava muutus EPL-i ja Delfi toimetuste liitmise järel 6. märtsikuu lõpust alates alustatakse hommikuse uudistetoimetuse koosolekuga kell 9.30, hommikune suur koosolek on kell 10, pärastlõunase koosoleku aeg jäi samaks.

Vaatluspäevad olid 9. veebruaril (neljapäev), 13. märtsil (teisipäev) ja 16. aprillil (esmaspäev), igal päeval osalesin eespool nimetatud kolmel koosolekul. Vaatluspäevade valikukriteeriumid olid järgnevad:

- Püüdsin valida päevad, kui mul endal toimetajatöö kohustusi täita polnud tarvis, et suudaksin kogu tähelepanu toimetuses liikmete interaktsioonile suunata. Kuivõrd aga EPL-i toimetajad töötavad graafiku alusel, mida on tihtipeale ette teada vaid kahe kuu jagu, pidin teisel ja kolmandal vaatluspäeval siiski ka töökohustusi täitma (16. aprilli transkriptsioonis osalen seega ka mina aktiivselt interaktsioonis).
- Vaatluspäevadena eelistasin pigem nädala esimest poolt ja pigem vältisin reedest päeva 6 kogemus EPL-i reporterina näitas, et reede hommikuti pakkusid reporterid tihti teemasid, mida olid püüdnud esitada juba terve nädala jooksul või mis olid ajapuudusel seni tegemata jäänud. Leidsin, et minul kui episoodilisel osalejel oluks teemasid keerulisem mõista, sest nende selgitamisele ei pühendatud nii palju aega, kui teemade esmakordsel esitamisel. Samuti mäletasin eelnevast kogemusest 6 mitte tavapäraseid, kuid ka mitte haruharvi 6 kordi kui reede pärastlõunal on koosolek ära jäetud.
- Umbes kuuajaliste vahedega uurimistsükkel on tõenäoliselt ülevaatlikum kui näiteks ühe nädala jooksul tehtud vaatlus. Eelnevale koosolekutel osalemise kogemusele tuginedes ma valitud vaatluspäevade puhul interaktsioonis üldiselt ebatavalisust ei täheldanud.

Eraldi märkimist vajab kindlasti teine vaatluspäev, 13. märts, kui hommikuse toimetuse koosoleku järel teatas peatoimetaja oma ametist lahkumisest ning Ekspress Grupi otsusest liita EPL-i ja Delfi toimetused. Sama päeva pärastlõunast koosolekut peeti juba uue peatoimetaja osalusel. Kuu aega hiljem, kolmandal vaatluspäeval oli toimetuse juba jõudnud uue situatsiooniga harjuda ning toimunud ka esimesed muudatused tööruutinis nagu eelnevalt märgitud muutus koosolekuaegadega.

Muudatust toimetuse ülesehituses ja töös ei olnud mul ei toimetuse liikme ega uurijana võimalik ette näha. Ehkki algupäraselt ei olnud uurimuse eesmärgiks toimetuse tööpraktika muutumise kaardistamine, tuli teise vaatluspäeva tulemusena seda siiski mõnevõrra püüda teha.

EPL-i kolme vaatluspäeva jooksul kasutasin toimetuse loal koosolekute dokumenteerimiseks diktofoni. Koosolekute täielikud mittefoneetilised transkriptsioonid on esitatud lisades. Ajakirjanike pärisnimesid pole kasutatud ning konkreetsete isikute tuvastamist ei pidanud ma interaktsiooni analüüsimisel vajalikuks. Transkriptsioonides ja töö põhiosas kasutatud tekstinäidete puhul (esitatud kursiivis) olen kasutanud järgmisi lühendeid:

- PeaT ó peatoimetaja
- UudJ ja UudJ2 ó uudistetoimetuse juhid; ehkki nimetuse järgi on EPL-is vaid üks uudistejuht, täidab ka ametinimetuse järgi tegevtoimetaja tihti uudistejuhi ülesandeid ja seega ei pidanud ma vajalikuks ameteid eristada.
- Pr ó produtsent; tegeles EPL-i visuaalse küljega, tegelikkuses olid tööülesanded mitmekesisemad.
- ArvJ ó arvamustoimetuse juhataja; ArvToim ó arvamustoimetaja
- VälisJ ó välisuudiste toimetuse juht
- MajJ ó majandustoimetuse juht
- KultJ ó kultuuritoimetuse juht
- SpoJ ó sporditoimetuse juht
- KujuJ ó kujundusosakonna juht
- FotoJ ó foto- ja videotoimetuse juht (haldab EPL-i, Delfi, Maalehe ja Ekspressi toimetamisi)
- DigiT ó EPL-i digiväljaande toimetaja; Toim ó toimetaja, kes teeb esikülge ja/või asendab digitoimetajat.
- RepA/B/jne ó uudistetoimetuse reporterid.

Kõiki toimetuse ajakirjanikke oli vaatlusest teavitatud ja vastuväiteid ei olnud ega infot levitasid nii uudistajuht kui mina isiklikult. Uurimistöö konkreetset eesmärki kommu­ni­keerisin uudistajuhtidele, toimetuse ülejäänud liikmete puhul selgitasin juhul, kui nad eesmärgi kohta küsisid. Salvestusvahend ei olnud toimetuse liikmete eest varjatud.

4. 1. 2 Vaatlus Irish Timesis

Dublinis, Irish Timesi (IT) toimetuses viisin läbi kaks vaatluspäeva: 21. märtsil (kolmapäev) ja 23. märtsil (reede).

IT-s eraldi hommikust uudistetoimetuse koosolekut ei peeta. Toimetuse koosolek, mida juhib peatoimetaja, toimub kell 12. Sellele järgneb toimetajate koosolek kell 14.30 ja nn maketikoosolek kell 17. Ehkki esmase kokkuleppe järgi lubati mul koosolekute dokumenteerimiseks diktofoni kasutada, paluti mul toimetusse kohale jõudes seda siiski mitte teha, põhjendusel, et lindistamine paneks toimetuse liikmeid šend ebamugavalt tundma. Seega lähtun analüüsis vaatluspäevadel tehtud märkmetest ning toimetuse teemamemodest (vt joonis 3).

Esialgse plaani järgi ega see soov sai kommu­ni­keeritud ka IT toimetusele ega toimunuks vaatlus paari päeva võrra pikema aja vältel, ent Dublinisse jõudes lubati mind toimetusse päeva võrra hiljem, kui plaanitud ning paluti 22. märtsil mitte tulla, sest suure ekspertraporti avaldamise tõttu pidi sel päeval toimetuses toimetajate sõnul špõrgu vallanduma. Nagu eespool viidatud, rääkisid Paterson ja Zoellner (2010) toimetuste etnograafilise uurimise puhul edu võtmena uurija ajakirjandusliku kogemuse. IT toimetuses tunnetasin, et minusse suhtuti kui kolleegi (tõsi küll, kui ebaharilikult noorde kolleegi, sest välisele vaatlusele tuginedes on IT ajakirjanike keskmine vanus ehk kümme aastatki kõrgem kui EPL-is) ning usalduslikuma läbisaamise ajakirjanikega tekitas ilmselt ka minu haridustee Dublin City University kommunikatsiooniosakonnas (mida üldiselt peetakse saareriigi parimaks ajakirjanduskooliks ja mille on lõpetanud ka IT praegune peatoimetaja).

Samas ei andnud kogemus täielikku ligipääsu toimetuse tööle, sest toimetuse eesmärgiks oli pigem suhtuda minusse kui külalisse ning vaatluspäevi võib pidada mõnevõrra šmodereerituks. Seetõttu ei õnnestunud mul vaadelda näiteks ajakirjaniku-toimetaja interaktsiooni, sest pikema tööalase vestluse puhul vabandati end viisakalt minu seltskonnast. Osalt oli see ilmselt tingitud ka iiri suhtlemiskultuurist, kus igapäevastes interaktsioonides tihti väljendub soov mitte vestluspartnerist detailidega štüüdata ega nn kinnituste küsimine

(antud juhul: škas saame sinu heaks veel midagi teha?ö, škas saad materjali, mida soovisid?ö jne).

4. 1. 3 Intervjuud ajakirjanikega

Lisaks vaatluspäevade jooksul tehtud informaalsetele intervjuudele viisin vaatlusmaterjalide täienduseks läbi ka formaalsed semistruktureeritud intervjuud.

EPL-i puhul intervjuueerisin kahte uudistetoimetuse ajakirjanikku, kasutades eelteadmisi, et tegemist on suhteliselt kontrastsete seisukohtadega ö üks küsitletavatest on praktikas vägagi individualistlik, teine aga toimetuse interaktsioonis pigem konformistlik. Lisaks intervjuueerisin EPL-i uudistetoimetuse juhti.

IT-s usutlesin uudistetoimetuse juhti ja üht uudistetoimetuse ajakirjanikku.

Täismahus transkriptsioonid on esitatud töö lisades.

4. 2 Analüüsi kategooriad

Kuigi inimestevaheline interaktsioon ö vestlus ö on käsitletav igapäevase elu lahutamatu osana, märkasid uurijad alles 1960. aastatel vestlusele kui uurimisobjektile tähelepanu pöörata, kusjuures tähelepanu ei pööratud enam mitte niivõrd interaktsiooni normatiivsetele aspektidele, vaid sellele, kuidas inimesed tegelikkuses räägivad (ten Have 1999 : 3). Vestlus- ehk konversatsioonianalüüsis (*conversation analysis*) võib välja tuua kaks uurimissuunda: elementaarne (*basic; pure*) ning rakenduslik või institutsiooniline (*applied; institutional*) konversatsioonianalüüs (ten Have 1999, Heritage 2005). Kui nn elementaarse konversatsiooni puhul uuritakse vestlust kui institutsiooni (sageli igapäevaste sotsiaalsete interaktsioonide näitel), siis institutsionaalse konversatsioonianalüüsi puhul uuritakse vestluse kaudu sotsiaalseid institutsioone, olgu tegemist jõustruktuuride, meditsiini või massimeediaga (Heritage 2005 : 104ö105).

Üks konversatsioonianalüüsi keskseid uurimisküsimusi on: milliseid institutsionaalseid praktikaid, tegevusi, seisukohti, ideoloogiaid ja identiteete vestluse käigus luuakse ja millise tulemusega? (Heritage 2005 : 109)

Kommunikatsioon toimub ühiskonnas sündmustena, millel on markeeritud algus ja lõpp, mitte lõppematu jadana, märgib Saville-Troike (1982/2003). Erinevatel kommunikatiivsetel

sündmustel on ka oma normid, mis võimaldavad sündmuse üksteisest eristada. Saville-Troike toob välja 11 kommunikatiivse sündmuse komponenti (1982/2003 : 110-111):

- foor või tüüp (jutustus, loeng; selle uurimuse puhul on relevantne foor koosolek);
- teema (järgmise ajapäeva lehe sisu);
- eesmärk või funktsioon ó nii sündmuse eesmärk üldiselt kui ka osalejate omad (leppida kokku järgmise päeva lehe teemades, saada teemade kohta infot);
- koht ja aeg (EPL: keset toimetuse avatud kontoriruumi, kell 10 ja 16);
- emotsionaalne toon (EPL: vahelduvalt tõsine ja naljatlev);
- osalejad, nende vanus, sugu, staatus, omavahelised suhted jne (EPL: umbes kümme osalejat, vanuses 25-39, naisi enamasti vähem);
- sõnumi vorm (EPL: sõnaline, visuaalseks abiks on tahvel, kuhu joonistatud lehe makett ja kirjas teemade märksõnad);
- sõnumi sisu
- kõnevoorude võtmine-andmine
- interaktsiooni reeglid
- tõlgendamise normid (nt jagatud arusaamad).

Lähtudes kommunikatiivse sündmuse komponentidest ja Heritage'i pakutud konversatsioonianalüüsi aspektidest analüüsin koosolekutel toimuvat interaktsiooni järgnevas kategoorias:

- **Kõnevooru võtmise** (*turn-taking*) all pean lähtuvalt Heritage'i (2005) käsitlusest silmas, kuidas koosolekukommunikatsioonis osalejad kõnelemise järje edasi annavad (või järje üle võtavad), kas räägitakse eraldi või kordamööda, kas ja kuidas kõnevoore modereeritakse, millised on kõnelemise (aja)limiidid, kas kõnevooru katkestatakse. Eesistujaga äri- ja teiste koosolekute puhul toimub vahendatud (*mediated*) kõnevooru võtmine (Heritage 2005 : 116 ó 117) ó kui koosolekul osaleja on oma panuse andnud, sõnumi edastanud, annab eesistuja kõnevooru järgmisele osalejale. Kui tegemist on keerulise ja võimaliku konfliktse koosolekuga (nt parlamendikommunikatsioonis, ka kohtuistungil), siis saab osalejate vahelisi otseseid konflikte vältida, takistades osapoolte otseseid teineteise poole pöördumisi (*ibid*).
- **Kuulamise analüüsimisel** olen üldjoontes lähtunud Heritage'i pakutud interaktsioonijada aspektist, mille puhul vaadeldakse küsimuse-vastuse-kinnituse

järgnevust. Kinnitus annab märku, kas interaktsiooni ühe osapoole teadmistes toimub muutus ó ehk kas ta mõistis öeldut.

- Kolmanda alaaspektina vaatlen **teemavahetuste esinemist**. Heritage märkis, et vahendatud kõnevooru andmise süsteemides on eesistujal kontroll lisaks kõnevooru jagamisele ka teema üle, millega kindlustatakse eesistuja autoriteeti (2005 : 117).

5. Analüüs

5.1 Koosolekud kui kommunikatiivsed sündmused

5.1.1 Eesti Päevalehes

- **Kõnevooru võtmine**

Koosoleku eesistuja andis toimetusejuhtidele sõna järjekorras, mille alusel on üldjoontes teemad ka ajalehes esindatud: uudised, välisuudised, majandus, kultuur, sport, arvamus. Enamasti pöörduti üksteise poole eesnime pidi, kasutades kõnevooru andmise signaliseerimiseks vaid eesnime või rõhutati koos nimega ka järjekorda (šSiis on (meil; veel) X.ö) või ilma nimeta (šLähme (nüüd) edasiö). Esines ka kordi, mil nime asemel kasutati sinavormi (šMis sul (majanduses) on?ö) või vastavat teemavaldkonda (šArvamus.ö).

Mitme vaadeldud koosoleku puhul signalseeris eesistuja koosoleku algust väljendiga šhakkame pihta/pealeö, millele võis eelneda kõnevooru saaja nimi. Ent alustamise väljendamine ei tähendanud alati, et seda ka tehti:

PeaT: Hakkame peale. (Pikem vaikus laua ääres, ümbritsev müra on suhteliselt vali.)

Mis number see veel on?

Pr: See on „jott” tegelikult. Nagu sa näed, on mul viis külge.

PeaT: Kõva sõna. Reklaami ei ole või?

Pr: On. Päeva peale müüdid.

(Keegi trummeldab vastu lauda, uudistejuht nendib, et pole esikülge joonistanud, vastab mõnele vaikselt küsimusele.)

UudJ: Siis läheb sinna see [uudistereporter E] lugu.../-/

(9. veebruar, koosolek kell 16)

Näites muudab eesistuja järgmise küsimusega teemat, saades vastuse, muudab uuesti teemat ning pausi järel võtab uudistejuht ise ilma sissejuhatusega sõna.

Ehkki sõnajärge antati sageli nimeliselt, esines ka olukordi, kus kõnevooru saanud ei võimaldatud kõnevooru lõpuni pidada, vaid teda katkestati ja suunati küsimustega.

KultJ: Meil on siis – [kultuuritoimetaja] käis Tartus ooperit vaatamas, „Werther” on ooperi nimi. Siis [kultuurireporter] käis eile seal Eesti autorite ühingu aastakoosolekul... (PeaT: Salaja?)... salaja. (PeaT: Kelleks ta maskeerus?) Nooreks autoriks, järelikut (MajJ: Rattuseks!). Sealt võib-olla tuleb midagi ja siis peaks täna tulema, nagu ikka, kirjanduspreemiate nominendid...uh-ah-aa.... laureaadid.

MajJ: Kuulge! EKA on täna!

UudJ: Jah, EKA audit on täna.

UudJ2: Täna ei saa ju seda, homme peab saama!

UudJ: Ei, teisipäev pidi olema.

KultJ: Selle võtate teie, onju.

UudJ: Okei.

KultJ: Taga [viimasel küljel] on disain.

(13. märts kell 10.30)

Näites vastas teema esitaja kahele esitatud küsimusele, ent kolmandale kommentaarile jättis reageerimata. Samas oli antud kontekstis teada, et ühingu koosolekule, kuhu kogunes väike arv liikmeid, polnudki võimalik inkognito ega šmaskeeringugaõ minna, seega võis tõlgendada küsimuste tooni naljatlevana. Kolmas kommentaar viitas ühingu tegevdirektorile, kes esineb meedias ühingu kõneisikuna. Seejärel aga katkestas üks osalejatest kõnevooru hüüatusega, muutes ühtlasi ka kõneteemat kirjanduspreemiate laureaatidelt Eesti kunstiakadeemia auditile ó koosolekusituatsioonis oli selge, et osalejale meenus audit äkitselt. Saades kinnituse, et audit avaldatakse tõesti samal päeval (teisipäeval) ning leppides kokku, et teemaga tegeleb uudistetoimetus (küsimus: šonjuó ó kinnitus: šokeiö), lõpetas kõnevooru alustanud osaleja teemade esitlemise.

Esines ka pikemaid katkestusi. Järgneva näite puhul palus üks koosolekul osalejatest kõnevooru, seejärel selgitas, et polnud lehe ilmunud artikli pealkirjaga¹¹ nõus.

ArvJ: Kas ma tohin korra /---/... me kakleme laupäeval, ületame kiirust – see on nagu minu jaoks /---/, et mina kaklen, joon. See meie-vorm /---/ see on solvav...

¹¹ Artikkel põhines politsei statistikal, mille järgi avaliku korra rikkumisi ja joobes juhtimisi on enim reede öösel vastu laupäeva, kiiruseületamisi aga kolmapäeviti, illustreeriv graafika kandis suurt pealkirja šLaupäeval kakleme, kolmapäeval ületame kiirustö.

Pr (samal ajal ArvJ veel räägib): Minu jaoks oleks just solvav, kui me võtaksime mingi positsiooni kusagilt tornist ja ütleksime, et me ei kakle, aga te kaklete, raisk. See oleks ju õudne...

ArvJ: ... mina ei kakle ega ületa kiirust, ega taha... No ütleme nii, et laupäeval on rohkem kaklusi. See on niimoodi, et mul tekib nagu sisemine tõrge... mina ei kakle... muidu lugu on hea.

(9. veebruar, kell 10.30)

Teine koosolekul osaleja sekkus kõnevooru, kui esimene andis peakirjale hinnangu (šsee on solvavö), ning pööras argumendi ümber: meie-vorm pole solvav (ehkki ei öeldud otsesõnu, võib välja lugeda eelduse: solvava meie-vormi vastanud on teie-vorm), solvav oleks öelda teie kaklete. Samal ajal aga jätkas kõnevooru alustaja, et peab isiklikult peakirja ebameeldivaks.

Kui selliste näidete puhul oli pigem tegemist katkestamise ja suunamisega, siis koosolekutel tekkis ka olukordi, kus oli raske jälgida, kelle käes on kõnevoor. Korraga rääkimist võis täheldada konfliktsemate teemade puhul: avaliku korra rikkumine, internetipiraatlus, alaealiste tütarlaste ebasobiv eksponeerimine meedias. Järgnev näide ongi viimasena nimetatud teema arutelust, kui üks reporteritest pakkus, et *reality*-saade šEesti tippmodellö ja selle alla 18-aastased osalejad, kes poseerivad erootilistes poosides, võiks olla artikli teemaks, sest seaduse järgi pole alaealise taoline presenteerimine lubatud.

Rep A: Oot-oot, ma kunagi töötasin sellises väljaandes nagu ajakiri nimega Di (Mitmed naeravad.), keda kohtusse kaevati... (Uudistejuht kommenteerib midagi samal ajal.)

Rep C: Aga nüüd tuleb uus seadus (koputab lauale)... et... ma ei tea, kas siit ei annaks lugu teha? Sest noh tõesti, 15-aastane aaleb seal poolpaljalt, onju...

UudJ: Ma ei tea, peab mõtlema selle üle.

Rep D: Ma võin vajadusel menetleda!

Rep F: Koos rohkete piltidega, palun. (Kõik alustavad korraga: Jaa, muidugi! Naeravad.)

Rep B (taob rusikaga lauale): Ja palun... ja palun... ja siiski palun noore justiitsministri sügavamõtteline kommentaar asjale (naerab).

Rep C: Vaene Kristen! Sa sead ta väga ebameeldivasse olukorda (naerab).

UudJ: [Reporter A], kas teie olite need, kes tõid Vändra Aveli maale?

(13. veebruar, kell 10)

Tänu salvestisele oli võimalik kommentaarid üksteisest eraldada ning attributeerida, koosolekusituatsioonis esitati kommentaare peaaegu üheaegselt. Kaks reporterit kasutasid kõnevooru võtmise rõhutamiseks ka lauale koputamist, reporter B kordas kõneviiru võtmise signaliseerimiseks kolm korda ütluse algust (šja palunö). Reporter C esitles teemat tõsisel toonil, tema küsimus (škas siit ei annaks lugu teha?ö) on mõeldud tõsise küsimusena. Ehkki uudistejuht eelistab otsustamist edasi lükata, vastavad samaaegselt ka teised reporterid, pakkudes end lugu kirjutama (reporter D) ning naljatledes võimaliku artikli illustreerimise üle (reporter F). Seejärel on selge, et teemat enam tõsiselt ei võeta ó kommentaarile järgneb kollektiivne heakskiit ja naer ning nali, milles reporter kujutleb ministri võimalikku kohmetust teema kommenteerimisel ning sõna šsügavamõttelineö on tõlgendatav ka sarkasmina. Interaktsioonijada jätkus näite puhul pikemalt, kuni üks reporteritest pööras tähelepanu minu salvestavale diktofonile, mille järel koosolekul osalejad naersid laginal. Mõne hetke pärast teatas uudistejuht: šOkei, üritame rea peale tagasi saada.ö Siis andis ta nimeliselt sõna järgmisele reporterile.

Kirjeldatud näite puhul naljatlesid koosolekul osalejad teemal suhteliselt pikalt ning ametlikku kõnevooru jagamist ei toimunud, sõnajärg võeti üle suvalistel hetkedel ja korraga. Uudistejuht algatas teemavahetuse, küsides reporterilt ajakirjas Di töötamise kogemuse kohta, ning reporteri C esitletud teemat rohkem tõsiselt ei arutletud.

Nagu eelnevalt märgitud, anti koosolekutel kõnevoor kindlaks kujunenud järjekorra (uudistest arvamuseni) alusel, ent kõnevooru pakuti ka n-ö väljaspool järjekorda. Näiteid transkriptsioonidest:

- a) *šKas kellelgi on pakkuda mingit ideed? ”(9. veebr, kell 10.30)*
- b) *šOn kellelgi veel midagi uudist? Midagi väljast? Isiklikku? Muret ei ole vaja lahendada?ö (9. veebr, 10.30)*
- c) *šOkei, midagi veel välismaale? Rohkem muidugi ei... ee mahu ka. Ei jõua ka.ö (16. apr, 10)*

Kui esimene näitena toodud küsimus on vägagi üldine (šmingit ideedö), siis teise näite puhul ootas küsija konkreetselt uudisteemat. Samas viitas tema vastus ka, et eelistatud on originaalsed uudised (šväljastö, mitte näiteks pressiteate põhjal) ning otsesõnu pakuti

võimalust *isiklike* probleeme leheveergudel *lahendada*. Teisena toodud näide tõstatab eetilise küsimuse: kas väljaande eesmärgiks saab olla ajakirjanike isiklike probleemidega tegelemine?

Kolmanda näite puhul on vormiliselt esitatud küsimus, kuid sellele vastust ei oodatud, sest küsija andis pausi pidamata ise ressurssidele hinnangu ó leheruumi ega aega rohkemateks teemadeks pole.

Kirjeldatud tüüpi škas on uudistõ-küsimuste esitamine oli kahe esimese vaatluspäeva puhul pigem harv, kolmanda vaatluspäeva puhul aga küllaltki sage. Sealjuures polnud küsimus alati otseselt küsimusena esitatud, vaid sõnastatud deklaratiivse lausena: šMõtleme kõik korra, mis oleks hea pilditeema.ö (16. aprill, kell 10)

- **Kuulamine (ja mittekuulamine)**

Järgneva näite puhul antakse interaktsiooni käigus kinnitus arusaamise kohta:

PeaT: Kas kellelgi on pakkuda mingit ideed?

SpoJ: Ma mõtlesin selle kõrghariduse reformi juurde, et lugesin täna seda Raua lugu ka, et siis tekkis minul ikkagi küsimus, mis see töömaht tänapäeval see 30 punkti on, et ilmselt need, kes praegu tudengid on, teavad, palju ainepunkte nad oma aine eest saavad, aga mina, kes ma lõpetasin ülikooli kümme aastat tagasi, mul pole õrna aimugi. Et noh, meie saime kõigi eest kaks punkti – kas see tänapäeval on kolm, on see neli. Et mitu loengut... et kas nad selle 30 punkti eest peavad võtma kümme loengut, või on see rohkem, on see vähem... see on nagu täiesti selgusetu.

PeaT: Et mis töökoormus see on.

SpoJ: Jah, just täpselt.

(9.veebr, kell 10.30)

Küsimusele vastaja sõnastab oma sõnumi kolm korda ümber, rääkides esialgu töömahust (30 ainepunkti), siis ühe õppeaine punktidest (näiteks kaks), seejärel loengute arvust (kümme). Küsimuse esitaja sõnastab öeldu neljandat korda ümber, kasutades mõistet štöökoormusö, mille peale vastaja andis kinnituse. Interaktsioonijada võib kokku võtta: küsimus ó vastus ó ümbersõnastamine ó kinnitus. Tõenäoline on, et mõlemad osalejad kuulasid teineteise öeldut ja mõistsid infovahetust ühte moodi, ehkki ümbersõnastused polnud päris täpsed ó näiteks ei

võrdu loengute arv töökoormusega. Küll aga võib võrdsustada teema esitaja pakutud štöömahuõ ja eesistuja öeldud štöökoormuseõ.

Eelneva näite puhul oli interaktsioonijada lihtne jälgida, sest tegemist oli konkreetsetl küsimus-vastus formaadiga. Keerulisem on aga juhul, kui lisaks küsimustele-vastusele esitatakse ka deklaratiivseid lauseid ning osalejaid on rohkem kui kaks.

Järgmine interaktsioon on relevantne mitmest aspektist: esiteks ei kuulata teema esitajat lõpuni; teiseks, ei kuulata, milles esitletud teema tegelikult seisneb; kolmandaks, interaktsioonis väljenduvad väärtused, mida analüüsin edaspidi (vt alapeatükk 5.3).

KultJ: Siis „uueks” on Moonika Siimets, see filmitegija,(1) kes tegi selle dokfilmi Sõnajalgadest, mis oli eile ETV-s...

PeaT: Oli see hea ka (häälel, mis pigem eeldab, et polnud)? Kas keegi nägi seda ka?

Pr: Sõnajalad olid väga naljakad, aga film oli sitt. (PeaT: Need on vanad pätid ju).

KultJ: Mis see film oli – sitt? (MajJ: Mingid kuradi hullud, raisk.) Nojaa, aga ega Moonika selles süüdi ei ole (2), et nad hullud on. (Kommentaare ja naeru tuleb mitmest nurgast.) See ei olnud nagu selline film, et vaadake, kui lahedad Sõnajalad on, filmi idee oli näidata, et nad on täielikud UFO-d... Ta tekitab nagu...

PeaT: Sa arvad, et me peaks kirjutama sellest? (Pr: Võiks küll...)

KultJ: Me kirjutame Moonika Siimetsast (3), kes on noor režissöör, ja kes teeb filme huvitavatel teemadel. Ta on väga palju teinud filme.

Pr: Ma arvan, et see eilne telelinastus lõi paljudele inimestele hinge hingehaavad (naerab).

KultJ: Tema filme on nii paljud inimesed näinud, et inimesi võib-olla huvitab, kes selle filmi tegi (4). Ta ei teinud seda filmi tõesti nagu – Sõnajalad, teeme nüüd filmi Sõnajalgadest, kes on jube lahedad.

PeaT: Kas keegi ei tunne seda pere peale minu? Et ma tunnen neid väga hästi.

UudJ: Tõsi ka või? (Naeravad)

Pr: Kust sa neid tunnend? (Naerdakse veel. Peatoimetaja räägib midagi vaevukuuldavat.)

KultJ: Jaa, aga me ei kirjuta Sõnajalgadest! Me kirjutame sellest režissöörist (5), kultuurifenomenist! Ta uuris seda fenomeni, ega tema...

PeaT: Pole ju fenomeni, kui on pätid, mis fenomeni...

Pr: Ei, selles mõttes, et see film ei olnud suurem asi iseenesest, ta oli nagu mingi selline väga hüplik ja sealt midagi aru ei saanud, aga iga kord, kui mõni Sõnajalg tuli kaadrisse, olin ma sellise näoga (teeb pooleldi üllatunud, pooleldi –okeeritud näo)... See on ju märkimisväärne linateos, sellest võib kindlasti kirjutada.

KultJ: Ma ei paneks üldse Moonika Siimetsa (6) ühte potti nende Sõnajalgadega.

Mitu häält korraga: Siis peaks kõrvale panema analüüsi nendest Sõnajalgadest! (Naeravad)

PeaT: Tehke siis juba arvustus ka sellest.

KultJ: Meil on juba olnud arvustus ajalehes! Sellest dokumentaalfilmist... Ega me inimesi ei arvusta! (lõõbitakse veel, uudistejuht hõikab, et inimesed just muudavadki selle doki huvitavaks, kui vaatlusaluseks oleks keegi teine, ei huvitaks see kedagi.)

KultJ: Ma ei tea, ma läheks nüüd edasi.

(9.veebr, kell 16)

Interaktsiooni alguses viisid esimesed esitatud küsimused ö kas dokfilm oli hea ja kas keegi koosolekul osalejatest seda nägi ö teema refliissöörilt kõrvale ning fookusesse asetati dokfilm ja selle peategelased. Seejärel anti hinnanguid (šväga naljakasö, šhulludö, švanad pätidö, štäielikud UFO-dö) dokfilmi peategelastele. Kui esitati järgmine küsimus ö kas *sellest* peaks kirjutama ö on selge, et mõeldi filmi, mitte enam refliissööri, ehkki just viimasena nimetatu pidi teema esitaja sõnul olema artikli keskmes. Kui teema esitaja kordas artikli teemat (šMe kirjutame Moonika Siimetsast...ö), jäi tema märkus tähelepanuta ö järgnev kommentaar keskendus jällegi filmile (šeilne telelinastusö). Kokku viitas teema esitaja filmiloojale kuuel korral, teised koosolekul osalejad ei maininud refliissööri aga kordagi, viidates hoopis dokfilmile ja selle peaosalistele. Kinnitust teema esitaja teistelt koosolekul osalejatelt ei saanud ning otsustas vestluse teemal lõpetada (šläheks nüüd edasiö).

Toodud näite puhul võis täheldada koosoleku vähest modereeritust ö eesistujal oli mitu võimalust interaktsiooni peatada, kuid ta otsustas seda mitte teha. See võinuks olla põhjendatud juhul, kui diskussiooni käigus oleks osalejad genereerinud uusi ideid vms, ent tingimustes, kus osalejad teineteist ei kuulanud ja emotsionaalne toon oli tõsimeelsest kaugel, on interaktsioonijada tõlgendatav lihtsalt omavahelise sotsialiseerumisena.

- **Teemavahetused**

Järgneva näite puhul sai teemamuutus tõuget kimbatusest perekonnanime käänamisega, millele reaktsioonina pakuvad teised koosolekul osalejad veel nime käänamise variante.

PeaT: /---/ Et EAS-iga võiks see nädal mingi loo teha. /---/ Praegu on nõukogu esimees Cinzia Siig ja Cinzia Siig on saanud tuld ja tõrva, sest Parts pani ta ametisse. Võiks selle Siigiga... Siiguga intervjuu teha...

UudJ: Siiaga...

UudJ2: Ma arvan, et ta ise tahab Siigiga.

PeaT: Inimesel on vist ise õigus öelda, kuidas ta tahab, et ta nime öeldakse.

UudJ: Kusjuures meil ühe korra tekkis suur tüli sellest, et meie korrektor parandas nime nii-öelda kuidas ÕS-i järgi käänama peab, inimene ise käänab teistmoodi. Igavene tüli oli. See oli see Erki Korp.

PeaT: Temaga võiks teha ju loo küll./---/

(16. aprill, kell 10)

Eesistuja kimbatuse peale, kuidas käänata perekonnanime, võtsid kaks osalejat ise kordamööda kõnevooru. Eesistuja läks teemamuudatusega kaasa, millele omakorda järgnes teise osaleja meenutus varasemast sündmusest seoses nime käänamisega. Sellele kommentaarile eesistuja siiski ei reageeri ning naasis esialgne teema juurde ó štemaõ all on selgelt mõeldud jällegi EAS-i nõukogu esimeest.

Kui eelmise näite puhul võis teemamuutuse ajendina näha teema ettekandmisel ilmnunud keelelist probleemi, siis järgneva transkriptsiooniosa puhul on teemavahetus mõnevõrra ootamatum.

SpoJ: /---/ Siis kolmanda asjana on meil see uujate väike graafik, see, et kui kaugel nad tegelikult ikka praegu olümpia A-normist on. Et midagi muud tarka me praegu ei ole sinna leiutanud.

MajJ: Mis see kaane peal see SS on?(viipab valgele tahvlile koosolekulaua juures, millel visandid lehekülgedest koos reklaamimõõtudega)

UudJ2: (turtsatab naerda korra) 55 on see.

Toim: Vabadusvõitlejad

DigiT: 275 korda 55.

PeaT: Aga lihtsalt küsin, et kes see teeb? [Toimetaja], sina või?

UudJ2 ja MajJ korraga: Täna küll, aga toimetaja vahetub. Küljendab küljendaja.

Toim: Ma praegu saan siin aru, et reid läheb suureks piltuudiseks, üleval on Selver, külje peale kindlasti tuleb [reporteri H] lugu... siis, ma ei tea, lendavad lehmad on huvitav lugu... ja siis veel kaks asja. Nii...

UudJ2: Aga [arvamustoimetaja] on ka veel, arvamus.

(13. märts, kell 16)

Nagu eespool märgitud, on järgneb sporditoimetuse kõnevoorule arvamustoimetuse kord. Antud juhul võttis üks osalejatest sporditeemade esitamise järel kõnevooru endale, viies teema hoopis ajalehe esikülge puudutavale. Tema küsimusele järgnes kolm vastust ó kaks tõsisena tõlgendatavat (reklaamimõõdud olid 275 korda 55 millimeetrit) ja üks naljana tõlgendatav vastus (švabadusvõitlejadö). Seepeale viidi teema esikülje koostamisele (škes teeb?ö), esikülje koostamise korraldusele (štoimetaja vahetubö), selle päeva viidete valikule. Alles siis minnakse tagasi tavapärase kõnevooru jagamise juurde.

5. 1. 2 Irish Timesis

Irish Timesis algas koosolek peatoimetaja sisenemisega koosolekuruumi ó siis näis toimetajatevaheline vestlus vaibuvat ning iste võtmise järel alustas peatoimetaja samal päeval ilmunud ajalehe kommenteerimisega. Edasi toimus kõnevooru andmine vastavalt järjekorrale: *online*õ toimetaja, uudistejuht, välis-, arvamus-, foto-, majandus-, spordi- ja kultuuritoimetaja. Sealjuures ei pöördunud üldiselt üksteise poole nimepidi ega valdkonda nimetades, vaid peatoimetaja lõi järgmise kõnelejaga hetkeks silmsideme ning andis kerge noogutuse. Kui üksikutel kordadel silmsidet ei loodud, alustas järgmine kõneleja pärast põgusat pausi ise rääkimist. Kõnelejate järjekorda ei muudetud.

Peatoimetaja ja teised koosolekul osalejad tegid teemade ettekandmise vahel märkusi vaid üksikutel kordadel, siis enamasti ülesannete jagamiseks (sellest pikemalt edaspidi). Koosolekutel oli naljatlemist väga vähe, ehkki ühe näite saab tuua. Kui välistoimetaja teatas, et esimese väliskülje põhiteemaks on koolilaste tapja ümberpiiramine Toulouse's, küsis üks toimetajatest, kui vana on Toulouse's tapja. Saades välistoimetajalt vastuse, märkis ta

sarkastiliselt: šTa on oma 24-eluaasta kohta päris palju ette võtta jõudnud!õ Kommentaarile järgnes lühike naerupahvak, mille järel alustas teemade ettekandmist järgmine toimetaja.

Koosolekuruumis vesteldi väga vaikse häälega (kuivõrd ruum oli helikindel, ei kostnud sinna ka väline kontorimüra) ning minu kui vaatleja jaoks jäi üheaegselt kõnevooru võtmine praktiliselt tuvastamata ó kõnevooru katkestusi ma ei täheldanud kordagi. Siiski märkasin juhtumit, kui uudistejuht alustas esimese teema ettekandmisega, ehkki talle eelnenud kõneleja, *online*õ toimetaja polnud veel lõpetanud. Reaktsioonijada oli järgnev: *online*õ toimetaja lõpetas hetkega kõnelemise, uudistejuht ó vaadates kolleegi poole ning mõistes, et öeldu jäi pooleli ó katkestas paari sõna järel rääkimise ning vabandas, *online*õ toimetaja pidas pausi ning lisas veel viimased laused.

Heritage (2005) märgib, et teatud olukordades ei peeta vokaalse kinnituse andmist sobivaks, tuues näitena kohtuistungid ja ka intervjuusituatsioonid, kus ajakirjaniku kinnitus (nt šmhmõ) annaks mõista, et ajakirjanik nõustub intervjuueeritava öelduga, ent ometi on ajakirjaniku ülesandeks avalikkuse nimel küsimusi küsida, mitte neile hinnangut anda. IT-s täheldasin, et pigem anti kinnitus flectidega ó olgu selleks noogutus või paus, mida võis mõista nõusolekuna. Üldjuhul kuuldu ümbersõnastamist ja uuesti esitamist ei toimunud.

Olen eespool kirjeldanud, kuidas IT koosolekutel kõnevooru jagamise järjekorda ei muudetud, ka kõnelejat üldjuhul ei katkestatud. Seega ó vestluse teemat vahetati siis, kui kõnevoor anti järgmisele toimetajale, kes kandis ette oma valdkonna uudisteemad.

5. 1. 3 Võrdlus

Eesti Päevalehe ja Irish Timesi koosolekutel anti kõnevooru sarnase järjekorra alusel ó üldjoontes ajalehe ülesehituse järgi ó alustades uudiste ning lõpetades kultuuri ja spordiga. Erinevused ilmneseid koosoleku alustamise signaalseerimises ó EPL-i puhul markeeris peatoimetaja koosoleku alguse sõnaliselt, IT-s mõistsid toimetajad koosoleku algusena peatoimetaja saabumist. Kõnevooru andmine toimus EPL-is kas eesnimelpidi või valdkonna järgi, IT-s piirduti flecti või pausiga. Eesnimede kasutamine jättis pigem familiaarse mulje, seevastu IT vaikiv kõnevooru andmine oli formaalsem. Kolmandal vaatluspäeval Eesti Päevalehes täheldasin siiski muutustó erinevalt esimesest kahest vaatluspäevast oli kõnevooru andmine vahendatum ning otsest interaktsiooni koosolekul osalejate vahel oli vähem. Osalejale, kelle käes oli kõnejärg, esitas küsimusi pigem koosoleku eesistuja, mitte teised osalejad.

Tagasisidestamine koosolekute alguses oli EPL-is pigem juhuslik ó kolmel vaatluspäeval kokku üheksa vaadeldud koosoleku puhul alustati sama päeva lehe analüüsida kahel korral. Samas, arvestades, et üks (ja sisuliselt pikim) tagasisidestamine toimus viimasel vaatluspäeval (16. aprillil), mil eesistuja oli uus peatoimetaja, võis tegemist olla ka uue praktika juurutamisega. IT-s alustati mõlemal vaatluspäeval ajalehe kommenteerimisega.

EPL-i koosolekutel esines üheaegset kõnelemist, mis võis küllaltki emotsionaalseks kujuneda ó nii näiteks jõudis interaktsioonijada selleni, et kõik koosolekul osalejad naersid laginal ning tähelepanu suunamiseks kasutati ka käega vastu lauda löömist. Võrreldes EPL-iga oli IT koosolekutel emotsioonid vägagi vaoshoitud ó näitena toodud naljatlev kommentaar oli lühike ning reaktsioongi (naerupahvak) kestis lühikest aega. Ainsal korral, kui märkasin, et osalejad korraga kõnelevad, tunnistas üks osapooltest vabandades viga ning esimesena kõnelenu jätkas juttu.

IT-s järgisid toimetajad küllaltki rangelt teemade ettekandmisel koostatud memo teksti. Näiteks eespool (vt alapeatükk 3.2) näitena toodud viienda külje teise uudisloo puhul luges uudistejuht ette: iseseisva raamatupoe juht on öelnud, et Ryanairi pagasilimiidid mõjuvad tema ärile hullemini kui e-raamatud. Kuna Ryanairi pagasilimiidid on langenud, võtavad inimesed puhkusele vähem raamatuid kaasa. Ehkki memos oli kirjas ka, kui palju raamatupoode firmal on ja kus asub nende laohoone, ei öelnud uudistejuht kõnes; alati ei öeldud välja ka artikliridade arvu (antud juhul 60 rida); memos kasutatud lühendid öeldi kõnes täispikalt välja (nt *xref to online video* ó škavatseme artiklis ristviidata videole *online*õsö). Seega ó suuline ettekanne täiendas memos kirjapandut.

EPL-is oli seevastu vestlus pigem vabavormiline ó memosid ei jagatud ning sageli luges näiteks uudistejuht teemade märksõnu välisel vaatlusel suvaliselt paberilt, mida oli märkuste kirjutamiseks kasutanud ka hommikusel uudistekoosolekul.

EPL-i koosolekutel leidis näiteid interaktsioonijadast küsimus-vastus-(vokaalne) kinnitus, millest võis järeldada, et osapoolte teadmistes toimus muutus ning interaktsioonist saadi ühtmoodi aru. Ometi leidis ka näiteid, kus tegelikult kõnevooru saanu sõnumi fookus liigutati mujale ó ehkki artikli teemaks pidi olema reflissööri isiksus, mõistsid teised koosolekul osalejad, et teemaks on reflissööri tehtud dokfilm. Kirjeldatud näite puhul jäigi selgusetuks, kas kokkuvõttes mõisteti artikli fookust ühtmoodi või mitte.

Vokaalse kinnituse andmine on Heritage'i (2005) sõnul omane pigem igapäevasele, mitteametlikule vestlusele, seevastu institutsioonilistes interaktsioonides võib kinnituse

andmine olla piiratud või ebasobiv. Sellest lähtuvalt võib interaktsiooni IT koosolekutel pidada ametlikumaks kui EPL-is.

Erinevalt IT-st oli EPL-i koosolekutel mitmel puhul teemavahetusi ning esines juhtumeid, kus teemavahetuse algatasid osalejad, kellele parajasti ei olnud kõnevooru antud. Vestluse algse teema juurde tagasijuhtimiseks kasutati reageerimata jätmist (näide nime käänamise kohta), teistel tekkis jadana mitmeid teemavahetusi, kuni eesistuja andis kõnevooru edasi tavapärasest järjekorrast lähtuvalt.

Heritage'i käsitlesest lähtuvalt võib IT koosolekut jällegi ametlikumana tõlgendada, sest teemavahetused olid eesistuja otsustada ning ükski osaleja teemavahetust omal algatusel ette ei võtnud.

5.2 Interaktsiooni efektiivsus

Järgnevalt vaatlen intervjuude põhjal ajakirjanike endi suhtumist koosolekutesse ning nende hinnangut koosolekute efektiivsusele. Ajakirjanike deklaratiivsed seisukohad ei saa koosolekukommunikatsiooni hindamisel olla ainsaks aluseks, sest intervjuueeritavad ei pruugi rääkida kõikidest veendumustest või (tahtmatult) kõneleda sellest, mida arvavad intervjuueerijat kuulda tahtvat, küll aga on intervjuud vajalikuks täienduseks transkriptsioonidele.

5.2.1 Eesti Päevalehes

EPL-i uudistejuhi, kes on uudistetoimetuse hommikuse koosoleku eesistuja ja nn suurtel toimetuse koosolekutel osaleja, sõnastas EPL-i uudistetoimetuse koosoleku eesmärgi järgnevalt:

Eesmärk on see, et seal peab tekkima diskussioon. Mõningatel juhtudel see toimib, mõningatel juhtudel on ta lihtsalt selline rutiinne ülekuulamine, mida protokollitakse. Aga teatud teemade puhul tekib diskussioon ja kui see tekib, siis see aitabki kirjutajal paremini teha seda lugu. (vt lisa 2)

Šrutiinse ülekuulamise all peab uudistejuht ilmselt silmas olukorda, kus reporteri teema esitamisele kommentaare ei järgne. Sõnavalikust (ülekuulamine) võib järeldada, et uudistejuhi hinnang sellisele olukorrale on pigem negatiivne. Väitest, et diskussioon, š ülekuulamise, vastand, š aitab ajakirjanikel šparematõ lugu kirjutada, võib välja lugeda, eeldatavasti jagatakse koosolekul reporteritele ka teatud instruktsioone töö tegemiseks.

Samas ei vasta koosolekute tegelikkus uudistejuhi sõnul sageli soovitud, sest ajakirjanikud hilinevad koosolekule, pole tema hinnangul piisavalt ettevalmistunud (ei pole lugenud värsked lehti ega avanud oma e-postkasti) ega soostu diskussioonis osalema.

Probleem on see, et osalejad on seal tihtilugu väga passiivsed ja ei viitsi kuulata seda, mida teised räägivad ja ise kaasa mõelda. Ja sellest probleemist jagu saamine on küllalt keeruline ja raske./---/ Mõni kirjutaja on praegu lihtsalt... ei taha või ei viitsi, ma ei tea mis tal on, probleem on seal, rääkida oma teemadest. Ta peab seda aja raiskamiseks.

Seega ó uudistajuhi ütluste järgi koosolekute eesmärki sageli ei täideta. Samas viitab ta, et pole reporterite käitumise põhjustest teadlik, kuid peab probleemi lahendamist keeruliseks.

Reporterite arvamused erinevad ó üks ütles otsesõnu, et peab koosolekuid ajaraiskamiseks, teine leidis, et need on huvitavad:

- a) *Suurem osa inimesi mõliseb niisama koosolekutel, ilma selleta, et mina midagi ütleksin. Ma ei hakka seal enda aega raiskama. /---/ Inimesed võiksid käia ükshaaval rääkimas uudistajuhiga, ta kogub selle kokku, viib selle suurele koosolekule ja kõik saavad tööd teha! Mitte nii istud, pool tundi lihtsalt vahid, kasu pole sellest mitte s****gi. (Intervjuu reporteriga A, lisa 2)*
- b) *Mulle meie koosolekud meeldivad, nad on üldiselt hästi... vabad, põnevad, annavad sulle nii-öelda tasuta briifingu sellest, mis toimub, annab võimaluse jälgida erinevate ajakirjanike selliseid suundumusi või miks ka mitte lähenemisi tööle. (Intervjuu reporteriga B, lisa 2)*

Nn teiste ajakirjanike jälgimine viitab reporteri soovile kolleegidega sotsialiseeruda ó oluliseks peetakse lihtsat omavahelist suhtlust. Sealsamas võrdles ajakirjanik koosolekuid peegli, märkides, et kolleegide kuuldes teema esitlemine annab aimu, kas plaanitav artikkel üldse võiks auditooriumile huvi pakkuda: šLisaväärtus on ka see, kui mitte keegi midagi ei ütle ja sa näed, et see ei ole väga hea plaan.ö Intervjuust reporteriga:

[K]ui ma siin mingi hommik käisin välja oma kommunaalporno teema, et tänavad on joonimata, siis tuli ideid ja tagasisidet seitsmest kandist, et see on midagi, mis kõigil korda läheb, millega kõigil on pistmist, kõik tahavad mängus sees olla, lahendada oma muresid või pakkuda oma nagu teadmisi /---/.

Nn oma murede lahendamine tuli välja ka eelnevalt (vt alapeatükk 5. 1. 1). Võib järeldada, et igal teemal diskuteerimiseks ei pruugi ajakirjanikel kompetentsi olla ó nii tekibki arutelu pigem üldtuntud teemadel. Sealjuures võib problemaatiliseks osutuda olukord, kus ajakirjanik ootab teemale tagasisidet ja peab kolleegide reaktsioone oma töös liialt oluliseks ó uudiskriteeriumite hulka lisandub kolleegide heakskiit ó, mis võib aga pärssida ajakirjaniku võimet leida ja käsitleda ühiskondlikult olulisi teemasid.

Intervjuust EPL-i uudistajuhiga selgus, et suhtumine koosolekutesse on vastuoluline: ühelt poolt eeldatakse arutelu, teisalt tuntakse, et pikad arutelud röövivad vajalikku tööaega ning diskussiooni tulemusena tekkinud ideede realiseerimiseks pole võimalusi.

Iga kord nagu ikka, alguses kannad oma ideed ette, teised osalejad, nemad ainult kuulavad neid, aga peatoimetaja on see, kes võtab nagu kinni teemadest ja hästi palju mõtleb edasi või pillub umbes veel kümme mõtet juurde, mida võiks teha. Loomulikult mul ei ole kuskilt võtta neid inimesi, kes seda võiksid teha. Ma pean kuidagi nihverdama ... mitte nihverdama, aga noh mingeid valikuid tegema põhimõtteliselt.

On oluline täpsustada, et intervjuu toimus pärast toimetuste liitmist; uudistejuhi hinnangul oli liitmise järel toimetuse koosolekul endisest enam arutelu. Ilmneb, et probleem on sama, mis uudistetoimetuse koosolekul ó eeldatakse diskussiooni, kuid seda toimub ainult piiratud määral, väheste osalejatega. Nimetatud škümme mõtetö, mille realiseerimiseks uudistejuhi hinnangul ressursse ei ole, võivad viidata, et a) toimetuse kõik liikmed ei ole ressursivõimalustega kursis või b) koosolekul peetakse oluliseks igasuguste ideede välja käimist, pragmaatilisusest hoolimata. Mõlemal puhul võib kriitiliselt küsida: kas diskussioon on sellistes tingimustes efektiivne?

5. 2. 2 Irish Timesis

Irish Timesi koosolekute iseloomustamiseks sobib hästi sealse uudistejuhi tsitaat: šKuna me kõik oleme igapäevaste tähtaegade surve all, on see [koosolek] rohkem pauh-pauh-pauh!ö (Intervjuu IT uudistejuhiga, lisa 3).

Kahel vaatluspäeval toimunud koosolekute puhul ei täheldanud ma ühegi teema puhul pikemat diskussiooni ó memod ja nende suuline täiendamine täitsid pigem informeerivat eesmärki. IT uudistejuht märkis intervjuus (ja mõned teised toimetuse liikmed kinnitasid sama eravestluses), et otseselt polnud diskussioonid koosolekul välistatud, küll aga ei toimunud need iga päev.

IT uudistejuht märkis intervjuus, et koosolekul lähtutakse põhimõttest, et kõiki plaanitavaid lugusid on võimalik mistahes viisil edasi arendada, kuid selle üle pole mõtet arutledagi, kui ressursse napib:

Küsimus on selles,/---/ kas me oleme võimelised olemasolevate ressurssidega lugu edasi arendama, arvestades seda leheruumi, mis meil on. Pole mõtet lugusid edasi arendada, kui me neid lõpuks kärpima peame, sest meil pole nende avaldamiseks ruumi. Seega peab iga päev saavutatava suhtes realistlik olema.

Teemade arutelud toimuvad IT-s peaausjalikult muudel aegadel: reporterid lähevad enamasti individuaalselt uudistehuhile oma ideedest rääkima, korra nädalas kogunetakse poliitiliste teemade aruteluks (osalejad on spetsialiseerunud nn poliitikaajakirjanikud) ja korra nädalas saavad kokku ajalehe n-ö B-osa¹² ajakirjanikud, kes diskuteerivad olemuslugude võimalike teemade üle, ning seal osalevad ka teised juhtivtoimetajad (nn *newsdesk*).

5. 2. 3 Võrdlus

Eesti Päevalehes oodatakse igalt toimetuse koosolekult põhjalikku diskussiooni teemade üle, vaid teemade esitamist peetakse pigem ebasoovitavaks. Eksisteerib arusaam, et arutelud võimaldavad ajakirjanikel ka oma tööd paremini teha. Samas kurdetakse koosolekutel osalejate passiivsuse üle, ehkki selle põhjuseid ei teata. Küsitletud ajakirjanike vastustest ilmnes, et peavad koosolekuid n-ö jutustamise kohaks ó ühest küljest on teiste ajakirjanike tegemistega kursis olemine ja nende tundmaõppimine põnev, teisest küljest peeti koosolekuid aja raiskamiseks.

Irish Timesis reporteritele eraldi igapäevaseid koosolekuid ei korraldata ó üks EPL-i reporter viitas, et selline tava võiks toimida ka tema toimetuses. Erinevalt EPL-ist on IT-s nn ajurünnakukohtumised igapäevastest koosolekutest eraldatud, regulaarne toimetuse koosolek on pigem kiire info jagamise koht. Kui EPL-is võis juhtuda, et koosolekul ó eriti peale liitmist ó käidi plaanitavate lugude edasi arendamiseks välja mitmeid ideid ja nende elluviimiseks polnud sageli võimalusi, siis IT-s šebarealistlikkeõ ideid pigem välditi.

¹² B-osa on tinglik mõiste, sest Eesti ajakirjanduses enam midagi analoogset ei ole; IT-s kasutatakse mõistet *features' department* ó olemuslugude osakond ó , mille lood ilmuvad iga päev lehe teises pooles ning nädalavahetuseti pikemalt. Laias laastus on tegemist kõikvõimalike pikemate lugudega, mis pole uudislood.

5.3 Uudisväärtustamine ja väärtuste kommunikatsioon

Keppingeri ja Ehmigi (2006) käsitlese järgi on uudisväärtused seotud ajakirjaniku hinnanguga sündmuse olulisusele. Järgnevalt analüüsin, milliseid aspekte uudisteemade puhul koosolekusituatsioonis esile tõstetakse, kas ja kuidas uudisteemade valikut põhjendatakse. Toimetuste koosolekutel esitletakse paljusid teemasid, ometi neist igäihe puhul nende väärtuse üle arutelu ei teki e teemat vaid konstateeritakse. Teistel puhkudel viitab interaktsioon, mida teema puhul tegelikult oluliseks peetakse. Samas signaliseerivad arutelud uudisteemade üle ka toimetuse väärtuseid laiemalt.

5.3.1 Eesti Päevalehes

- Uudisväärtustamine

Järgneva kahe näite puhul ilmneb, et toimetuse hindab väärtuslikuna majanduslikke mõjusid (kas asi müüakse või ei müüa) ning (riigi) raha jagamist. Esimese juhtumi puhul pakkus reporter plaanitava intervjuu fookuseks ametisse asunud uue muuseumijuhi kompetentsiküsimust e kas etnograafi taustaga teadlane on sobilik lähiajalugu käsitleva muuseumi direktoriks? Kompetentsiküsimus jäi aga tagaplaanile, kui reporter mainis, et kavatseb intervjuus puudutada ka muuseumi edukust külastajate seas ning võrrelda seda teiste samalaadsete asutuste eduga.

Rep F: /---/ Kui võrrelda nagu – selle ma toon intervjuusse sisse – kui võrrelda seda, kuidas toimib okupatsioonimuuseum Eestis ja kuidas see toimib Riias, siis Riias on see ikkagi super vaatamisväärsuseks. Ja tõesti – igas viimases kui brošüüris on ta sees... ja meil... meil, mis toimib, see Viru hotelli KGB muuseum, mis iseenesest on ju bullshit, üks tuba kahe raadiosaatjaga ja palju tolmu, aga kui hästi ta müüb!

Rep C: Müüb ka või?

Rep D: Aga seal on jube hea turundus järele, seal ongi see, et professionaalid teevad.

/---/

UudJ: See annab jällegi tegelikult väga hea mõtte, et kui me saaksime võrrelda külastajate arvu kahes erinevas... ühesõnaga selles KGB korrusel Viru hotellis ja okupatsioonide muuseumis. (UudJ2 hüüatab midagi lätlaste kohta.) Ja lätlased annavad ka välja, jah.

(13. märts, kell 10)

Reporter võrdles Eesti muuseumi kahe samalaadsega, millest üks (Riias) on tema hinnangul kõrgel tasemel ning teine (Viru) on sisuliselt kehvem, ent mõlemad meelitavad rohkem külastajaid kui Eesti okupatsioonide muuseum. Reporteri võrdlusest võib järeldada, et ta eeldab, et ka Eesti muuseum peaks šhästi müüma, sest teised ju seda teevad. Osad koosolekul osalejad ei olnud Viru muuseumitoa edust kuulnud, seetõttu rääkisid teised oma kogemustest ühe või teise külastamisest. Mitmel puhul rõhutati Viru hotelli professionaalset turundust. Koosoleku eesistuja ó uudistejuht ó märkis aga, et šhea mõteó oleks kolme muuseumi külastajaarve võrrelda, ent jättis põhjendamata, miks ta seda väärtuslikuks peab. Tekib küsimus: kas artikli eesmärgiks on võrdluse abil näidata, kui halvasti muuseumil läheb?

Ka teise näite puhul on plaanitava artikli fookus teistel aspektidel kui rahajagamisel:

KultJ: [Kultuurireporteril] on essee muusikaküljele, räägib sellest, et kui on mingisugune ansambel, pušitakse kuulsaks riigi abiga, nagu praegu Ewert and The Two Dragons, siis milliseks tema saatus edasi võib kujuneda – millest see sõltub, mis võimalused tal on ja nii edasi.

Pr: Aga kuidas riigi abiga?

KultJ: EAS andis raha neile...

PeaT: Andis ka või?

KultJ: Promo jaoks...

Pr: Aga ma ei ole näinud nende reklaame ega midagi sarnast.

KujuJ: Nad tulid nagu niimoodi, et said tuntuks... (üldine sagin, räägitakse korraga)

PeaT: Aga kas riik annab veel kellelegi? See on ju kõva lugu! See on ju uudislugu hoopis. (Mitmed hüüavad, et ei teadnud sellest midagi.)

Pr: Ma ei tea absoluutselt, et riigil oleks vaja toetada poppmuusikat mingite märkimisväärsete summadega.

KujuJ: Keegi sai ju veel raha, et Ameerikasse minna...

KultJ: Seesama, see mustkunstnik sai ju ka raha... (Mitmed hüüded: Okei! Jah! Jürgen Veber! See oli ju absurdne!)

Pr: Aga kas mõni teine bänd on kunagi saanud EAS-ilt raha, et minna välismaale mängima? Mina küll ei ole kuulnud sellist asja.

PeaT: Eplik ka ei ole?

Pr: Eplik mängib ainult kodumaal.

KultJ: See oleks kõva uudis siis, et said raha?

UudJ: Kui korralikult ära kirjutada... (Veel mitmed hääled väljendavad nõusolekut.)

Pr: Ega see ei ole halb asi, see on eksport nagu iga teinegi, kui sinna raha sisse kütta, me ei pea ütlema, et see on paha asi.

(9. veebr, kell 10.30)

Teema esitajat katkestati suhteliselt kiiresti täpsustava küsimusega: mida tähendab šriigi abiga? Kui selgus raha andja (EAS), liiguti kiiresti edasi küsimuseni, kas raha antakse ka teistele bändidele ó sel juhul võiks kohaldatav uudisfaktor olla ainulaadsus või esmakordsus. Hüüatused teistelt osalejatelt ó et nemadki pole taolisest rahajagamisest kuulnud ó näivad kinnitavat, et informatsioon on tõepoolest uus. Arutelu liikus edasi kiirete sammudega: ehkki teema esitleja ei olnud maininud ühtegi rahasummat, ka mitte hinnanguliselt, järeldas üks osalejatest, et summad olid šmärkimisväärsed. Reaktsiooni järgi võis järeldada, et koosolekul osalejad ei pidanud bändile väidetavat riigi raha andmist päris õigeks teoks. Samas transkriptsiooni väljavõtte viimane märkus leebem ó tegemist olevat tavapärase ekspordiga ning šei peaõ raamistama seda ebaõiglasena. Seega võib tähendada interaktsiooni käigus tõlgendusraami muutumist pigem taunivast (riigil pole vaja popmuusikat toetada) pigem toetavaks (eksport nagu iga teinegi).

Kommentaar škorralikult ära kirjutamisestó viitab, et uudiskriteeriumitele vastamine pole põhiline (veel ju ei teatagi, kui palju raha saadi või mille jaoks), vaid oluline on presentatsioonioskus. Tuginedes oma töökogemusele EPL-is mõistan škorralikuó all pikemat artiklit, millel on prominentsem asukoht lehes.

Järgneva näite puhul põhjendati vajadust teemast kirjutada sellega, et see on niigi paljudes meediakanalites prevaleeriv:

Pr: Me peaks sellest ACTA-st kirjutama midagi. Riskimata ennast korrata. See on selline asi... Ei, ma ei taha ise kirjutada, sest mul on kole kiire. Aga see on nagu igasugused normaalsuse piirid ületanud, minu meelest, praeguseks. Seoses selle eilse Ansipi avaldusega põhimõtteliselt kogu kuradi sotsiaalmeedia on triiki täis seda ACTA-t ja jauramist, minu meelest me võiksime ka kuidagi osaleda selles.

ArvJ: Aga tee...[juhtkiri]

Pr: Mul tõesti ei ole aega selleks täna. Sorri.

(Kujundusjuht märgib vaevukuuldavalt, et 11. veebruaril avaldatakse meelt ACTA vastu.)

PeaT: 11 tuleb protest või?

KujuT: Jah

Pr: Jah. Ja samal ajal peaminister viskab selle üle nalja, pidevalt, seda nalja tiražeeritakse kõigis tele- ja muudes kanalites. See on nagu suur asi, see on ilgelt õhus.

PeaT: Äkki telliks mingi loo sellest.

ArvJ: Mingi arvamusloo.

PeaT: Kes see võiks olla?

KultJ: Meil laupäevas ilmub Indrek Ibruse lugu, mis on enam-vähem samal teemal.

Pr: Praegu on see taandunud umbes selliseks jutuks, et see Ansip ütleb, et need vastased on lollid ja kandku tinamütse, ja samal ajal need internetis jaurajad ütlevad, et Ansip on loll, et muusikatööstus on oma aja ära elanud jne. Seisukohad on nii kardinaalselt vastu... (Mõned hõikavad vahele: kas leht on juba kirjutanud?) Oleme kirjutanud küll, aga suhteliselt üsna vähe võrreldes selle kisaga, mis nagu ühiskonnas toimub. See kisa on võib-olla ainult internetis, aga see kisa on ilgelt vali tegelikult.

(9. veebr, kell 10.30)

Nagu näha, rõhutas teema esitaja mitmel korral, et ACTA-st (võltsimisvastane kaubanduslepe) räägitakse ühiskonnas mitmel tasandil, nii sotsiaal- kui traditsioonilises meedias, kuid EPL ei ole teemat ühiskonnas toimuvaga proportsionaalselt kajastanud. Sellises arutluskäigus võib leida sarnasusi Vastermani (2005) käsitlusega meediahaibist (*media-hype*). Vastermani hinnangul võib aeg-ajalt täheldada ühe teema ebatavalist domineerimist ajakirjanduses ja avalikus sfääris. Kuivõrd ajakirjanikud otsivad iga päev teema kohta informatsiooni juurde, muutub see järjest olulisemaks ning sündmuste kumuleerudes tekib mulje, justkui oleks olukord tõeliseks kriisiks muutunud (2005 : 509). Toodud näite puhul tõlgendas teema esitaja ühiskonnas toimuvat juba kriisina, kasutades iseloomustavate väljenditena šnormaalsuse piiride ületamist, šsuur asi, šilgelt õhus, škisa. Kriisiraami kinnitab toimetuse jaoks ka info, et mõne päeva pärast toimub ACTA vastu protest.

Teised koosolekul osalejad teemapüstitusele vastuargumente ei esitanud, vaid asusid võimaliku autori (teema esitaja ise või keegi väljastpoolt toimetust) ja formaadi üle arutlema (juhtkiri või arvamuskirje).

Kui eelneva näite puhul tunnetati vajadust teema käsitlemiseks pigem väliste tegurite tõttu kui põhimõttel, kui teised teevad, siis meie ka. Siis järgneva näite puhul püüti teemale uudisväärtust omistada näiliselt põhjusega:

PeaT: Ärge hakake naerma, aga ma nüüd küsin – kes vaatas „Alpimaja”, mis sellega... kas me unustame üldse ära, teeme reedesse midagi, on see sport, on see arvamus, mida sellega teha on?

UudJ: Kas ta laupäeval tõmbas inimesed käima või ei tõmmanud, ma ise ei tea... Ei tõmmanud, jah?

Publiku toimetaja: Ei loetud väga.

PeaT: No vähemalt Delfi puhul küll... Me pingutasime, tirisime uuest ja akendest välja neid kommentaare... no ei, väga lahja oli.

UudJ: No aga kas me mingi filmikriitiku, seriaalikriitika ei võiks tellida sellest...?

PeaT: Kurat, ma ei tea...

UudJ2: See on kolm päeva hiljem.

PeaT: Kui mingi kuri suusamees tuleks välja, hakkaks nagu ütlema, et mida te Veerpalut näpita enne kohtuotsust... Aga midagi varem pole küll teha. /---/

(16. aprill, kell 10)

Koosoleku eesistuja esitas sündmuse (seriaali telelinastus) ning küsis, mida sellega peale hakata. Antud kontekstis võib špeale hakkamist mõista sündmusele uudisfaktorite omistamisena, näiteks kommentaaride küsimine, sealhulgas suusatajatelt-treeneritelt, võib loole anda prominentsuse dimensiooni. Škurja suusamehe näide aga viitab, et teine võimalik attributeeritav uudisfaktor võiks olla konfliktisus. Vestluses märgitakse, et nädalavahetusel püüti kommentaare saada, ent see ei õnnestunud nii, nagu sooviti. Ometi aga ei selgu, miks špingutamist ning šustest ja akendest kommentaaride tirimist väärtuslikuks peeti.

Kokkuvõttes otsustati koosolekul aga seriaalist kirjutamata jätta, sest parimaks variandiks loeti olukorda, kus mõni tippsuusataja looks seriaali ja päriselust teada Veerpalu dopinguskandaali ning esineks tauniva avaldusega. Teemat ei hinnatud väärtuslikuks

konsensuslikult ó nii märkis üks osalejatest: šMinu jaoks see küll mingeid erilisi tundeid ei tekitanud. Normaalselt teostatud, normaalne... nii-öelda välismaalik dialoog oli, aga mis... so (ja siis)?õ Tema küsimusele ei vastatud ning peagi jäeti teema pooleli.

Uudisväärtuse omistamist, mida tegelikult ei põhjendatud, kuigi teistele osapooltele võis motiiv arusaamatuks jääda, võis täheldada teistelgi kordadel. Näide uudistetoimetuse koosolekult:

Järgmine reporter (F) teatab, et tahab lugeda perekonnaseadust ja siis mõelda, mida kirjutada (mingit sissejuhatust ega täpsustusi ta ei tee ó võimalik, et seadus on olnud hiljuti jutuks).

Uudistejuht (järgnev verbatim): Loe seda homme, tee täna Tallinna koolikatsetest.

Reporter: Ma juba kuu aja eest tegin! Et siis võtan vana loo uuesti ette?

Uudistejuht: Ma tean, mind ka see teema ei koti, aga seda on vaja teha.

Reporter: Okei. (Nõustub, ent ilme viitab, et ka temal on koolikatsetest ükskõik.)

(9. veebr, kell 10)

Ülesande andmine (štee täna koolikatsetestõ) oli umbmäärane ega andnud reporterile mingeid juhiseid (instrueerivatest registritest lähemalt alapeatükis 5. 4). Reporter protestis, viidates, et kirjutas juba eelmises artiklis kõike, mida vajalikuks pidas. Samas ei täpsustanud reporter, milline oli eelmise loo fookus. Uudistejuhi järgnevas kommentaaris (šMa tean, mind ka see teema ei koti, aga seda on vaja tehaõ) on mitu aspekti: ta väitis, et mõistab reporteri kimbatust; eeldas, et reporterile teema huvi ei paku; teatas, et tallegi ei paku teema huvi; teatas, et koolikatsetest on švajaõ kirjutada, ent seda vajadust ei põhjenda. Reporter vajadust aga kahtluse alla ei seadnud ning nõustus ülesandega, andmata vihjetki, millised võiksid olla fookuse arendamise võimalused.

Mõni aeg hiljem esitas uudistejuht reporteri teemat toimetuse koosolekul järgnevalt:

UudJ: /---/ ja [uudistereporter D] vaatab neid esimese klassi koolikatseid, mis käivad – ma ei tea, mis ta seal vaatab, mis ta üldse teeb, ta ütles, et ta ise ka ei tea seda, mida ta teeb, aga midagi peaks neist tegema, kuna need praegu käivad.

(9. veebr, kell 10.30)

Taolise sõnastuse puhul jääb ainsa omistatava uudisfaktorina kõlama aeg ó kuna katsed on špraeguõ, on teema päevakajaline. Ehkki uudistejuht ütles otsesõnu, et plaanitava loo fookust

ei tea tema ega tea reporter ise, toimus koosolekul järgmisena hoopis teemavahetus, kui üks osalejatest küsis, kas üks teine reporter on järgmiseks nädalaks plaanitud graafikamaterjali kokku kogunud. Rohkem 40-minutilise koosoleku jooksul koolikatsete temaatika juurde ei naastud.

Kolmandal vaatluspäeval täheldasin aga eelnevast kahest vaatluspäevast enam meelelahutusmeedia diskursuse elemente. EPL-i ja Delfi toimetuste liitmise ühe sammuna osalesid EPL-i toimetuse koosolekul ka Delfi Publiku ja Rahva Hääle toimetajad. Koosoleku alguses tehtud tagasisides aga räägiti paralleelselt nii nädalavahetusel ilmunud lehenumbri kui ka Delfis ilmunud artiklist-fotodest. Koosoleku eesistuja alustas kommenteerimist EPL-i kultuurikülgedel ilmunud loost Lady Gaga kohta:

PeaT: Seal on nagu midagi puudu, okei, see on nagu [kultuurireporteri] hästi subjektiivne lähenemine, hästi subjektiivne... Puudu on nagu rahulikum, arukam, selgitavam /---/ Räägime sellest fenomenist natuke kiretumalt. /---/

KultJ: Kiretum on nagu saidbaar...

PeaT: Jah, aga see on nagu... Minu meelest see lugu läks ülemäära kurjaks. Et nii kuri ei maksa ka tema vastu olla. /---/ keegi peaks kiretumalt lähenema ka sellele nähtusele.

(16. aprill, kell 10)

Mitmel korral rõhutati, et artikkel pidanuks olema šrahulikum, arukam, selgitavamõ. Retoorikast nähtub, et ajaleheartiklilt eeldatakse subjektiivsuse vältimist, emotsioonide piiramist (škiretumaltõ), analüüsi, mis võimaldaks mõista Lady Gagat kui fenomeni.

Mõned minutid hiljem oli aga teemaks mõne päeva eest toimunud EÜS-i aastapäevauiritus, kuhu Delfi fotograaf läks ametlikult, mitte ei püüdnud enda kohalolu varjata:

PeaT: [O]li juttu sellest, et saaks põõsast pilti tegema minna, kui ametlikult minna, siis loomulikult keegi ei ole nõus õllekappadega, nad lähevad lolliks... Me läksime uksest ja saime täpselt kaks kohustuslikku inimest. Ma arvan, et sellel oleks tohtu pildimenu olnud, kui kogu isegi... okei, Laari poleks olnud, Laar on haige, aga seal on kõik, absoluutselt – ministeeriumite, europarlamenti tipud on, olid seal kohal. Oleks saanud väga lähedaid pilte.

(16. aprill, kell 10)

šKeegi ei ole nõus õllekappadegaõ viitab eeldusele, et üritusel osalenud poliitikud tarbisid peol alkoholi, ent ei soovinud sel viisil avalikult fotole jääda. šOleks saanud väga lähedaid pilteõ seevastu annab mõista, et alkoholi tarvitanud poliitikute fotodel on auditooriumi jaoks

huvitavad ning seega väärtuslikud ka väljaandele (štohotu pildimenuö). Mõne minuti pärast pöörduti taas EPL-i lehenumbri kommenteerimise juurde. Kuivõrd kahe väljaande kommenteerimine käis vaheldumisi, oli vaheldumisi väärtuseks šrahulikö ja šmenukasö, škiretuö ja kirgiküttev (poliitikud oleksid fotode pärast ärritunud, auditooriumi oleksid aga need huvitanud).

Kolmandal vaatluspäeval võis EPL-i koosolekutel täheldada artiklite planeerimisel varasemast enam rõhuasetust praktiliste juhtnööride jagamisele (nn *news you can use*) ó mitmel märkis koosoleku eesistuja ilmunud artiklite miinusena näiteks piletiinfo puudumist näitusearvustuse puhul ning tegevusjuhendi (kuidas siis edaspidi filme laenutada?) puudumist uudisloo juures, mis käsitles videolaenutuste sulgemise teemat. Sealjuures kasutati mitmel puhul ingliskeelset väljendit *step by step* (ee samm-sammult).

Vaatluspäevadel võis läbivalt täheldada, kuidas uudisväärtustamine ei toimu konsensuslikult, vaid vaidluste teel. Koosolekul osalejate arusaam väärtuslikust uudismaterjalist võis olla väga erinev (nt Ewert and The Two Dragons ja EAS-i rahastuse lugu), mis omakorda väljendus vägagi emotsionaalses interaktsioonis.

- **Muud väärtused**

Eespool (alapeatükk 5. 1) esitasin näite koosolekusituatsioonist, kus arutati, kas pealkiri šLaupäeval kakleme, kolmapäeval ületame kiirustö oli sobilik või mitte. Kuivõrd eelnevalt keskendusin interaktsioonianalüüsile, siis siinkohal vaatlen lähemalt, millistele väärtustele interaktsioon viitas.

ArvJ: ... mina ei kakle ega ületa kiirust, ega taha... No ütleme nii, et laupäeval on rohkem kaklusi. See on niimoodi, et mul tekib nagu sisemine tõrge... mina ei kakle... muidu lugu on hea.

UudJ: See on passiivne.

KultJ: Ta on solidaarne kaklejatega...

ArvJ: Mina ei ole solidaarne mingite kaklejatega... Laupäeval on rohkem kaklusi... või mingi muu asi.

UudJ: Ilma verbita. Ja kui sa ütled „laupäeval kakeldakse”, siis on see umbisikuline.

ArvJ: Aga parem olgu...

Pr: See ei saa ju halb asi olla, kui me kasutame meie-vormi oma lugejatele.

ArvJ: Aga meie lugejad on väarikad inimesed, õpetajad ja...

PeaT: ... ei saa nüüd aru, mis see probleem on...

ArvJ: Mul on tunne, et /--/ teistele inimestele, mitte meie.

UudJ: Aga need väarikad õpetajad võib-olla ületavad kiirust.

Pr: ... ja teispäeva jooksevad punase tulega üle tee.

PeaT: /---/ selle pärast ei pea solvuma...

*Pr: Ma täiesti saan aru, mida sa mõtled, aga mina küll tunnen, et ma olen need „me”.
Ma kaldun end pidama osaks ühiskonnast.*

PeaT: Kiiruseületajad on kõik, kes rooli taga on. Välja arvatud mina.

Kõik korraga: Noo...!

ArvJ: Mina küll ei ole. Kui autojuht ületab kiirust, siis ma alati ütlen...

Pr: Punase tulega oled kindlasti üle tee lidunud... (Naer ja hääled valjenevad, räägitakse läbisegi.)

KultJ: Kui sa kiirust ületad, riskid teiste eluga, aga kui ma lähen punasega üle tee, siis ma riskin enda eluga, mida ma teen väga-väga-väga-väga (taob lauale) harva.

UudJ: Aga sa riskid ka teiste eluga, punasega tulega, kui see auto sõidab otsa teisele autole.

KultJ: Lõpeta ära, keegi ei lähe üle tee, kui kusagilt on auto tulemas. (Naer ja lärm)

PeaT: Kellel on veel mingeid märkuseid?

(9. veebr, kell 10.30)

Teemat alustanud osaleja märkis, et pidas pealkirja solvavaks, sest kasutatud meie-vorm viitab, et ka teda (ja teised inimesed, kes ei kakle ega ületa sõidukiirust) süüdistatakse kaklemises ja sõidukiiruse ületamises. Ta pakkus alternatiivseks pealkirjaks šLaupäeval on rohkem kaklusiö, lausekonstruktsiooni, mille puhul tegija jääb ebaselgeks ning verb (kaklemine) muutub nimisõnaks. Teine osaleja aga välistas alternatiivsed pealkirjavariandid, väites, et šLaupäeval on rohkem kaklusiö on verbita ja špassiivneö ning šLaupäeval kakeldakseö on umbisikuline lause. Kommentaar aga viitab, et osaleja (ka artikli autori ja toimetaja) jaoks oli oluline lähtuda tüüpilisest ajakirjandusõpikutes tirafleeritavast

põhimõttest, mille järgi uudise pealkiri peab olema šaktiivneö. šKui verb on nõrk, on nõrk ka pealkiri,ö kirjutas Harold Evans, hinnatud ajakirjanik ja ajakirjandusõpikute autor (1972/2000 : 217). Seega ó lauses peavad olema tuvastatud alus ja öeldis (inimesed kaklevad).

Teema alustaja reaktsioonist võis mõista, et tema hinnangul ei pea antud juhul põhimõttest lähtuma (šaga parem olgu...ö). Teised sõna võtnud osalejad otsustasid aga pealkirjavalikut kaitsta, tuues argumentideks, et (a) end ja lehelugejaid võib samastada, sest nad on šomadö, (b) lugejate seas on ka korra- ja seaduserikkujaid, seega on nende kaasa arvamine lubatud, (c) šmeieö all mõeldi tervet ühiskonda, seega igat ühiskonda kuuluvat liiget. Teema esitaja aga märkis, et šomaö lugejaid ei saa korra- ja seaduserikkumises süüdistada, sest ameti tõttu (õpetajad) on tegemist väärivate inimestega. Vastuargumendina toodi aga, et ka šväärivad õpetajadö võivad liiklusseadust rikkudes n-ö oma väärivuse minetada ning käituvad samamoodi kui teised ühiskonnaliikmed.

Transkriptsioonist nähtub, et kõik osalejad ei mõistnud probleemipüstitust ning tõlgendasid probleemi vaid ühe osaleja isikliku solvumisena. Seejärel tehti deklaratsioon šmina *versus* teisedö (škiiruseületajad on kõik /---/ välja arvatud minaö; škui autojuht ületab kiirust, siis ma alati ütlenö) ning järgnes teleoloogiline arutelu punase tulega üle tee jooksmise *versus* sõidukiiruse ületamise ohtlikkusest.

Koosolekusituatsioonis täheldasin, et interaktsiooni toon muutus tõsisest suhteliselt kiiresti humoorikaks; kui naermine ja korraga rääkimine oli juba üpris vali, lõpetati teema küsimusega: šKas kellelgi on veel mingeid märkuseid?ö Arutelu käigus seega välistati suhteliselt varakult teised pealkirjavõimalused ning teemaks võeti käitumine liikluses, sealjuures enda käitumise vastandamine šteistegaö ning tegude võimalikud tagajärjed.

Järgneva näite puhul võib koosolekul toimunud interaktsioonis täheldada teleoloogilise eetika printsiipi ó küsimuse all pole ajakirjanduslik eksperiment *per se*, vaid selle võimalik tagajärg. Üks toimetuse ajakirjanikest oli saanud võltsitud Tallinna invaparkimiskaardi ning kirjutas lugu kaartide n-ö mustast turust pealinnas. Üks koosolekul osalejatest tegi ettepaneku võltsitud kaarti ka kasutada, kasutades seda sõiduki Tallinna vanalinna parkimisel. Järgnev *verbatim*:

UudJ: No kamoön, kui me saame selle trahvi ju pärast ära regullida, öelda, et see oli eksperiment. Kui me ette ütleme, et see on eksperiment, küll nad pärast ära kustutavad.

Pr: Me ei tea. Mina ei tea midagi.

UudJ: Või... maksab kuradi kinni.

MajJ: Ei, kinni ei maksa. Põhiline on see, et see kantakse registrisse.

UudJ: Noh, parkimistrahvi registrisse – ja siis? Ei saa kuradi Ameerikasse sõita pärast?

PeaT: Noh, kui [majandusreporter] on nõus sellega...

MajJ: Me rääkisime sellest temaga mingi päev, ta ei ole nõus sellega.

/---/

Pr: Seal on küll siuke probleem, et see niisama parkimine vale koha peal on üks asi, aga kui sa nagu pargid võltsitud kaardiga kuhugi, siis see on mingit liiki kuritöö juba. Et sellest võib mingit jama tulla, ma kardan.

UudJ: Ajakirjanduslik eksperiment!

Pr: Me võiksime mendile äkki öelda, tegelt.

UudJ: Et ta uurima ei hakkaks pärast?

Pr: Nojah. Sest võltsitud dokumendi kasutamine on tunduvalt kangem kuritegu kui mingi risti parkimine ristmikul.

UudJ: No me võime inspektor Kukekesele helistada.

Pr: Helista jah Kukekesele, et meil oleks nagu in the clear (naeravad).

(9. veebr, kell 10.30)

Nagu näha, muutus tagajärgede hindamine mitmel korral. Esialgu peeti eksperimendi tegemist põhjendatuks siis, kui õnnestub hilisemat karistust vältida (šsaame trahvi ära regullidaö). Seejärel astuti sammu võrra kaugemale ö ka trahvi maksmine ei kaalu eksperimendi väärtust üle. Siis aga hinnati ebasoovitavamaks tagajärjeks n-ö registrisse kandmist, millel oli koosolekul osalejate ning ajakirjaniku jaoks ilmselt erinev väärtus (uudistejuht: šJa siis?ö, ajakirjanik polnud nõus). Seejärel suunati tähelepanu eksperimendi sisule: kas tegemist on valesti parkimise või võltsitud dokumendi kasutamisega? Märkus, et tegemist võib olla kuriteoga, viis aga selleni, et osalejad nõustusid enne eksperimenti ühendust võtma. Seega jõuti järelduseni, et kuriteosüüdistus on tagajärg, mis kaalub üle eksperimendi väärtuse.

Järgmise näite puhul arutasid koosolekul osalejad, kuidas kujutada kahte lehekülge hõlmavas loos Norra massimõrvarit A. B. Brevikit. Teema pakkus 16. aprilli hommikul koosolekul

peatoimetaja. Parajasti arutati uudistetoimetuse teemasid ja liiguti ka selle päeva teemadest kaugemale, kui peatoimetaja pakkus intervjuuteema, mida pidas sobivaks avaldada kahe kuu pärast ning uudistejuht avaldas soovi ise intervjuud teha. Sama päeva teemade juurde tuldi tagasi siis, kui peatoimetaja teatas, et sel päeval alanud Breiviki kohtuprotsessi tõttu on Norra riik štaiesti lõhki läinud ning teema on EPL-i rubriikide mõistes šEesti ja välise vaheline (st puudutab nii Eesti kui välisuudiseid). Kuidas antud näite puhul ülesandeid ja instruksioone jagati, vaatan lähemalt järgmises alapeatükis (instrueerivad registrid, 5. 4), siinkohal pööran aga tähelepanu arutelule, mis tekkis toimetuse koosolekul mitu tundi hiljem, kui kohtuprotsessi puudutav artiklid oli juba planeeritud teisele-kolmandale leheküljele (tavapärasele Eesti uudiste külgedele), üks artikkel (nn lisalugu) oli valmis, mahukamat põhilugu alles kirjutati. Külgedele oli määratud ka toimetaja, antud juhul mina¹³, seega osalesin ka arutelus. Uudistejuht alustas külgede tutvustamisega, märkides, et uudistereporter vestles Eesti kriminoloogia professori, psühhiaatri ja Norras elava eestlasega, välisuudiste toimetaja aga kirjutas välismeedia põhjal kõrvalloo protsessi algusest Norras. Järgnev *verbatim*:

UudJ2: Põhifookus on praegu nendel ekspertidel. Sest seda [kohtuprotsessi algust Oslos] niikuinii vahivad kõik. (PeaT: Jah.) /---/

ArvJ: Tegelikult peaks /---/ vaatama selle asja puhul seda, et me ei anna tema ideedele /---/ [kõige hullem] ongi, et me hakkaksime arutama tema manifesti sisu ja /---/ nagu Andrus Kivirähk ütles, et kui vanal ajal oleks keegi tulnud välja sellise manifestiga /---/ siis keegi ei oleks arutanud, tõsiselt võtnud. Ma oleks siin ettevaatlik, et ei paneks sellele mingit poliitilist kaalu.

PeaT: Aga praegu, ma saan aru, nende juttude järgi pole meil seda kavaski.

TT: Ei, manifestist mingeid /---/

ArvJ: Vaata, tal oli ju see avaldus, et ta ei tunnista kohust, ta ei...

PeaT: Aga see pole poliitiline... (räägivad üheaegselt)

TT: Seal loos on küll konstateeritud – ta ütles, et ta ei tunnista kohust, aga põhjendusi või selliseid... või mis tema põhjendus oli, seda ma küll ei pidanud vajalikuks sinna juurde panna. Et lihtsalt see, et ta /---/ ei näidanud respekti, aga ei midagi rohkemat.

¹³ Üldiselt toimetajad pärastlõunastel koosolekutel ei osale. Küll aga on mõned toimetajad omal soovil koosolekule läinud, kui nende ülesandeks on kirjutada esikaaneviited, s. t märkida kuni nelja lehes avaldatava artikli lühike ümbersõnastus ka esikaanele. Uue peatoimetaja tulekuga muutus esikülje-toimetajate koosolekul osalemine sagedasemaks. Antud juhul olin mina sel päeval ka esiküljetoimetaja.

PeaT: Mis see pilt seal on? Põhipilt?

TT: Ma olen vaadanud Reutersit, aga ma pole veel valinud põhipilti. Et ee... Mul on tunne, et ma ei paneks teda suurelt sinna. (Keegi teeb flesti) Eriti veel niimoodi (naeran). Et pigem... noh, ühe pildi peal võiks ta olla, aga seal on näiteks foto sellest, kuidas nad jagasid nendele tunnistajatele selliseid kleepse, et palun ärge intervjuueerige mind, ja siis kuidas tema kaitsjad tulevad kohale ja mingit sellist nagu... mis toimub asja. Ma ei ole mingit põhilist pilti veel suutnud leida...

FotoJ: Kui Breivikust suur pilt panna, siis ainult... hästi õudne on see pilt, kus ta seal naerab...

KultJ: Ärme pane Breiviku suurt pilti! (Mitmed hääled sekkuvad) Mitte mingil juhul.

PeaT: Minu küsimus on selles, et kas seal suurel pildil peaks olema Breivik.

KultJ: Ei pea!

PeaT: Ei peaks?

UudJ2: Kui, siis teiste inimeste seas, et tal on hästi palju seda muud kampa kohal...

PeaT: On selliseid pilte olemas Reutersis?

TT: No näiteks üks on, kus ta koos oma kaitsjatega, nad omavahel arutavad seal midagi, eksole. Et kus ta ei ole prevaleeriv.

PeaT: Ma olen nõus, et Breivikust ei peaks olema suur pilt, aga ta peaks olema seal kuskil, in action.

TT: Jah, seda küll.

FotoJ: No selle Breivikuga on see asi, et inimesed ei taha vaadata, aga nad samas nagu tahavad vaadata.

PeaT: No kuskil on meie sotsiaalne vastutus ka selle ürituse eest.

(16. aprill, kell 16)

Üks osalejatest märkis, et tema hinnangul ei peaks artikkel puudutama Breiviki manifesti, sest see annaks Breiviki ideedele špoliitilist kaalu¹⁴. Koosoleku eesistuja vastas, et šseda pole

¹⁴ 16. aprillil, mil kohtuprotsess algas, märgiti meedias ilmunud uudislugudes, et Breivik pidas multikultuursust ja islami pealetungi nii ohtlikuks, et asus nende vastu sõtta. Breivik ka teatas protsessi alguses, et šei tunnista Norra kohust. Olete saanud oma mandaadi poliitilistelt parteidelt, kes toetavad multikultuursustö. šAndres Breivik pleads not guilty at Norway murder trialö, BBC, URL: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-17724535>

kavaskiõ, jättes täpsustamata, mida asesõnaga tähistas. Mina mõistsin, et osaleja pidas silmas manifesti, ent teine osaleja jätkas Breiviki samal päeval kohtu ees tehtud avaldusega. Peagi viis eesistuja teema aga fotodele.

Näite puhul ilmneb, et mitmel puhul valikuid ei põhjendatud, vaid viidati n-ö kõhutundele (šma ei annaks poliitilist kaaluõ, šmul on tunne, et ei paneks teda suurelt sinnaõ) või markeeris kommentaar teatud sõnastamata normide olemasolule (šta peaks olema seal kuskil, *in action*õ). Interaktsiooni jälgides tekivad küsimused:

- Mida tähendab Breiviki ideedele poliitilise kaalu andmine?
- Mida poliitilise kaalu andmine kaasa võiks tuua?
- Miks pole Breiviku protsessist kirjutamine tema ideedele poliitilise kaalu andmine?
- Miks ei peaks lehes ilmuma suur foto Breivikist? (Kas see oleks tema ideedele poliitilise kaalu andmine?)
- Miks peab Breivikit ajalehefotol (*in action*, s.t tegevuses) kujutama?
- Miks ei või Breivikit kujutada üksinda, aga võib kujutada teiste seas (koos kaitsjatega)?
- Milles seisneb šmeie sotsiaalne vastutus selle ürituse eestõ?

5.3.2 Irish Timesis

Intervjuus rõhutas IT uudistejuht, et tegemist on kvaliteetpäevalehega, mille stiil on konservatiivne, tõsine:

Kuna me oleme kvaliteetpäevaleht, tõsine ajaleht, siis me ilmselt – võib-olla liiga palju – valime sellise tõsise poliitilise või majandusliku loo. Ma ei tea, kas see on õige või vale, kuid me kaldume seda teed minema... Kui vaadata viimase kolme-nelja või rohkema kuu jooksul meie esikülge, siis seal domineerisid lood majandusest, võib-olla seetõttu, et majanduskriis muutis kõik muu tühiseks (naerab). (vt lisa 3)

Toimetuse tööd vaadeldes täheldasin, et teemavaliku üle arutleti suhteliselt vähe.

Esimesel vaatluspäeval teatas uudistejuht, et seitsmendale ehk poliitikaküljele on uuesti plaanitud artikkel Iiri peaministri Enda Kenny kohtumisest USA presidendi Barack Obamaga, ehkki see oli ka sama päeva lehe esiküljeteema. Kui uudistejuht oli kohalike uudistemade

ette kandmisega lõpuni jõudnud, kommenteeris peatoimetaja, et peaministri visiit Washingtoni on šneileö (viidates rahvale-riigile) oluline teema ning seda võib kindlasti uuesti lehte panna. Lisaks märkis ta, et artikli autori kirjutised šon headö. Plaanitavat artiklit iseloomustati sõnaga *colour*, mida võiks tõlkida kui reportaafi või lihtsalt emotsionaalsema registriga artiklit. Memos oli kirjutatud:

Fotoga: Kokkuvõte Valge Maja vastuvõttust peaministrile... Obama ja Michelle näisid liigutatud ja lõbustatud suurest kullatud raamiga Iiri pärandi kinnituskirjast¹⁵. Tema lubadusele hoida seda koos oma sünnitunnistusega, mille ehtsuse on mõned vabariiklased kahthuse alla seadnud, reageeriti kõrvulukustava naeru/hõisetega. (140L¹⁶) [korrespondendi nimi].

Memost nähtub, et vastuvõtt oli Iiri peaministri jaoks edukas ó tema esitletud kingitusele (kinnituskirjale) reageeris presidendipaar emotsionaalselt. Tegemist oli n-ö hea uudisega. Uudisväärtustamist põhjendati antud juhul teema populaarsusega (Iiri rahvale meeldib Obama ning häid suhteid USA-ga peetakse oluliseks) ning teksti eeldatava kvaliteediga (peatoimetaja pidas korrespondendi artikleid heaks).

Arutelu, kas uudislool üldse on väärtust, tekkis samuti esimesel vaatluspäeval, ent mitte toimetuse, vaid pärastlõunasel toimetajate koosolekul, kui uudistejuht oli ette kandnud juba eespool viidatud teema, milles raamatukaupmees süüdistas oma käibe languses Ryanairi piiranguid reisijate käsipagasile.

Toimetaja: /---/ Kas ta mitte ei liialda?

Uudistejuht: Nooh, jah, ma arvan, et mingil määral võib jah olla tegu liialdamisega...

Kuid samas on see tore väike artikkel.

Antud juhul möönis uudistejuht, et toimetajal võib olla õigus, ent otsustas artikli siiski avaldada. Põhjendus oli ebamäärane ó pole selge, kas viidati näiteks raamatukaupmehe (üllatavale) väljaütlemisele või hoopiski sellele, et artiklis väljendub reporteri hea kirjutusoskus.

Järgneb näide pärineb samuti esimesest vaatluspäevast. Öhtusel nn esiküljekoosolekul oli uudistejuhi plaani järgi esikaanel ruumi kolmele uudisloole, mille temaatikaga plaaniti jätkata ka sisemistel lehekülgedel. Kolmest suurimaks pakkus uudistejuht artiklit ekspertide raportist,

¹⁵ Cert of Irish Heritage; Iiri valitsuse väljastatav dokument, millega kinnitatakse, et dokumendi omanik on iiri päritolu.

¹⁶ Artikli pikkus ridades, antud juhul 140 rida.

mille järgi viimase kümne aasta jooksul on 115 riigi hoole all olnud last surnud (teiste seas juhtum, kus iseendale ohtlikku last ei toimetatud piisavalt kiiresti haiglasse ning ta sooritas enesetapu); teisena pakkus Toulouse'i sündmuseid, kus politsei piiras ümber seitse inimest tapnud mehe. Peatoimetaja aga märkis, et šehk tuleks raport väiksemaks võttaõ ning põhiloona esitada Toulouse, sest šsellel on kaalu, haaret, poliitilist taustaõ¹⁷.

Järgmisel vaatluspäeval, samuti esiküljekoosolekul märkis õhtune uudistejuht, et ei tea veel, mis on esiküljele pakutud Mahoni raporti (üle-eelmisel päeval ilmunud ekspertide koostatud raport, mis järeldas, et üle-eelmise peaministri võimuloleku ajal toimus korruptsiooni valitsuse kui kohalike omavalitsuste tasandil; raporti nn eriküljed ilmusid eelmise päeva ajalehes) uue loo lõplik fookus. Peatoimetaja märkis, et esiküljel peaks olema kaks artiklit, mitte kolm nagu eelmisel päeval. Teiseks, nn tasakaalustavaks artikliks valitakse šnaljakasõ lugu iiri mehest, kes jäi Windsori lossis, Briti kuninganna eraruumide lähedal purjuspäi valvuritele vahele ning karistuseks ei lubanud kohus tal aasta jooksul Suurbritannias ühtegi publi külastada. Nn uut raportilugu kommenteerides märkis peatoimetaja: šMa ei arva, et me peaksume sellest kirjutama lihtsalt kirjutamise enda pärast.õ

5.3.3 Võrdlus

Erinevalt Irish Timesist tekitasid Eesti Päevalehe koosolekutel mitmed teemad emotsionaalseid vaidlusi. Otsesõnu škõvaks looksõ peeti EPL-is teemat, mille määratlus sobib ka klassikalise nn kõva uudisega õ kõik, mis seotud poliitika, äri ja rahaga. Eelnevalt toodud transkriptsiooninäidetest on nii muuseumite äritegevus, EAS-i rahajagamine kui ka vaidlused ACTA üle samas kategoorias.

EPL-i ja Delfi toimetuste liitmise järel võis koosolekutel täheldada korraga kahe uudisväärtustamise diskursuse olemasolu: kord nõuti objektiivust ja emotsioonitust, teisalt aga kommentaaride štirimistõ ja menukaid artikleid-fotosid. Sealjuures võis täheldada ka märke meediahaibist õ teema käsitlemise vajalikkust põhjendati sellega, et teema on juba paljudes kanalites ägedalt arutlusel.

¹⁷ Tapjat Mohammed Merahõ peeti esialgu paremäärmuslaseks, kes ründas Aafrika ja juudidõritolu inimesi. Seejärel saabusid teated, et Merah olevat olnud seotud hoopis al-Qaidaga ning ohvriteks olid Prantsuse sõjaväkke kuulunud, sest nad sõdisid Afganistanis ning juudid, sest Iisrael väed tapsid palestiinlasi. šWhat are the real lessons to be learned from the Toulouse killings?õ, Telegraph, 22. märts. URL: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/9161159/What-are-the-real-lessons-to-be-learned-from-the-Toulouse-killings.html>

Irish Timesi koosolekutel sageli lugude väärtuse üle ei arutletud; samas võis kohati täheldada, et artiklite väärtust hinnati ka vaid nende presentatsiooni ó ajakirjaniku kirjutusoskuse järgi. Erinevalt EPL-ist suunati koosolekutel tähelepanu uudistevaliku n-õ tasakaalustamisele ó tõsiste poliitiliste või majanduslike artiklite kõrvale asetati naljakad või lihtsalt head uudised, näiteks peaministri meeleolukas kohtumine USA presidendiga.

Vähene arutelu teemavaliku üle võib viidata, et väljaande jaoks uudisväärtuslik on ka kollektiivselt üldmõistetav, seevastu EPL-i puhul näib, et uudisväärtustamine pole veel päriselt konsensuslik ó väärtused on alles läbirääkimiste küsimus.

5. 4 Instrueerivad registrid

Instrueerivate registrite all on silmas peetud viise, kuidas vaadeldud päevade jooksul jagati koosolekukommunikatsioonis ülesandeid või otsustati järgneva töökorralduse üle. Nn klassikaline otsestel käsklustel rajanev juhtimisstiil ja iseseisvale lahenduste leidmisele üles ehitatud arengunõustamine (*coaching*) on olemuselt vastandlikud juhtimisstiilid (vt alapeatükk 1. 4. 2). Käesolevas alapeatükis on vaatluse all, millisele juhtimisstiilile viitab koosolekukommunikatsioon ja milline on selle mõju ajakirjanike individuaalsele autonoomiale.

5. 4. 1 Eesti Päevalehes

Järgnev näide kolmandast vaatluspäevast toimus olukorras, kus koosoleku eesistuja leidis, et sel päeval pole piisavalt ideid päevakajaliste fotode jaoks. Allajoonitud tekstiosad tähistavad kohti, kus eesistuja andis instruksioone:

PeaT: /---/Mõtleme kõik korraaks, mis oleks hea pilditeema.

FotoJ: Ma ei tea, kulupõlengust midagi.

UudJ2: Päeva peale läheb ilm sitaks.

UudJ: Ilm läheb kehvaks jah. (Fotojuht räägib midagi vaevukuuldavat.)

PeaT: Mõtleme inimestele. Mis inimesed teevad?

UudJ2: Inimesed lähevad hommikul tööle ja õhtul koju ja... (UudJ naerab)

(Fotojuht räägib, et palub ühel fotograafil, kes ilusat pühapäeva pildistas, üle vaadata ka õllehinnad.)

UudJ2: Praegu pole veel õige aeg...

PeaT: [Publiku toimetaja], on meil Publikus pildistamisi?

Publiku toimetaja: Mkm

(16. aprill, kell 10)

Peatoimetaja sõnastas ülesande meie-vormis ja käskivas kõneviisis (šMõtleme kõik korraaks...ö) ning täpsustas, millest tuleb mõelda (šhea pilditeemaö). Meie-vormi kasutus on paternalistlik ó šmeieö all oli mõeldud teisi koosolekul osalejaid, mitte eesistujat ennast. Ühe

osaleja kõhklevale vastusele (šMa ei tea...ö) töid kaks teist osalejat vastuargumendi (šIlm läheb kehvaksö). Peatoimetaja aga esitas järgmise instruksiooni, taaskord meie-vormis, ent sellele järgnenud küsimus oli ebamäärane (šMida inimesed teevad?ö), sest puudusid näiteks aja- ja kohamäärused, mis võimaldaksid konkreetsemalt vastata. Üks osalejatest vastaski pigem filosoofiliselt ö inimesed lähevad kodunt tööle ja töölt koju ö mis omakorda mõjus teisele osalejale naljakalt. Eesistuja aga loobus ning pöördus ühe osaleja poole konkreetse kas-küsimusega.

Näite juhul võib täheldada arengunõustamise elementi ö püüet osalejaid küsimusega suunata ö , ent kuna küsimus lubab laia interpreteerimisruumi ning pakutud üldisest vastusest ka edasi ei mindud, jäi see napiks.

Eelmises alapeatükis (uudisväärtustamine, 5. 3) tõin näite nn koolikatsete juhtumist, kus reporter avaldas soovi kirjutada ühel teemal, uudistejuht aga andis teise instruksiooni: šLoe seda homme, tee täna Tallinna koolikatsetest.ö Nagu näha, anti ülesanne käskivas kõnetoonis. Kui reporter vastas, et ta oli juba katsetest kirjutanud ja viitas, et ei mõista, mida ta täpselt tegema peab (šEt siis võtan vana loo uuesti ette?ö), kordas uudistejuht käsklust (šseda on vaja tehaö) ning seejärel reporter nõustus.

Kui tulla tagasi uudistejuhi sõnastatud EPL-i koosolekute eesmärgi juurde ö koosolekutel peab tekkima diskussioon, mille tulemusena reporterite artiklid on paremad ö siis on näha, et kirjeldatud situatsioonis eesmärki ei saavutatud. Ometigi võimaldanuks näiteks reporteri eelmisest loost rääkimine viia uue loo võimaliku fookuseni.

Arengunõustamise võimalus avanes ka järgmise näite puhul, kui reporteri kõneviisist võis järeldada, et ta oli pakutud artikliidees ebakindel. Allajoonituna esitan interaktsiooniosad, kus teised osalejad ei peegelda reporteri öeldut, vaid nihutavad vestluse n-ö oma teemale, annavad käsklusi või otsustavad reporteri eest:

RepD: Mul praegu ei ole midagi muud peale nende väikeste klasside, kui sellest tasuks teha.

UudJ: Mis on väikeste klassidega?

RepD: Need on need tavakooli integreeritud, need puuetega klassid. Et kas tasub siis ära, need on selle uue seaduse järgi... (pikk vaikus, küsivad näod, tahaksid nagu alustada küsimisega) Mingi neli last klassis, puuetega ja tavakoolis käivad, kolmes koolis. /---/ kas tasub (väga vaikselt)...

RepA: Selles mõttes, et mingi kehalise puudega, eksju. Jajah. (Vaikus) Jumala... 500 protsenti toetan, et selline asi on olemas.

RepC: (alustab reporteriga A samaaegselt) Ja see on nüüd... mis mõttes uues seadusega, et see on mingi...

RepD: See on see uus põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, sealt...

UudJ: Aga kas nad juba käivad või hakkavad järgmisest aastast käima?

RepD: Käivad. (Paus) Kolmes koolis praegu.

UudJ: Mis koolides need on?

RepD: (vaevukuuldavalt) Nõmme gümnaasium... ja siis on veel kahes (naerab). Kõigepealt räägiksin Nõmme omaga.

UudJ: Okei, räägi. Aga räägi siis nendega kohe, suhteliselt kiiresti.

RepA: Kohale minna ka...

UudJ: Muidugi. Okei.

(16. aprill, kell 9.30)

Reporter alustas teemast rääkimist ebamääraselt, markeerides teema vaid sõnapaariga šväikesed klassidõ; šmul... ei ole midagi muudõ ja škui ... tasuks tehaõ viitavad ebakindlusele ja kõlavad vabandavalt. Uudistejuhi küsimusel peale kirjeldas reporter pisut lähemalt, mida pidas silmas šväikeste klassideõ all. Reporteri hääli oli väga vaikne ja laused katkendlikud; kui ta jutu katkestas, ei sekkunud esialgu teised osalejad, ehkki nende näoilmed näisid küsivad. Teine osaleja esitas väite: reporter rääkis füüsilise puudega õpilastest, seejärel kinnitas, et toetab, šet selline asi on olemasõ, täpsustamata, mida asesõna all silmas peab. Samaaegselt küsis ka järgmine osaleja, haarates hoopiski kinni reporteri viitest mingile seadusele. Selle asemel, et näiteks täpsustada, mida põhikooli- ja gümnaasiumiseadus puuetega laste kooliskäimise kohta sätestab, küsis uudistejuht, kas šnad juba käivad või hakkavad järgmisest aastast käimaõ, mille puhul on (a) suletud küsimusega, mis annab ette kaks valikuvarianti, ning (b) jätab täpsustamata, kes on šnadõ (füüsilise puudega õpilased?) ning kus käivad/hakkavad käima (mida štavakoolõ selles kontekstis tähendab?).

Kui reporter tegi ettepaneku, et räägib kooli(juhtkonna)ga, nõustus uudistejuht, kuid lisas käskivas kõneviisis instruksiooni (šräägi kiirestiõ). Teine osaleja esitas omapoolse instruksiooni, mis on küll umbisikuline, ent samamoodi käskivas kõneviisis (škohale minna

kaö). Rohkem reporter sõna ei saanud ning ka ise kõnevooru ei võtnud, vaid noogutas. Seejärel pöördus uudistejuht aga järgmise reporteri poole.

Kui pöörata tähelepanu reporteri öeldule, on näha, et võimaliku loo fookusena esitas ta štasuvuseö (škas tasub siis äraö), mis jäi aga arusaamatuks, sest ükski koosolekul osalejad seda aspekti ei peegeldanud ega küsinud täpsustavaid küsimusi.

Järgneva näite puhul esitatakse instruksiooni (alla joonitud) mitu korda:

ArvToim: Mul on Märt-Matis Lill Mustpeade majast. (UudJ2: Suurem lugu või?) Jah. Miks seda ei tohi eraomandisse anda. Ja teine on Koidu Oja, kes on eesti keele õpetaja Vantaas, kes ütleb, et eestlased, ärge häbenege emakeelt rääkida.

UudJ2: Kas vastupidi ei saa panna?

ArvToim: See Lill on iseenesest suurem lugu.

DigiT: Aga emakeelepäev, millal on? (Kõik koos: Homme ongi). Aa, jajah, siis on see mõte hea.

UudJ2: Aga kas sa ei saa panna seda õpetaja lugu sinna suureks looks ja seda paksude lugu sinna alla?

ArvToim: Mm... võib proovida...

UudJ2: Peter Singer, jah... Kuulus bioetik, ma ei tea küll, mida see tähendab. Ütleb, et paksud inimesed võiksid hakata paksude inimeste maksu maksma.

MajJ: Ta enda pildi võiks panna seekord suuremalt, siis ta on nagu täisprofiiliga peal, et vaatab, kui õbluke ta on siis.

UudJ2: Aga päriselt ka, pane see õpetaja lugu, see Mustpeade maja võib vabalt oodata.

PeaT: See õpetaja lugu on ka päevakajalisem (UudJ2: No ongi, täpselt!) seoses selle emakeelepäevaga.

ArvToim: Mm.... okei.

(13. märts, kell 16)

Uudistejuhi esitatud küsimus (šKas vastupidi ei saa panna?ö) ei eelda niivõrd vastust, vaid sisaldab instruksiooni vahetada arvamuskülje artiklite paigutust ning on sõnastatud umbisikuliselt. Toimetaja vastus (See... on iseenesest suurem lugu.ö) viitab, et ta ei olnud

kohe nõus instruksiooni järgima. Põhjuse, miks uudistejuht lugude äravahetamist oluliseks pidas, ei märkinud aga ta ise, vaid selle tõi sisse hoopis kolmas osaleja (šAga emakeelepäev...ö), misjärel ta kinnitas, et instruksioon on väärt järgimist (šsiis on see mõte heaö). Uudistejuht täpsustas aga instruksiooni (panna emakeelalugu suurelt ning väiksemana Singeri artikkel), sõnastades seda taaskord eitavas vormis küsimusena (škas sa ei saa panna...ö). Toimetaja aga ei nõustunud otse, vaid mööndustega (švõib proovidaö). Kolmandal korral esitas uudistejuht instruksiooni aga juba otseselt käskivas kõneviisis (špane see õpetaja luguö), peatoimetaja rõhutas artikli uudisväärtust (špäevakajalisemö) ning toimetaja nõustus (šokeiö).

Ka järgneva näite puhul esitati instruksioon esialgu n-ö ümber nurga, kui aga teine osapool instruksiooni täitma ei nõustunud, sõnastati instruksioon ümber meie-vormis. Arutluse all oleva artikli teemaks on augud Tallinna sõiduteedel, millest läbisõitmine võib autojuhile suuri remondikuluseid tähendada.

PeaT: Aga seal peaks midagi kõrval olema, näiteks see, et mida peaks autojuht tegema, et linna vastu minna. Kui auto läheb pekki.

UudJ: Ohh. Selle kohta me kirjutasime väga-väga-väga palju artikleid umbes täpselt aasta aega tagasi. Meil oli – [EPL-i endine reporter] kirjutas sellest – ja meil oli üks inimene, kes käis... jurist, kellel läks auto pekki, ja ta käis kõik need kohtuastmed läbi ja võitis linna vastu. (PeaT: Me võiksime midagi teha...) Siis ta hakkas ootama teiste hädaliste kaebusi...

PeaT: ... et mida siis juht peab tegema /---/...

UudJ: Sa pead pildid tegema, vist politsei välja kutsuma... ja pildid tegema.

PeaT: Anname soovitusi inimestele. Kunagi ju /---/ aastaid tagasi oli Pärnus üks inimene võitis samamoodi ja siis alles hakati Tallinnas samamoodi tegema.

UudJ: Jah.

PeaT: Ma julgustaks küll inimesi linna vastu minema.

(16. aprill, kell 16)

Esialgu kasutas peatoimetaja kahel korral tingivat kõneviisi (špeaks olemaö; švõiksimeö), kolmandal korral on instruksioon käskivas kõneviisis, ehkki endiselt meie-vormis. Uudistejuht ei nõustunud esimesel korral instruksiooni järgima, põhjendades, et sellest, mida autojuht tegema peaks, kui linnatänavale oleva augu tõttu on auto katki läinud, on juba šväga-

väga-väga palju kirjutatud. Nagu transkriptsioonist näha, ei kuulunud peatoimetaja uudistejuhti lõpuni, vaid esitas instruksiooni tingivas kõneviisis ja umbmääraselt (šMe võiksime midagi teha... et mida siis juht peab tegema...ö). Kolmandal korral jäi uudistejuht käsklusega (meie-vormis, käskiv kõneviis) nõusse.

Kommentaari linna vastuõ minemise kohta viitab, et ajalehe funktsioonide seas nähakse ka nn muutuste agendi rolli õ antud artikli puhul tahetakse, et see ärgitaks lugejaid midagi konkreetselt ette võtma. Kas artikli ülesanne peaks olema inimeste linna vastu ärgitamine või mitte, selle üle ei arutletud, sest järgmisena rääkis uudistejuht tehnilistest küsimustest õ millisele küljele artikkel lehes paigutada.

Otseste käskluste jagamise intensiivistumist võis täheldada kolmandal vaatluspäeval. Järgnevalt esitan transkriptsioonikatkendi juba eespool vaadeldud teemast, Norra massimõrvari loo arutelust. Kui eelnevalt käsitlesin teemaarutelu väärtusselituse aspektist ja ajal, mil loo valik oli juba otsustatud, siis järgnev interaktsioon toimus sama päeva hommikul, kui teemat üldse esimest korda käsitleti:

PeaT: Siis... Mis on veel...? (paus) Üks teema – see on Eesti ja välise vaheline – see Breiviku kohus. Norra riik on ka täiesti lõhki läinud: kas tohib otse näidata, ei tohi otse näidata, kuidas talle sõna anda, miks teda nii suure tiimiga kaitstakse.

VälisJ: Noh, kõike seda ma mõtlesingi...

PeaT: Siin peaks võtma ka Eestist, kas keegi seda olukorda hindab...

UudJ: Kas seda ei ole isegi mõtet teiseks-kolmandaks välja mängida...?

PeaT: Jah. Ma jälgin ka seda, mis Norras toimub – no riik on täiesti pooleks. Ühtepidi peaks olema võrdse kohtlemise printsiip, aga teisalt ühiskond ei taha talle väga anda seda, ei taha võimaldada. Ma arvan, et lehekülg kaks-kolm oleks see täitsa okei, täitsa põhjendatud. Nii – on midagi veel Eesti uudistele? (paus)

Esitatud teema järel aruteluruumi ei jäetud, vaid sellele järgnes umbisikulises ja tingivas kõneviisis instruksioon (špeaks võtmaõ kommentaatori Eestist). Seejärel mindi edasi teistele teemadele, kohtuprotsessi loo juurde naasis peatoimetaja umbes paarikümne minuti pärast:

Aga mõtleme, mis me Breivikust teeme. Täna läbi päeva tuleb seda. Tilgub. Siia peaks kindlasti mingi Eesti mõõtmise andma, aga kes ja kuidas seda annab? (pikem paus) See ei saa olla ainult kohtulugu. Keegi võiks rääkida õiglasest kohtumõistmisest olukorras, kui inimene on 77 last maha kõmmutanud. See on üks asi. Ja [Rahva Hääle toimetaja]

kaudu kas me saame mõne eestlase Norras – mis Norras toimub, mida norralased räägivad, mida norralased mõtlevad. See Rahva Hääle formaat toimib selle puhul.

(16. aprill, kell 10)

Peatoimetaja alustab jällegi meie-vormis ja käskivas kõneviisis instruksiooniga (šmõtlemis, mis me Breivikust teemeö). Mitmel puhul on taas kasutuses tingiv kõneviis (špeaksö; švõiksö). Ehkki peatoimetaja jättis küsimuse (šaga kes ja kuidas seda annab?ö) järele pikema pausi, ei võtnud ükski teine koosolekul osaleja sõna; võimalik, et küsimust mõisteti retoorilisena. Pausi järel jätkas peatoimetaja instruksioonide andmisega: (a) artikkel peab kõnelema ka muust, kui vaid kohtuprotsessist (šei saa olla ainult kohtuluguö), (b) toimetuse švõiksö leida allika, kes räägiks šõiglasest kohtumõistmisestö, (c) Rahva Hääle toimetajale antakse ülesanne postitada üleskutse (RH formaat põhineb üleskutsetel, seega toimetaja škauduö tähendab, et toimetaja peab üleskutse postitama), et leida Norras elav eestlane, ja (d) toimetusel tuleb rääkida mõne Norras elava eestlasega. Peatoimetaja järel võttis sõna ajalehe omanikkontserni juhatuse esimees¹⁸.

Juhatuse esimees: Kui tohib, siis kaks ettepanekut. Selle Breiviku case'is on kaks asja. Üks on see, et talle on tehtud kaks ekspertiisi ja üks räägib ühte keelt, teine räägib teist keelt. Mina tarbijana ei saa aru, kuidas see võimalik on. Teine asi on see, et mida norralased ise tahavad. Kui ta pannakse hullumajja, siis ta jääb sinna elu lõpuni. Kui ta pannakse vangi, siis ta saab... oli see 12 aastat, või 20 aastat... ta saab 21 aasta pärast välja. Kumba norralased ise tahavad: kas igaveseks vana kinni panna või seda, et 21 aasta pärast saab ta uuesti välja? Minu meelest selgelt need kaks intriigi on huvitavamad kui kohtuprotsess ise.

PeaT: Nojah, ütleme, et kohtuprotsess on ajend selleks.

Juhatuse esimees: Seda küll.

(pikk paus)

PeaT: Okei, midagi veel välismaale?

Juhatuse esimees nimetas esitletut šettepanekuteksö, järgmises lauses aga märkis kindlas kõneviisis, et massimõrvari kaasuses šon kaks asjaö. Lõpuks andis ta hinnangu: ekspertiiside ehtsuse küsimus ning norralaste karistusesoov on kaasuse puhul huvitavamad kui

¹⁸ Juhatuse esimehe koosolekul osalemist esitles peatoimetaja sõnadega: šMeil on külaline.ö Tema kohaolu põhjust ei selgitatud. Kommentaar Breiviki kohtuprotsessi kohta oli ainus kord, kui juhatuse esimees võttis sõna. Enne ega pärast seda korda minule teadaolevalt ükski juhatuse liige toimetuse koosolekul osalenud ei ole.

kohtuprotsess. Kuivõrd pausi ajal ükski toimetuse liige kõnevooru ei võta, tekib küsimus: kuidas nad juhatuse esimehe kommentaare tõlgendasid? Kas tegemist oli ülesande andmisega (tegeleda nimetatud kahe šintriigiga)? Samas ei sisaldanud sõnavõtt üleskutset arutelule, sest škaks asjaõ olid esitatud kindlas kõneviisis ja pigem teema käsitlemise lahendustena, mitte abistavate küsimustena. Teisalt tekib küsimus, kuivõrd on toimetuse liikmed nõus oponeerima juhatuse esimehe sõnavõtule.

- **Ajakirjanike autonoomsus**

Instrueerivad registrid on küllaltki lähedalt seotud ajakirjanike individuaalse autonoomiaga ó mida domineerivamal kohal on otsesed käsud, seda sõltuvam on ajakirjanik ning seda vähem on tal võimalik ajakirjanduslikku isu luues ise lahendusi leida.

EPL-i koosolekutel võis mitmel puhul täheldada, et uudistejuht rõhutas teema esitlemisel, et reporter on teemast vaimustatud, soovib teemal kirjutada:

UudJ2: [S]iis [reporter C] on väga pöördes oma inimkaubanduse eelnõust, see on nagu lahjemaks muutunud /---/ (9. veebr, kell 10.30)

UudJ: Et, ee... [Reporter F] tahab kirjutada sellest, mismoodi need eestlase, kes Soomes tööl käivad, tünga kipuvad saama /---/ (16. aprill, kell 10)

Selline sõnavalik viitab, et ajakirjanike isiklik otsustusõigus on pigem suur ja seda aktsepteeritakse. Ka intervjuus märkis uudistejuht, et eelistab esmajärjekorras reporteri pakutud teemat:

Aga minu esimene ootus on ka alati see, et kirjutajad pakuvad ise hea tugeva teema välja. Ja kui kirjutajad pakuvad ise hea tugeva teema välja või kui nad pakuvad välja mingisuguse teema, mis on võrdväärne sellega, mis minu peas on, siis ma nagu eelistatavalt lasen neil oma teemadel kirjutada. Et kui ma nad ära võtan omaenda pakutud teemadelt, siis ma tean, peab olema asemele pakkuda palju paremat, palju tähtsamat...

Ühel vaatluspäeval tekkiski olukord, kus reporter teatas, et tal pole teemat. Järgnevast näitest selgub, et sellisel juhul reporterile kohe ülesannet ei anta:

Rep D: /---/ Aga tänaseks mul midagi konkreetselt ei ole, /---/. Ma üritan endale mingi Tallinna teema hankida, kaevan natuke registreid ja...

UudJ: No selline teema oleks hea, jah. Täna lugu tegelikult oli äge. Et selline...

Rep D: Positiivne! (naerab)

UudJ: Positiivne jah. (naerab)

Rep D: Ühesõnaga ma otsin endale midagi.

UudJ: Vaatame, kui sa ei leia, siis ma annan sulle ise midagi. (13. märts, kell 10)

Nagu näha, pakkus reporter ise, et asub pärast koosolekut teemat otsima. ŠTallinna teemaõ on siinses kontekstis mõistetav valdkonnana, millest see reporter sageli kirjutab õ olgu tegemist pealinna lasteaedade või korteriühistute probleemidega. Uudistejuhi viidatud štänane luguõ oli reporteri artikkel, mille fookuseks oli, et Tallinn kulutab 2012. aastal teemärgistusele varasematest aastatest suurema summa (šrekordsummaõ). Uudistejuht andis ilmunud artiklile hinnangu (šägeõ, špositiivneõ), jättes täpsustamata, mida ta artikli puhul hindas.

Eelneva näite puhul tekib aga küsimus: kui koosoleku eesmärgiks on arendada diskussiooni, siis miks ei kasutatud võimalust arutleda võimalike artikliteemade üle kollektiivselt? Samas viitas uudistejuht intervjuus aspektile, mida peab reporterite töös probleemiks:

/---/ Probleem on selles, et osad reporterid kipuvad ühtedesse teemadesse liiga palju kinni jääma. Läheb liiga palju aega, aga nemad konkreetselt jauravad selle teemaga edasi. Mõnikord on vaja välja tuua nad.

Ehkki uudistejuht ei täpsustanud, mida švälja toomiseõ all silmas pidas, märkas kolmest vaatluspäevast vaid esimesel kahte juhtumit, kui uudistejuht lükkas reporteri pakutud teema(d) tagasi ning andis teise ülesande (nendest ühte, nn koolikatsete kaasust vaatlesin käesolevas ning alapeatükis 5. 3)

Intervjuudes märkisid reporterid, et nn ideedepuudust õ olukorda, kus neil ei ole teemat, mida uudistekoosolekul pakkuda õ tuleb neil ette hinnanguliselt kord-paar kuus ning ideedepuudusest üle saamise meetoditena kirjeldati siiski iseseisvaid tegevusi, s.h oma varem ilmunud artiklite ülelugemist. Samas nentis üks reporter, et šmeil on nii vähe tegijaid, et vahepeal tuleb ka uudistejuhtidel mõtteidõ. Sealjuures viitab järgmine tsitaat, et iseseisvat tööd ning otsustusõigust peeti oluliseks ja juhendamist ei peetud vajalikuks:

[N]agu ma vaadanud olen, käin ma ka uudistejuhtide juures kõige vähem tööpäeva jooksul. Ma teen enda asja ja saan sellega hakkama ka ja keegi eriti ei kobise. /---/ Kui mul vaja on, siis ma saan küsida, aga ma lihtsalt ei vaja seda. (intervjuu reporteriga A)

Kolmel vaatluspäeval ei täheldanud ma ühtegi juhtumit, kui reporteri pakutud ja uudistejuhi ette kantud teemat koosolekul oleks tagasi lükatud. Küll aga võis koosolekul esineda, nagu eelmises peatükis näidatud, instruksioonide andmist, kuidas teemat kajastada, milliseid allikaid valida vms. Käesoleva töö piiridest jääb see aspekt küll välja, ent edasistes uurimustes oleks huvipakkuv lähemalt vaadelda, kuidas koosolekusituatsioonis antud (škõrgmalt tulevadö) instruksioonid reporterile edastatakse ning kuidas need ajakirjanduslikku sisu mõjutavad. Antud uurimuse piiridesse jääb aga küsimus, mida reporterid koosolekutelt ó antud juhul just toimetuse koosolekutelt, kus reporterid ise ei osale ó ootavad, milliseid tulemusi eeldavad. Järgnev näide pärineb kolmanda vaatluspäeva uudistetoimetuse koosolekult:

RepA: Sa kõik neid asju täna küll ei jõua.

RepC: Kõiki asju ei jõua, muidugi. Aga küsimus ongi, ma mõtlengi, et siin on nagu hunnik variante, et uuri suurel koosolekul ka (UudJ: Meelestatust, jah.), milline poliitiline huvi on nagu. (Mõned itsitavad)

RepE: Tellimus.

(16. aprill, 9.30)

Reporter C pakkus sel koosolekul mitu teemat ning teine osaleja teatas ja reporter ise nõustus, et kõikidel pakutud teemadel tal sel päeval aega kirjutada ei ole. Nagu näha, jäeti teemade seast valiku tegemine toimetuse (šsuureö) koosoleku hooleks. Reporterid ja uudistejuht kasutasid erinevat sõnavara, sealjuures viidates, et koosolekul valitseb špoliitiline huviö või šmeelestatusö, mis ei ole ettearvatav, seega tuleb seda šuuridaö. šTellimusö viitab, et reporterit nähakse pigem kui käsutäitjat. Tekib küsimus, kelle meeleastust, huvi, tellimust ajakirjanikud silmas peavad ó kas nn tellimuse esitaja on konkreetne isik või omistatakse koosolekule kogunejatele kui tervikule teatud huvisid.

5. 4. 2 Irish Timesis

IT koosolekutel täheldasin paari-kolme juhtumit, kui vahetult pärast seda, kui uudistejuht oli teema ette kandnud, andis peatoimetaja instruksioone.

- a) Esimese vaatluspäeva alguses ütles peatoimetaja: eile hilines ajaleht trükikotta jõudmisega, püüame täna varem valmis saada. Instruksioon esitati meie-vormis, ent polnud kategooriline (vrdl saame või peame saama).

- b) Samal vaatluspäeval märkis uudistejuht, et kohalike uudiste teisele (nn regionaalsete uudiste) küljele on planeeritud lühem uudislugu arheoloogilistest väljakaevamistest, nimetades väljakaevamiste asukohta (oli märgitud ka memos). Peatoimetaja kommentaar: koopa asukohta märkiv kaart võiks olla asjakohane, kui võimalik. Instruksioon anti umbisikulises ja tingivas kõneviisis. Uudistejuhi vastus: jah, see peaks olema võimalik.
- c) Teisel vaatluspäeval, uudisloo puhul, mis käsitles uue iPadi müügiletulekut, märkis peatoimetaja: lugu annab võimaluse vaadelda ka Iiri tarbimismustreid (*Irish consumption patterns*) ja võrrelda seda ülejäänud maailmaga, selle peaks sinna lisama. Uudistejuht vastas vaikse jaatuse ja noogutusega ning jätkas järgmise teemaga.
- d) Esimesel vaatluspäeval märkis uudistejuht, et viiest võimalikust esiküljeteemast (enamasti paigutatakse esiküljele kaks või kolm artiklit, mis võivad teistel külgedel jätkuda) tähtsusest neljandaks peab ta Briti riigieelarve vastuvõtmist ning selle mõjusid Iirimaale. Peatoimetaja kommentaar: šnurkõ on nõrk, sest mõjud on pea olematud. See reaktsioon näis tugevamana kui teistel puhkudel, sest oli öeldud kategooriliselt. Uudistejuht ei diskuteerinud, vaid märkis: võib-olla tõesti. Seejärel viis ta jutu viiendale teemale.

Otseseid käsklusi koosolekul ma ei täheldanud, üldiselt peetaksegi seda ebaviisakas ning valitakse tingiv ja sageli umbisikuline kõneviis. Nagu eelnevatest kirjeldustest näha, ei arutletud instruksioonide üle, vaid nendega nõustuti kohe.

- **Ajakirjanike autonoomsus**

IT koosolekul alustas uudistejuht teema esitamist plaanitava artikli sisuliste detailide, mitte artikli autori nimetamisega. Intervjuus märkis uudistejuht teemaideede päritolu puhul esmajärjekorras *newsdesk* ja initsiatiiv tuleb eelkõige juhtivtoimetajatelt:

Ma arvan, et see on segu: teatud hulk ideid tuleb newsdesk'ist, osa aga peatoimetajalt /---/ ja reporteritelt endilt. Newsdesk'ist käib palju teemasid läbi ja tuleb jälgida kõike, mis on uus. /---/ Newsdesk planeerib uudistejuhi juhtimisel pikemalt ette /---/.

Nagu näha, nimetas uudistejuht reporterite panuse viimasena, alles peale peatoimetaja ettepanekuid. Ka intervjuust IT reporteriga nähtub, et reporterilt ei eeldata pidevalt aktiivset teemade pakkumist, ehkki šomaõ teemade pakkumist peetakse isiklikult oluliseks:

[S]ee jaguneb umbes pool ja pool. Mõnikord saan päevaplaanist ülesande, mõnikord mõtlen ise midagi välja. /---/ Enamikel päevadel tulen tööle, ütlen, et mul on selline lugu, ja nemad ütlevad okei, aga kas sa saad veel seda ja seda ka teha. Enamikel päevadel on mul mõni oma asi. Ma oleksin pettunud, kui mul poleks. Kuid... mitte iga päev, sõltub, aga ma alati püüan ka enda lugusid saada. /---/ me peame ka oma lugusid välja käima, toimetajad tahavad algupäraseid lugusid.

IT töökorralduse puhul tuleb aga silmas pidada, et eristatakse reportereid ja korrespondente ó viimasena nimetatud tegelevad konkreetse teemavaldkonnaga ning keda seetõttu peetakse teatud määral oma valdkonna ekspertideks, mis ühtlasi viitab ka suuremale otsustusõigusele.

Nagu eespool märgitud, pole IT-s eraldi koosolekuid reporteritele. Intervjuust IT reporteriga selgus, et teiste reporteritega teemasid ka omavahel üldjuhul ei arutata:

Me teeme kõik oma asja. Loomulikult peame kõik, mis teeme, ka newsdesk'iga kooskõlastama.

Kommentaaris viitas reporter uuesti *newsdesk*ile ó oluline on nõusoleku saamine (reporter kasutas väljendit *to clear everything*), seega on juhtivatel toimetajatel ülevaade, millega iga individuaalne reporter tegeleb.

5. 4. 3 Võrdlus

EPL-i koosolekukommunikatsioonis anti võrdlemisi palju instruktsioone, IT koosolekutel täheldasin vaid üksikuid kordi. Kui IT koosolekutel antud instruktsioonid olid pigem üldised (asukohakaardi lisamine, ka kohalikest štarbimismustritestõ kirjutamine), siis EPL-i puhul võis täheldada otseseid ülesandeid allikavalikul (škeegi, kes räägiks õiglasest kohtumõistmisestõ), artiklite paigutusel ja presentatsioonil (arvamusartikkel emakeele kohta peab olema suuremalt esitatud). Samuti esitati EPL-i koosolekutel ó seda võis täheldada eelkõige kolmandal vaatluspäeval ó käsklusi kaasa mõtlemiseks (šmõtlemine kõik korraksõ), olgu tegemist artikli- või fotoideega.

Erinevalt IT-st kasutati EPL-is instruktsioonide esitamisel ka otsest käsklust (šteeõ, španeõ jne), samuti oli sage meie-vormi kasutamine (šteemeõ, šannameõ, šmõtlemõ).

Nii EPL-i kui IT puhul viitavad instrueerivad registrid, et antakse pigem käsklusi, mitte ei lähtuta arengunõustamise põhimõtetest. Samas võis näiteks EPL-i koosolekutel märgata momente, kui arengunõustamine oleks olnud tarvilik, kuid enne täpsustavate küsimuste

esitamist jäeti reporteri öeldu kuulamata ning küsimuste esitamine lõpetati suhteliselt kiiresti ning ajakirjanik jätkas iseseisvat tööd.

Sealjuures ei täheldanud ma IT koosolekutel, et instruksioonide andmisega poleks nõustatud, küll aga leidus näiteid EPL-i koosolekutelt, kui instruksiooni korraldi, modifitseerides kategoorilisuse astet (špeaks midagi olema, švõksime... teha, šanname), kuni instruksiooniga nõustuti.

Ajakirjanike autonoomsus näis suurem EPL-i toimetuses, kus koosolekutel rõhutati ajakirjaniku soovi teemaga tegeleda ning intervjuudeski märkisid reporterid, et otsivad huvipakkuvad teemad ise ning teemade käsitlemisel antakse n-ö vabad käed. Uudistejuhi sõnul eelistati, et reporterid tegeleksid nn oma teemadega. Teisalt viidati aga omavahelises interaktsioonis, et toimetuse koosolekul antakse štellimusi. Kuivõrd just toimetuse koosolekul võis märgata sagedast instruksioonide andmist, siis on võimalik, et ajakirjanike autonoomsus on tegelikult väiksem, ent kuna antud töö raames ma instruksioonide reporteriteni jõudmist ei jälginud, jääb see temaatika pigem edasiste uuringute pärusmaale. Toodud štellimuse näite puhul loobus üks reporteritest otseselt võimalusest otsustada, millise teemaga sel päeval tegeleda, ning andis otsuse nn suurele koosolekule.

IT puhul nähtus, et reporteritel pole otseselt kohustust igapäevaselt teemasid esitada, ent nn oma asjade pakkumist peeti isiklikult oluliseks. Kuivõrd koosolekukommunikatsioonis oli instruksioonide andmist vaatluspäevadel suhteliselt vähe, pole koosolekutel ilmselt ka individuaalsete ajakirjanike otsustusõigusele erilist tähelepanuväärset mõju. IT-s reporterite osalusel koosolekuid ei peetud ning suhtlus käis uudistejuhi ja iga reporteri vahel eraldi. On tõenäoline, et instruksioonide andmine toimub rohkemal määral selles etapis, ent seda ma käesolevas töös täpsemalt ei vaadelnud. Intervjuust IT reporteriga selgus, et kolleegidega üldjuhul oma teemasid ei arutata, mis viitab, et reporterid tegutsevad teineteisest sõltumatult kui EPL-is, kus uudistekoosolekud võimaldavad üksteise tegevusest ja plaanidest osa saada.

5.5 Ressursid ja motivatsioon

5.5.1 Eesti Päevalehes

Ressursipuudusele ó konkreetset tööjõu puudumisele ó viidati kõigil kolmel vaatluspäeval toimunud koosolekul. 9. veebruari hommikul toimetuse koosolekul märkis välisuudiste toimetuse juht, et plaanib kirjutada Soome haldusreformist, mille peale uudistejuht ütles, et ka Eesti uudiste toimetusel oli kavas haldusreformi käsitlemine. Samas märkis ta, et välisuudiste toimetuse peaks siiski artikli ise kirjutama:

UudJ: Ma ei tea, tehke ära, kui meil niikuinii järgmine nädal jõudlust rohkem ei ole.

Sealjuures jättis ta täpsustamata, mida jõudluse puudumise all täpselt silmas peab ó kas see tähendab mõne töötaja puudumist, kas tegemist on erakorralise põhjusega või mitte jne.

Samas teatas uudistejuht 13. märtsi pärastlõunasel koosolekul mitmel korral, et töö tegemiseks pole piisavalt reportereid:

UudJ2: Aga neid auke on meil siamaani (näitab kõrile) praegu. Ei ole neid tegijaid eriti.

16. aprilli uudistetoimetuse koosolekul märkis üks reporteritest, et pole kindel, kas tal õnnestub samal päeval artikkel valmis kirjutada, sest allikate telefonitsi kättesaamisega oli probleeme. Edasi *verbatim*:

RepE: Ühesõnaga, kui võimalik, siis tegelen sellega. Kui mingit hädabiprojekti pole vaja teha, siis ma tegelen sellega.

UudJ: Ee... aga ühesõnaga on lootust, et sa saad selle täna valmis?

RepE: No kurat, ma üritan! (naerab)

UudJ: Okei.

Ehkki interaktsioonist ei selgu lõplikult, mida reporter šhädabiprojekti all mõtles, tõlgendasin osalusvaatlejana seda olukorrana, kus reporter peab päeva jooksul esialgselt kokku lepitud teemast loobuma ning tegelema millegi muuga, näiteks juhul, kui mõne teise reporteri artikliidee n-ö veab alt.

Puudus reporteritest tähendab ühtlasi, et aega teema uurimiseks on vähe. EPL-i uudistejuht märkis intervjuus, kui palusin tal hommikust uudistetoimetuse koosolekut kirjeldada, et tol päeval ilmus koosolekule vaid neli reporterit.

Aga selles mõttes oli [koosolek] konstruktiivne, et kõik said aru, et meid on vähe, täna ei ole õige päev allikatega kohtumiseks ja taustatöö tegemiseks /---/.

Teise teemana võib koosolekuinteraktsioonist välja tuua ajakirjanike tehnoloogilise kompetentsi ja motivatsiooni tehnoloogiliste muudatustega hakkama saada. Järgnev transkriptsioonikatkend pärineb esimesest vaatluspäevast:

PeaT: Tuletame meelde, et kui keegi läheb pilti tegema, siis võiks ka videot teha.

FotoJ: Mis keissi sa mõtled?

PeaT: Kuidas? Ma ei mõtle praegu üldse konkreetset, me siin vahepeal igahommiku rääkisime sel teemal /---/

FotoJ: Ma eile natuke [uudistereporterit B] kiusasin, aga ta ei tahtnud... pelgas intekat videosse teha, kasvõi mingit lõiku sealt.

PeaT: No tegelt, mis [uudistereporter C] tegi, see oli ju klipina, see on hoopis teine teema, see on ju pooltelevisioon.

/---/

PeaT: Et lihtsalt, kui reporter läheb, võiks ta mõelda nende asjade üle. Keeruline ei tohiks see olla.

(9. veebr, kell 10.30)

Seejärel arutasid koosolekul osalejad tehnilisi probleeme ajalehekülgedel QR-koodi kasutamisel, mis võimaldaks lugejatel nutitelefoni koodi skaneerimise järel artikliga samal teemal videoid vaadata. Arutelust nähtub, et toimetuses on ajakirjanikke, kes on nõus oma töös nutimeediat kasutama ning saavad selle eest ka teatavat kiitust (video meenutas televisiooni), teised aga uuendustega kaasa minna ei taha (špelgasõ). Tähelepanuväärne on asjaolu, et videotegemise špelgamistõ ei arutletud, samas viidati, et reporteritelt soovitakse rohkem videoid. Instruksioon (kui reporter läheb, võiks ta mõeldaõ) on esitatud tingivas kõneviisis, samas ühtegi reporterit ju nn suurel koosolekul ei viibinud. Samuti eeldas peatoimetaja, et videote tegemine ei štohiiks olla keerulineõ.

5. 5. 2 Irish Timesis

Mõlemal vaatluspäeval rõhutas peatoimetaja koosolekutel, et ajalehe küljed tuleb varem valmis saada ó tol nädalal ei olnud suudetud trükikoja tähtaegadest kinni pidada. Mille tõttu

hilinemine toimus, mulle vaatlejana ei selgunud, sest põhjusest koosolekul ei räägitud. Ainus kord, kui viidati ressursipuudusele, oli esimesel vaatluspäeval. Välisuudiste põhiteemaks oli koolilaste tapja ümberpiiramine Toulouse's Prantsusmaal ning välistoimetaja märkis, et kohal viibivale ajakirjanikule oli antud ülesandeks kirjutada *news/colour* loo (mõistetav kui reportaafilike elementidega uudislugu) ning ehkki toimetaja teatas, et soovis ka olukorrast analüüsilugu, nentis ta, et selleks ei pruugi ajakirjanikul aega olla.

Uudistejuht nentis vestluses veel, et kuna ajalehes on töötajaid vähemaks jäänud, on ka n-ö kontrollivaid silmi vähem, kui neile meeldiks ó üks artikkel ei käi enam nii mitme inimese (toimetaja) šlualtõ läbi kui varem. IT reporter märkis:

Ma olen neli aastat toimetuse liige olnud. Ma arvan, et ma olin siin viimane inimene, kes tööle võeti – see viitab, milline on praegu majanduslik olukord Iirimaal ja milline on ajalehe rahaline olukord.

5. 5. 3 Võrdlus

Ressursipuudusele viidati mõlemas toimetuses. Ometigi oli märgata erinevusi: EPL-i koosolekutel öeldi otsesõnu, et tööjõu vähesuse tõttu ei saa soovitud artikleid kirjutada, IT puhul märgiti intervjuudes, et töötajaid on vähem kui toimetuses tahaks. Ressursipuudus tähendab omakorda, et kasutuses olevaid vahendeid tuleb võimalikult efektiivselt kasutada ó nii sõnastati IT toimetuses, et artikleid ei saa väga laiapõhjaliseks arendada, kui nende avaldamiseks pole võimalusi; EPL-is ei võimaldatud väiksema tööjõuga päevadel nn taustatöö, süvitsi uurimisega tegeleda ega allikatega kohtuda.

EPL-i koosolekutel ilmnas osaliselt ka ajakirjanike kompetentsi ja motiveerituse küsimus, seda konkreetselt seoses uue tehnoloogia kasutamisega. Interaktsioonist selgus, et kui peatoimetaja ei pidanud video salvestamist keeruliseks, leidis ajakirjanikke, kes keeldusid tehnoloogiat kasutamast. Võimalik, et koosolekusituatsioonis jäi kasutamata võimalus arutleda, miks mõned ajakirjanikud on nõus videot tegema, teised aga mitte ning leida võimalusi ajakirjanike motiveerimiseks.

6. Järeldused ja diskussioon

Järgnevalt esitan käesoleva uurimuse empiirilise materjali analüüsil põhinevad järeldused püstitatud uurimisküsimuste kaupa.

- *Kuidas toimub Eesti Päevalehe toimetuse koosolekukommunikatsioon? Kuna koosolekute puhul on tegemist meediatöö rutiiniga ning rutiinidel on mõju loodavale ajakirjanduslikule sisule (Shoemaker & Reese 1991), siis koosolekukommunikatsiooni analüüsides on võimalik aimu saada, kas toimetuse valikud on teadlikud või pigem juhuslikku laadi.*

Analüüsisin EPL-i koosolekuid kui kommunikatiivseid sündmusi kolmest aspektist: kõnevooru võtmine, kuulamine ja teemavahetused. Ehkki EPL-i koosolekutel oli iga kord eesistuja, polnud koosolekud oluliselt modereeritud: sageli pöördusid osalejad teineteise poole vahendamata ó selle tõttu esines ka isiklikke pöördumisi ja kommentaare ó osalejad võtsid omal algatusel kõnevooru. Sageli räägiti samaaegselt, eriti kui tegemist oli konfliktsemate teemadega. Üheaegne rääkimine vähendas osalejate võimet üksteist kuulata ning kuulamispõhiselt reageerida. Mitmel puhul viskasid koosolekul osalejad nalja. Kokkuvõttes oli tegemist pigem mitteformaalse suhtlusega.

Koosolekute efektiivsust ei hinnanud ajakirjanikud ise sugugi ühtmoodi ó kui uudistejuht nägi koosolekutes potentsiaali aidata reporteril paremat lugu kirjutada, siis reporterid ise nägid koosolekutes vaid võimalust omavaheliseks suhtluseks. Sealjuures ilmnas vastupidiseid arvamusi ó koosolekuid peeti nii ajaraisuks kui põnevaks sündmuseks. Kui vaadelda ajakirjanike endi hinnanguid koosolekute transkriptsioonide taustal ning pidada silmas sealset sageli familiaarset suhtlust, võib järeldada, et koosolekud pakuvad pigem võimalust ajakirjanike omavaheliseks sotsialiseerumiseks, mitte efektiivseks kollektiivseks otsustusprotsessiks, mille tulemusena tehakse teadlikke valikuid.

Toimetuse Delfiga liitmise järel oli täheldada muutusi ka koosolekutel. Lisaks sellele, et (hommikusel) koosolekul osalejate arv suurenes, venisid koosolekud ka ajaliselt pikemaks, senise 20ó30 minuti asemel pühendati neile isegi kuni 50 minutit. Ühinemise järgsel kolmandal vaatluspäeval oli koosoleku modereerimist eelnevaga võrreldes rohkem ó nii kõnevooru jagamisel kui ka teemavahetuste puhul. Eesistuja esitas sageli šmis on veel uudistó-tüüpi küsimusi, mida võib tõlgendada kui üleskutset diskussioonile või ajurünnakule.

Teisalt olid sellised šküsimusedö pigem deklaratiivsed ning nii mõnigi kord ei leidunud nendele vastajaid.

Intervjuu uudistehüiga viitas probleemile: toimetuste liitmise järel on koosolekud pikemad ning arutelu rohkem, kuid mitmeid koosolekul genereeritavaid ideid pole ressursse arvestades võimalik ellu viia. Põhjuse võib seisneda selles, et kõigil toimetuse liikmetel pole ülevaadet ressurssidest. Teisalt on võimalik, et osalejate arusaam koosoleku eesmärkidest on erinev ó Angouri & Marra (2010) viitasid, et seda juhtub sageli, Fetzeri (2008) sõnul on põhjus selles, et koosoleku põhireegleid ei ole paika pandud. Kollektiivsed ajurünnakud nõuavad palju aega ja motivatsiooni ning kui probleemiks on osalejate passiivsus, siis võib üheks põhjuseks olla ka tõsiasi, et need toimuvad liiga sagedalt ó antud juhul eeldatakse põhjalikku diskussiooni iga päev. Sel juhul oleks üks võimalik lahendus, et põhjalikud diskussioonid toimuvad teisel ajal, teises vormis ning harvemini.

- ***Kuidas toimub Eesti Päevalehe koosolekutel teemade uudisväärtustamine ja väärtuskommunikatsioon? Millest räägitakse, kui arutlusel on artikli sisu: väljaande prestiiž ja enesemääratlus, juriidilised küsimused, eetika, eeldatav lugejahuvi, produktsioonikulud vms? Millised aspektid saavad teema kasuks otsustamisel määravaks?***

Eesti Päevalehes hinnati kõrgemalt pigem nn klassikaliselt kõvasid uudislugusid ó äri, majandust, poliitikat. Koosolekutel võis täheldada, et mida konfliktsem oli arutletav teema, seda emotsionaalsemad olid ka osalejad ó uudisväärtustamine ei olnud alati konsensuslik.

Interaktsiooni toimumine ei tähendanud tingimata, et arutelu olnuks sisuline. Mõnel juhul esitati teema, mille artikliks kirjutamist peeti oluliseks, kuid täpsed põhjused ei selgunud (koolikatset Tallinnas, kodumaine seriaal šAlpimajaö). Retoorikas viidati vajadusele (šon vaja tehaö) või jäeti kõrvale teema põhjendatus ning keskenduti fookuseasetusele (šmida sellega teha on?ö). Kõige väärtuslikumaks uudisfaktoriks peeti neil juhtudel aega, päevakajalisust (koolikatsete algus, seriaali järjekordse episoodi telelinastus). Ühtlasi võis koosolekukommunikatsioonis märgata viiteid toimetuse liikmete seas levinud arusaamale, et teema škorralikuks kirjutamineö on piisav, et seda prominentsemalt presenteerida. šKorralikuö all on EPL-is sageli mõeldud lihtsalt pikemat lugu, ehkki konnotatsioone võib olla teisigi. Arusaam, et kõik, millest toimetuse n-ö võtab vaevaks kirjutada, on ka avalikkusele oluline informatsioon ja teemapüstitus, on küll mõnevõrra alarmeeriv.

Uudisväärtustamine võis toimuda ka suhteliselt vähese ja lünkliku informatsiooni alusel. Käesoleva uurimuse kontekstis ei saa küll kindlaks teha, kui sageli seda toimetuse kommunikatsioonis ette tuleb, kuid sellegipoolest viitab see võimalikele probleemidele ajakirjandusliku sisu loomises ja lehte võidakse planeerida lood, mille tegelik sisu selgub alles produktsiooni lõppfaasis või halvimal juhul alles järgmise päeva ajalehes.

Väljaande rolli küsimus ilmnes õige mitmes koosolekusituatsioonis, ehkki otsesõnu probleemi nii ei sõnastatud. Arutelu selle üle, kuidas sõnastada liikus- ja avaliku korra rikkumistest kõneleva artikli pealkirja viis tegelikult väljaande ja tema auditooriumi suhte küsimuseni ja millisena šomaõ auditooriumi nähakse ning kuidas selle poole pöördutakse. Verbi kasutus ja kakleme, kaklete, kakeldakse ja viitab erinevatele positsioonidele, n-ö sõbrameheliikust autoriteerseni. Millise positsiooni toimetuse võtab, ei arutelust tegelikult ei selgunudki; hoopis problemaatilisem on, et sõnavaliku taga ei nähtud ega sõnastatud väljaande enesemääratluse küsimust.

Teisalt võis täheldada ja eriti kolmandal vaatluspäeval, toimetuste liitmise järel ja suuremat rõhku tarbijainfo jagamisele. Juhtnööride andmine viitab pigem autoriteetsemale rollikäsitlemisele, ent sisuliselt võib see tähendada keskendumist praktilistele (tarbija-) teemadele, jättes abstraktsemad teemad käsitlemata. Praktilisus ilmnes ka arutelu ajakirjandusliku eksperimendi üle: toimetuse ei diskuteerinud ettevõtmise eetilise, vaid selle üle, kas ajakirjanikul või tervel toimetusel tekib hiljem politseiga probleeme. Siingi oli märgata, et toimetuse ei pruukinud olla täiesti teadlik oma õigustest ja kohustustest; suhtumine, mis lootis hilisemale asjade šregullimisele, on pigem seotud nn kauboimentaliteedi kui vastutustundliku rollikäsitlemisega.

Ühtlasi leidsid viiteid meediahaibile (teemat on tarvis kajastada, sest muu meedia ju teeb seda) ja sensatsioonilisusele (seltskonnafotodele eeldatakse publikumenu). Ehkki veebiväljaanne Delfi pole täies mahus meelelahutusmeediale pühendatud, osalesid toimetuste liitmise järel EPL-i koosolekul Delfi meelelahutuslike rubriikide (Publik, Rahva Hää) esindajad, mitte uudistetoimetuse. Võimalik, et üheks problemaatilisemaks küsimuseks kujuneb kahe vastandliku diskursuse ja kvaliteet- ja meluajakirjanduse ja üheaegse eksisteerimine koosolekukommunikatsioonis pärast Eesti Päevalehe ja Delfi toimetuste liitmist.

Need vastuolud võivad veelgi pingestada olukorda, kus toimetuse arutleb iga päev üha uuesti, milliseid uudiseid väärtustada, ning sellest lähtuvalt seab pidevalt küsimuse alla väljaande agenda ja identiteedi. Ehkki ühest küljest on märk paindlikkusest ja arenguvõimest, võivad pidevad läbirääkimised efektiivset tööd ja ajakirjandusliku sisu loomist hoopiski pärssida.

- ***Kui suurt ajakirjanike individuaalset autonoomiat peegeldab Eesti Päevalehe koosolekukommunikatsioon? Kui suur on ajakirjaniku iseseisev otsustamisõigus? Kas üksikud ajakirjanikud saavad toimetusest väga konkreetseid juhtnööre tööks konkreetse artikliga või jätab toimetuse n-ö vabad käed artikli fookuse seadmisel, allikakasutusel, tonaalsuses? Millisele juhtimisstiilile kommunikatsioon viitab?***

Koosolekukommunikatsioonis näib mõneti ajakirjanike autonoomsus pigem suur ó teemade esitlemisel on olulisel kohal sellest kirjutava ajakirjaniku nimi, väljendatakse tema soovi artiklit kirjutada; reporterid kinnitavad ka ise, et saavad tegeleda neile huvi pakkuvate teemadega. Leidus näiteid, kui uudistejuht andis reporterile teema, kuid jättis fookuse, allikavaliku jms reporteri enda otsustada ega jaganud ka juhtnööre.

Ometigi vihjasid reporterid uudistetoimetuse koosoleku kontekstis (poolnaljatlevalt) štellimuseleö, toimetusejuhtide šmeelestatuseleö jne. Kui esimese kahe vaatluspäeva puhul oli ajakirjanike instrueerimist pigem vähe, siis kolmandal vaatluspäeval võis täheldada vägagi palju otseste käskluste andmist ó koosoleku eesistuja kasutas sageli korraga meie-vormi ja käskivat kõneviisi. Otsesed käsklused puudutasid nii ajakirjaniku allikavalikut, artiklite paigutust kui ka aktiivset osalemist koosolekul (šMõtleme kõik korra, mis oleks hea pilditeema.ö). Koosolekutel võis märgata olukordi, kus eesistuja instruktsioonidega kohe ei soovitud nõustuda; sel juhul kordas eesistuja instruktsiooni, modifitseerides selle kategoorilisuse astet.

Kuivõrd meediaorganisatsiooni puhul tegemist hierarhilise süsteemiga, ei saa otseste käskluste esitamist täielikult vältida ning ilmselt pole seda vajagi. Ometi tuleb kriitiliselt küsida, millal hakkab instruktsioonide jagamine tõsiselt ajakirjanike autonoomiat piirama. Kas peatoimetaja sekkumine ajakirjaniku allikavalikusse on põhjendatud või on see märk reporteri tegutsemisvabaduse vähenemisest?

Kolmandal vaatluspäeval toimunud interaktsiooni jälgides võib leida vägagi palju sarnasust Stowers & Barkeri (2010) kirjeldatud nn ajaloolise juhtimisstiiliga: töötajatele edastatakse käsk ning neilt eeldatakse selle täitmist. Kokkuvõttes osutub käsu andmisel rajanev juhtimine aga ebaefektiivseks, sest suureneb töötaja sõltuvus ning väheneb motivatsioon. Kui ajakirjanikele antakse käsklusi ka lihtsaimate tegevuste, igapäevase reporteritöö jaoks, tekib küsimus, kuivõrd töötajaid usaldatakse ja nende kompetentsi hinnatakse.

Kas ja kuivõrd tajusid reporterid toimetuste liitmise järel oma autonoomia piiratust jääb käesoleva töö raamidest välja, sest intervjuud reporteritega toimusid enne ühendamist; küll aga oleks see huvitavaks uurimisaineks edaspidi.

Koosolekukommunikatsioonis ilmnes vähe ó kui üldse ó märke arengunõustamise tehnika kasutamisest. Ometigi leidis näide, kui arengunõustamine võinuks reporterit tema töös aidata, sest tema sõnavõtt valitud teema esitlemisel viitas ebakindlusele. Täpsustavate küsimuste esitajateks olid koosoleku eesistuja asemel hoopiski teised reporterid, ent suletud ja küllaltki ebamääraseid küsimused ei näinud reporterit edasi aitavat. Kokkuvõttes ei pühendatud reporteri teemale rohkem aega kui mõned minutid. Arengunõustamise printsiipe arvestades võinuks (hiljuti tööle võetud noor) reporter tööks vajalikku abi saada ilma, et tema autonoomiat piirataks. Noorte ajakirjanike tööle asumine võib ilma arengunõustamiseta seega eriliselt problemaatiliseks osutuda.

- ***Kuidas peegeldab koosolekukommunikatsioon muutusi uudisväärtustamises ja otsustusprotsessides Eesti Päevalehe ja Delfi toimetuste ühinemise järel? Toimetuste ühendamise manifestseks eesmärgiks on esitatud sünergia loomine, sealhulgas ressursside kokkuhoid. Kas ühinemise järel on märgata suuremat rõhuasetust koostööle ja kokkuhoiule?***

Eelnevalt analüüsitu põhjal võib muutused koosolekukommunikatsioonis toimetuste liitmise järel kokku võtta järgmiselt:

- 1) varem pigem vähemodereeritud, stiihilised (korraga rääkimine, kõnevoorude juhuslik võtmine, vähene kuulamine jne) ja emotsionaalsed koosolekud muutusid tugevamalt modereerituks ning toonilt tõsimeelsemaks;
- 2) instruksioonide andmine sages, enamasti esitati need meie-vormis ja käskivas kõneviisis;
- 3) uudisväärtustamisel ilmnes varasemast enam meelelahutusmeedia diskursust ning nn tarbijakesksemat lähenemist.

Viiteid EPL-i ja Delfi ajakirjanike koostööle ja ressursside jagamisele leidis õige vähe; ühel korral andis peatoimetaja Delfi Rahva Hääle toimetajale ülesande leida EPL-i artikli (Breviki kohtuprotsess) jaoks allikaid (Norras elavad eestlased). Nagu eelnevalt märgitud, olid vaatluspäevade ajal EPL-i koosolekuga liitunud vaid kaks Delfi ajakirjanikku.

Võimalik, et seda uurimisküsimust on liialt vara esitada ó uue, ühendatud juhtimise all olid toimetused vaatluspäeva ajaks töötanud vaid napp kuu aega. Teisalt viitavad ka esimesed astunud sammud, et ajalehe sisu võib muutuda omajagu meelelahutuslikumaks.

- *Kas Eesti Päevalehe ja Irish Timesi toimetuse uudisväärtustamises ja otsustusprotsessides on olulisi erinevusi? Millised aspektid Eesti Päevalehe tööprotsessis on koosolekukommunikatsiooni põhjal universaalsed, millised unikaalsed?*

Eesti Päevalehe ja Irish Timesi koosolekukommunikatsiooni võrdluse võtab lühidalt kokku järgmine tabel:

Koosolekud	Eesti Päevaleht	Irish Times
Vorm	Esialgu pigem mitteformaalne (koosolekud vähemodereeritud, kõnevoorude jagamine suhteliselt vaba, esines korraga rääkimist, meeleolu sageli lõbus), liitmise järel samm formaalsema suunas (kõnevoorude andmine modereeritud, juhuslikke teemavahetusi vähem, meeleolu tõsisem)	Formaalne (koosolekud on modereeritud, kõnevoorude jagamine ja teemavahetused päevakorra järgi, meeleolu tõsine)
Eesmärk	Põhjalik diskussioon, ajurünnakud	Infovahetus, otsused
Sisu	Esitatakse järgmise lehenumbri teemad, mida teised osalejad kommenteerivad suhteliselt sageli. Teemavahetused on levinud, kohati esitletakse	Esitatakse järgmise lehenumbri teemad, kirjalikke memosid täiendavad suulised ettekanded. Uudisteemasid juurde ei pakutud,

	ideid, mis ei ole seotud järgmise lehenumbri. Esineb isiklike pöördumisi ja naljatlemist. Instruktsioonide jagamine on toimetuste liitmise järel sagedasem.	ettepanekud artiklite täienduseks ja instruktsioonide andmine on pigem harv.
Ajakulu	Enne liitmist: kolm korda päevas umbes 20630 minutit; pärast liitmist: uudistetoimetusel umbes 20630 minutit, toimetuse koosolekud 40660 minutit.	Toimetuse koosolek umbes 20 minutit, õhtune valmivate külgede ja esikülje teemade ülevaatus umbes 15 minutit.

Irish Timesi koosolekute puhul pole diskussioonide tekitamine eraldi eesmärk, seega on need igapäevaselt efektiivsemad, pakkudes suhteliselt kiiret viisi infovahetuseks ja otsuste vastuvõtmiseks. Koosolekukommunikatsioon on modereeritud ja pigem formaalne, ilma asjakohatu vestluseta. EPL-i puhul on eeldused ja tegelikkus peaaegu vastupidine – tähtsaks peetakse kollektiivset diskussiooni, mis võtab aega, ning vabama modereerimise puhul on teemavahetused ja kõrvalised arutelud sagedased.

Kuivõrd EPL-i koosolekud ei näi vastavat seatud eesmärkidele, oleks oluline koosolekute formaat üle vaadata. Koosolekutel võis täheldada küllaltki palju juhuslikku kommunikatsiooni, mis juhtis osalejaid eesmärkidest kõrvale. Üheks võimalikuks lahenduseks võiks olla koosolekute jõulisem modereerimine, ent teisalt ei pruugigi igapäevaste koosolekute eesmärgiks olla põhjaliku diskussiooni tekitamine, kui sellele leida alternatiivne foorum (harvemad, näiteks iganädalased kohtumised vms).

Ehkki IT koosolekukommunikatsioon näib igapäevaselt efektiivsemana, on märke ka võimalikest probleemidest – kui koosolekutel diskussioone ei soosita, võib jääda vähe võimalusi aruteluks väärtuste ja väljaande rolli üle. Olukorras, kus toimuvad kiired tehnoloogilised muudatused ning muutub ka ajakirjandustöö iseloom, võib aeglane võime n-ö kurssi muuta olla pigem takistuseks.

Läbivaks teemaks mõlema toimetuse koosolekukommunikatsioonis oli ressursipuudus ó see väljendus peamiselt materjalide hilises laekumises ja töötajate vähesuses. EPL-i puhul pidid toimetusejuhid mitmel puhul otsesõnu teatama, et vajaliku töö tegemiseks pole ajakirjanikke. Seega ó ressursipuudus on toimetuste puhul universaalne.

6.1 Meetodi kriitika ja edasised uurimisvõimalused

Etnograafiliste meetodite kasutamisel saadud uurimistulemused on paratamatult teatud määral on piiratud, sest uurija teeb mitmeid subjektiivseid valikuid, alates vaatluspäevade valimisest lõpetades informatsiooniga, mida märkab ja tähenduslikuks peab. Ometi pole kvantitatiivsete meetoditega võimalik uurida näiteks ajakirjanike uudisväärtustamist, sest see võib osutuda teadvustamata tegevuseks, millest ükski formuleeritud küsimustik aimu ei anna. Kommunikatsioonietnograafia ja konversatsioonianalüüsi ühendamine on aga antud töö raames võimaldanud uurimisküsimustele vastuseid leida.

Lisaks pakub käesolev magistritöö arvestataval määral alusmaterjali, millest võivad lähtuda järgmised uurimused, et põhjalikumalt vaadelda ja analüüsida ühe Eesti ajalehetoimetuse kommunikatsiooni.

Päevalehe ja veebiportaali toimetuste ühendamine on Eesti ajakirjandusmaastikul suhteliselt ainulaadne samm ning kindlasti vääraks seegi lähemat uurimist. Lisaks organisatsioonilistele ja meediatöö rutiinide küsimustele võiks huvitavaid tulemusi anda ka uurimistöö, mis keskenduks sellele, kas ja kuidas Eesti Päevalehe sisu ó teemavalik ja -käsitlus ótoimetuste liitmisega on muutunud või muutumas.

Kokkuvõte

Magistritöö šKoosolekukommunikatsiooni analüüs Eesti Päevalehe näitel võrdluses Irish Timesigaö eesmärk on uurida, kuidas toimub toimetuse koosolekukommunikatsioonis uudisväärtustamine ja kuivõrd aitab koosolekukommunikatsioon kaasa uudisväärtusliku materjali realiseerimisele. Uurimuse fookuses on Eesti Päevalehe toimetuse koosolekud, referentspunktiks Iiri kvaliteetpäevalehe Irish Timesi toimetuse koosolekud.

Uurimisküsimused olid järgnevad: kuidas ja kui efektiivselt toimub Eesti Päevalehe koosolekukommunikatsioon, kuidas väljendub interaktsioonis teemade uudisväärtustamine, kui suurele ajakirjanike autonoomiale koosolekukommunikatsioon viitab, millised erinevused koosolekukommunikatsioonis ilmnevad pärast Eesti Päevalehe ja Delfi toimetuste liitmist, millised on erinevused Eesti Päevalehe ja Irish Timesi koosolekukommunikatsiooni vahel.

Töö empiirilise materjali moodustasid koosolekute transkriptsioonid, vaatlusandmed ja intervjuud ajakirjanikega. Püstitatud uurimisküsimustele vastamiseks kasutati kombineeritult vaatlust ja konversatsioonianalüüsi meetodit.

Magistritööst selgus, et Eesti Päevalehe koosolekute vorm oli pigem mitteformaalne: koosolekud olid vähemodereeritud, kõnevoorude võtmine-jagamine oli tihti juhuslik ja üheaegne, teemavahetused sagedad, koosolekute emotsionaalne toon oli tihti naljatlev. Eesti Päevalehe ja Delfi toimetuste ühendamise järel aga muutusid koosolekud mõnevõrra formaalsemaks.

Ehkki igapäevastelt koosolekutelt oodati põhjalikku diskussiooni, mis aitaks ajakirjanikel paremini tööd teha, ei pruukinud eesmärk tegelikkuses täituda, sest vähe oli kuulamispõhist reageerimist. Samuti ilmnas, et toimetuse liikmed ei olnud motiveeritud koosolekutel osalema nii aktiivselt kui neilt eeldati.

Irish Timesi koosoleku eesmärgiks polnud diskussioonide pidamine, vaid kiire infovahetus ja otsuste vastuvõtmine, mis toimus formaalses vormis. Võrdluses Irish Timesiga oli Eesti Päevalehe koosolekute tulemuseks pigem ajakirjanike omavaheline sotsialiseerumine, mitte efektiivne kommunikatsioon.

Eesti Päevalehe koosolekutel anti ó eriti pärast toimetuste ühendamist ó sageli ajakirjanikele instruksioone nii allikavaliku kui ka artiklite presenteerimise puhul. Sealjuures olid

instruktsioonid pigem käsklused (käskivas kõneviisis ja meie-vormis), mitte juhtnöörid, mille andmisel arvestataks arengunõustamise (*coaching*) põhimõtteid.

Irish Timesis seevastu oli instruktsioonide andmine pigem harv ja oli seotud lisamaterjalide (asukohakaardid vms) kasutamisega. Ehkki mõlemas toimetuses pidasid ajakirjanikud oma autonoomiat pigem suureks, võib instrueerivate registrite sage kasutamine Eesti Päevalehes viidata, et tegelikkuses on ajakirjanike autonoomia väiksem.

Uudislugudest peeti koosolekukommunikatsiooni põhjal Eesti Päevalehes väärtuslikumaks klassikaliselt nn kõvasid uudiseid. Samas ei olnud uudisväärtustamine alati teadlikult sõnastatud tegevus – näiteks räägiti põhjuste asemel švajadusest üht või teist lugu avaldada. Toimetuste ühendamise järel võis täheldada endisest enam märke meelelahutusmeedia diskursusest ning tarbijakesksete teemade väärtustamisest.

Irish Timesis pigem ei põhjendatud uudislike teemade valikut, mis viitab, et uudisväärtuslik materjal on kollektiivselt üldmõistetav. Eesti Päevalehe koosolekutel võis märgata, et juhul, kui tekkis arutelu uudisloo väärtuse üle, polnud arusaamad konsensuslikud. Seega võib järeldada, et võrreldes Irish Timesiga on Eesti Päevalehe toimetuse enesemääratlus ja rollikäsitus veel küsimused, millele pole selgeid vastuseid, vaid mis on toimetuses igapäevaselt läbirääkimisel.

Summary

The aim of the present mastersø thesis šThe analysis of meeting talk at Eesti Päevaleht in comparison with The Irish Timesö is to investigate how newsworthiness is given to news items in the editorial meeting setting, and whether the distinctive meeting talk enables the production of newsworthy journalistic material or not. The focus of the study is on the editorial meetings of the Estonian national daily Eesti Päevaleht, with reference to the meetings of the Irish national quality daily The Irish Times.

The research questions were as follows: what are the characteristics of and how effective is the meeting talk at Eesti Päevaleht, how is newsworthiness attributed to news items at editorial meetings, what degree of individual autonomy of journalists does the meeting talk refer to, how has the meeting talk changed after the uniting of the newsrooms of Eesti Päevaleht and the online news site Delfi, and what are the characteristics of meeting talk that differentiate Eesti Päevaleht from The Irish Times.

The empirical base of the thesis was accumulated by observation of the newsrooms, recording the meetings and transcribing the verbal interaction, and interviewing the journalists. A combination of observation and conversation analysis was used to answer the research questions.

The findings indicate that the meeting talk at Eesti Päevaleht is rather informal ó the editorial meeting were loosely moderated, the allocation of turn-taking was often unstructured and simultaneous, topic changes occurred often, and the emotional tone of the meetings was usually quite humorous. After the joining of the two newsrooms the meetings appeared to be more formal and structured.

Although a thorough discussion was expected at meetings on a daily basis, as it was believed that it would enhance the quality of work of the individual journalists, that goal was seldom reached in the actual setting of a meeting. There was little evidence of active listening during editorial meetings, and journalists were not motivated to participate in discussions.

The aim of editorial meetings at The Irish Times was not to have thorough discussions on a daily basis, but to share information and to make editorial decisions as quickly and effectively as possible in a formal setting. Compared to the practice of The Irish Times, the meetings at Eesti Päevaleht were more about the socialisation of journalists rather than an effective way of communicating in the newsroom.

Many instructions were given at editorial meetings at Eesti Päevaleht, especially after the joining of the two newsrooms. Journalists were instructed to use certain sources for their articles or to present the news item in a particular way. The instructions were voiced as direct commands rather than by following the principles of coaching.

Instructing was rather limited at the meetings of The Irish Times newsroom; if instructions were indeed given, they were about adding extra material to news items (e.g. location maps).

Although journalists in both newsrooms believed to be autonomous in their work, the practice of giving detailed instructions indicated that the autonomy of individual journalists at Eesti Päevaleht was actually more limited.

Judging by meeting talk, classical hard news was most valued at Eesti Päevaleht. On the other hand, attributing value to certain news items was not always a conscious action or comprehensibly phrased. For instance, instead of news factors, there would be talk of publishing something because of a certain õneedõ to do it. After the joining of newsrooms there were more visible signs of entertainment media discourse and a so-called news-you-can-use approach.

There was little discussion about the newsworthiness of certain news items at meetings at The Irish Times, which indicates the common understanding of news values for the publication. At Eesti Päevaleht, on the other hand, if a discussion about newsworthiness did arise, the position was not unanimous. Therefore ó compared to The Irish Times the journalists at Eesti Päevaleht are still debating the identity and role of themselves and the publication on a daily basis.

Kasutatud kirjandus

- Angouri, J. & Marra, M.** (2010). Corporate meetings as genre: a study of the role of the chair in corporate meeting talk. *Text & Talk*, 30(6), 615-636.
- Cushion, S.** (2007). Rich media, poor journalists: Journalists' salaries. *Journalism Practice*, 1 (1), 120-129.
- Deuze, M.** (2005). What is journalism? Professional identity and ideology of journalists reconsidered. *Journalism*, 6 (4), 442-464.
- Eilders, C.** (2006). News factors and news decisions. Theoretical and methodological advances in Germany. *Communications*, 31, 56-24.
- Ellis, C. & Adams, T. E. & Bochner, A. P.** (2010). Autoethnography: An Overview. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum; Qualitative Social Research*, 12(1).
- Esser, F.** (1998) Editorial Structures and Work Principles in British and German Newsrooms. *European Journal of Communication*, 13(3), 375-405.
- Evans, H.** (1972/2000). *Essential English for Journalists, Editors and Writers*. London: Pimlico.
- Fengler, S. & Russ-Mohl, S.** (2008). Journalists and the information-attention markets: Towards an economic theory of journalism. *Journalism*, 9(6), 667-690.
- Fetzer, J.** (2009). Quick, efficient, effective? Meetings! *Analytical & Bioanalytical Chemistry*, 393(8), 1825-1827.
- Hamilton, J.** (2004). *All the news that's fit to sell: How the market transforms information into news*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Have, ten P.** (1999). *Doing Conversation Analysis. A Practical Guide*. London: Sage
- Heritage, J.** (2005). Conversation Analysis and Institutional Talk. Fitch, K. L. & Sanders, R. E. (toim). *Handbook of Language and Social Interaction*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 103-148
- Kepplinger, H. M. & Ehmig, S. C.** (2006). Predicting news decisions. An empirical test of the two-component theory of news selection. *Communications*, 31, 25-43.

- Kunelius, R. & Ruusunoksa L.** (2008). Mapping Professional Imagination. On the potential of professional culture in the newspapers of the future. *Journalism Studies*, 9 (5), 662-678.
- Lewis, J. & Williams, A. & Franklin, B.** (2008). A compromised fourth estate? UK news journalism, public relations and news sources. *Journalism Studies*, 9 (1), 16-20.
- McQuail, D.** (2000). *McQuaili massikommunikatsiooni teooria*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Paterson, C. & Zoellner, A.** (2010). The efficacy of professional experience in the ethnographic investigation of production. *Journal of Media Practice*, 11(2), 97-109.
- Patton, M. Q.** (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Sage, 199-276.
- Rettinger, S.** (2011). Construction and display of competence and (preprofessional) identity in coaching interactions. *Journal of Business Communication*, 48(4), 426-445.
- Ryfe, D.** (2009). Broader and deeper: A study of newsroom culture in a time of change. *Journalism*, 10(2), 197-216.
- Saville-Troike, M.** (1982/2003). *The Ethnography of Communication: An Introduction*. Oxford: Blackwell.
- Shoemaker, P. & Reese, S.** (1991). *Mediating the message: Theories of influences on mass media content*. New York: Longman.
- Shoemaker, P. & Eichholz M. & Kim, E. & Wrigley, B.** (2001). Individual and Routine Forces in Gatekeeping. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 78 (2), 233-246.
- Singer, J.** (2006). The Socially Responsible Existentialist: A normative emphasis for journalists in a new media environment. *Journalism Studies*, 7(1), 26-38.
- Singer, J.** (2007). Contested Autonomy: Professional and popular claims on journalistic norms. *Journalism Studies*, 8(1), 79-95.
- Stowers, R. H. & Barker, R. T.** (2010). The coaching and mentoring process: the obvious knowledge and skill set for organizational communication professors. *Journal of Technical Writing and Communication*, 40(3), 363-372.
- Van Maanen, J.** (1998/2011). *Tales of the Field: On Writing Ethnography*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Vasterman, P.** (2005). Media-Hype: Self-Reinforcing News Waves, Journalistic Standards and the Construction of Social Problems. *European Journal of Communication*, 4, 508-530.

Weinhold, W. M. (2008). Newspaper negotiations: The crossroads of community newspaper journalists' values and labor. *Journalism Practice*, 2 (3), 476-486.

Willis, P. & Trondman, M. (2000). Manifesto for Ethnography. *Ethnography*, 1 (1), 5-16.

Wrench, J. S. & McCroskey, J. C. (2008). Organizational Coaching as Instructional Communication. *Human Communication*, 11(3), 279-292.